

ДРУЖЕСТВО ЗА РУСНИ ЯЗНИК И ЛИТЕРАТУРУ

Издание 1992 г.

ТВОРЧЕСТВО

ГОЩА СЪМ. 1992

ТВОРЧОСЦ

ГЛАСНІК ДРУЖТВА ЗА РУСКИ ЯЗИК И ЛИТЕРАТУРУ

Редакция

ДЮРА ВАРГА
ГАВРИЉ КОЛЕСАР
ДЮРА ЛАТЈАК
ГЕЛЕНА МЕДЕШИ
ЛЮБОМИР МЕДЕШИ
ВАСИЉ МУДРИ
ЮЛИЈАН мр РАМАЧ
ЮЛИЈАН др ТАМАШ

Главни и одвичательни редактор

ГАВРИЉ КОЛЕСАР

Лектор

ГЕЛЕНА МЕДЕШИ

Коректор

ГЕЛЕНА СКУВАН

Технічни редактор

МИКОЛА СКУВАН

Гласнік выходзи раз у року

Редакция: Нови Сад, Булевар 23.
октобра 31/VII

Рукописи ше не врацаю

Члени Дружтва за руски язык и
литературу доставаю гласнік у ви-
плаценой рочней членарини

Друкарня „РУСКЕ СЛОВО“ Руски
Керестур

ПИТАНЯ ЯЗИКА

ЯЗИЧНИ КОНТАКТИ У СИНХРОНИЗОВАНЕЙ И ДИЯХРОНЕЙ ПЕРСПЕКТИВИ

Од давна у науки утврѣдено же язык система знакох зоз котру ше людзе медзи собу спорозумюю. Язык каждодньово приводзи до безпостредней вязи поединих членох колектива котри на тим языку бешедую. Одно з иманентних означеньох языка то, значи, його дружтвена природа. Маркс мал, вшелїяк, право кед, обачуюци вельо скорей як де Сосир тоту социалну сущност языка, писал же язык не лем „продукт одредзеной заеднїци“, але же вон „представя и форму иснованя тей заеднїци“. Людзе, значи, од свойого наставаня, организова ни до розличних формах дружтвених заеднїцох, були улутени комуниковац медзи собу з помоцу языка. И дотля докля творя гомогени социални колектив, вони легко витворюю язични контакт. Ствар ше, медзитим, компликуе кед представителе розличних язичних заеднїцох муша медзи собу комуниковац. То зна буц найчастейше кед людзе котри не бешедую на истим языку длужей жию у безпостредним сущедстве (пригранїчни зони и вещей-язични заеднїци). До тако-го язичного контакту приводза и рижни селеня, миграциї, колонизациї итд., дзе тиж так примушени медзи собу комуниковац представителе рижних языкох и диалектох. Безпостредна вербална комуникация ше витворюе и кед приходза до контакту представителе розличних языкох пре окончоване торговецких и других роботох у вельких поморских пристанїцох. У таким контакту настали, як цо знаме, креолски языки (lingua franca, pidgin English и под.).

Специфична форма язичного контакта явя ше у домену култури при прекладаню, ученю странского языка, при хаснованю архаїчних (сакралних) языкох за ширши култури и комуникацийни потреби (ди-гლოსия) и под.

Кед за тераз охабиме з боку билингвизем пригранїчних подручох котри ше зявюе пре безпостредне географско-територияльне сущедство представительох рижних народох и языкох, вец за шицки други форми територияльного билингвизма можеме повесц же настали як пошлїдок специфичного дружтвено-политичного и етничного конституованя. Без браня до огляду тих етногенетичних и социално-политичних факторох нешка би ше вообще не могло пояснїц барз

вельку язичну пестросц и рижнородносц у дзеспедних векших (державних) заедніцях. Знаме, наприклад, же нешка ест досц вельки модерни национални держави у котрих ше інтегровали до едней целосци державнотворни и етнічно-национални означеня. Таки тип заедніци представляю, наприклад, Португалія, Союзна Република Немецка, Италия и под., дзе маме полну гомогенизацію тих означеных на принципе: една держава — еден народ — еден язык.

Медзитим, вельо частейши случаї державних и национальних заедніцях у котрих не витворена така политична, етнічна и язична інтеграция. Як приклад за того може послужит мала Швайцарска у котрей ше нешка хаснуе штири народни и стандартни языки и Велька Индия и СССР у котрих, у рамикох союзних державох, ест вещей як 100—200 розлични народи и языки. Таки тип вещейнационалней и вещейязичней заедніци представя и Югославия у котрей, як цо знаме, ест дзешатки розличних народох, народносцях и языкох.

У шийких тих вельонациональних и вещейязичних заедніцях ест, зависно од типу їх политичней организованосци и ступня демократичносци, у рамикох союзней держави и у рамикох узших територіялно-политичних и етнічних заедніцях, розлични стандартни языки. Так, наприклад, у вельолюдней Индії ест 14 урядови стандартни языки. Гварели зме уж же мала Швайцарска ма 4 урядови языки. А кед ше вежне до огляду розлични локални бешеди и диалекти, вец їх число вельо векше. Лем у Индії их ест даскельо стотки, а у СССР вещей як 130. У таких вельонациональних и вещейязичних державних заедніцях ше нужио зяваю розлични форми билингвизма. Так, наприклад, у нашей жеми досц розвити словенско-горватско-сербски, македонско-сербскогорватски, албанско-сербскогорватски, малярско-сербскогорватски билингвизем. Ту, на тим нашим югославянским просторе маме, лем вельо узших розмирох, и богарско-сербскогорватску, турско-сербскогорватску, румунско-сербскогорватску и други двоязичносци. До того нашого, югославянского, билингвизма, чийо ширене и нешка углавним едносмысловне, т. е. идзе од мацеринского языка по чышле менших нацийох и народносцях спрам сербскогорватского языка, а ридше процивно, пришло ше на рижни способи. Два основни жридла його наставаня представляю безпостредни, каждодньови контакт жительствова зоз мишаних етнічних стредкох (ту важну улогу маю мишани малженства) и учене другого, немацеринского языка преїт образовней, школскей системи, масмедийох и организованих формох културней и политичней роботи у рамикох ширшей державней заедніци. Знаме, медзитим, же ше барз ридко случуе же у таких билингвних заедніцях два языки маю еднаки стварни статус. Таке равноправне положене нешка, наприклад, маю у Швайцарскей немецки и французки язык, цо би ше не могло повесц за други два языки (италиянски и реторомански), котри тиж так урядови стандартни языки у Швайцарскей. То часточне важи и за французки и фламански язык у Белгії. Вельо частейше, медзитим, у вельонациональних и вещейязичних заедніцях, двоязичносц у каждодньовим практичним живоце достава нишкаку форму. Ту, у ствари, и попри инована формалней, правней равноправносци, поедини языки de facto не равноправни, але еден з них ма обективно привилеговане положене.

Таки, наприклад, случай зоз финским языком у Финскей, дзе два урядово языки (фински и шведски), на котрих ше пише закони, бешедуе у парламенту и других явних виступох, заш лем не равноправни, бо ше фински язык, з оглядом же вещей як 90% жительствова Финци, хаснуе у шийких других сферах живота. Аж и у нашей федеративней заедніци, у котрей шийки языки народох и народносцях Югославия равноправни, сербскогорватски язык, на котрим бешедуе векшина жительствова, ма у практичним живоце вельо ширшу сферу хаснованя як други языки.

Видзимо, значи, же у каждодньовой пракси ест мало вещейязични заедніци у котрих по сфери хаснованя равноправни шийки языки зоз котрима ше тоти заедніци служба. Една з причинох, вшелїяк, и тот же людзе котри жию у таких заедніцях не можю под'едпак добре практично овладац зоз шийкими тима языками, та вец у першим шоре уча гевтот язык, котри им за ширшу комуникацию найнеобходнейши. У тих стредкох ше ширши язични колектив нужио дзелї на узши етнічни и язични групи у котрих исти бешедни представителе хасную найвещей по даскельо типи языкох, вяжуци их вше, з даюку факту нукашней дистрибуции, за поедини сфери живота. Кед ше з тей точки патрениа анализуе язичну ситуацию у поединих вещейнациональних жемох, вец легко обачиц же на нешкайшим ступню розвою скоро и нет еднотычни узши заедніци, понеже ше у них, попри локалней, месней бешеди хаснуе и еден або вещей языки ткв. макропостреднїк. У модерних социолінгвистичних описах ше наводзи углавним штири типи таких язичних ситуацийох. Найпознатїа форма тей билингвней ситуації ше зявуе кед ше у функціоналней опозиції находза месни, локални языки и язык макропостреднїк. Як приклад за того мож вжац бретонски французки котри хасную селяне и морнаре у каждодньовой бешеди на Бретонским полуострове и, з другого боку, литературни французки язык котри ше хаснуе у школстве, администрації, науки и културі. Ест ище два типи тей функціоналней вещейязичносци у котрих ту тому бинарному опозитному отношению (месна бешедка — язык макропостреднїк) мож додац ище регионални, зонални языки (у опозиції тераз: месни язык — регионални язык — макропостреднїк) и сакрални и професийни языки (у опозиції тераз штири члени: месни язык — регионални язык — макропостреднїк — сакрални або професийни язык).

Тоти два остатнї форми язичней ситуації нешка досц части у жемох у розвою у Азії и Африки, у котрих ше попри месних (племенских) языкох хаснуе заеднїчки язык за ширши регион и еден общи язык (макропостреднїк) з помоцу котрого ше витворюе бешедну и културну комуникацию у рамикох союзней (вещейнационалней) держави. Так ше, наприклад, у Индії попри месних и региональних индийских языкох (на котрих ше комуникуе у рамикох поединих державох) хаснуе ище английски язык (як макропостреднїк у союзней державі). Припаднїк висшей касти, котри здобул традиційне образование, хаснуе ище и санскрит.

Видзимо, значи, же дакеди исти бешедни представителе у вещейязичних заедніцях хасную у розличних сферах комуникації по даскельо языки. Не у питаню, значи, лем билингвизем (у узшим зна-

ченю) але и трилінгвізем, та дакеди аж и штироязичнось. Кед гу тому додаме ище и того же ше у рамикох еднорязичних заедніцох язык найчастейше диференцуе на поедини „под’язики” (локални диалекти, бешеда урбаних стредкох, заеднічки литературни язык, регионални литературни язык и под.) и ширене дворязичносьци з ученьом странских языкох у школи, вец не чезко замерковац же нешка живе у швецех у котрим людзе непрерывно, такповесц у каждодньовой комуникації, упутени на медязязични контакти котри приводза до розличних формох билингвізма и вецейязичносьци. У Европи, попри уж споминаних билингвічних и вецейязичних заедніцох у Швайцарскей, Белгії, Финскей, увагу лингвистичней науки уж длуго прицалю медязязични дотики у рамикох балканского язичного союзу, потим лужичкосербско-немецки, горватско-италиянски и под. билингвізем, чю природу у новшим часех так успишно одкривал и теорійно толковал познати чеськи лингвиста Б. Гавранек. Шицки тоти розлични форми язичних контактох, билингвізма и диглосії котри ше зявлюю особлїво у нашим часех ширцом швета — велька шанса и виволане за лингвистичну науку же би, ширячи непрерывно горизонти и модернизуючи у велькей мири методи свойого вилгедованя, пришла до нових теорійних сознаний о тим кельо медязязични дотики влївлю на пременки языка и його структури. Знаме же там дзе ше зявлюе билингвізем и вецейязичнось, обовязково приходзи до интерференції. Нешка нет нїякого сумнїву же розлични форми язичного контакта приводза до пременкох у языкох. Але знаме тиж так же ше медзисобни влїви и пременки языкох у контакту рушаю од звичайного лексичного поживованя, синтаксичного калкованя та аж по радикални пременки морфологіейней структури и розличних формох язичней асиміляції. Ест аж лингвистох котри веря же можу настац и дзепосдни нови языки як резултат крижання, интеграції поединих языкох котри у длугшим медзисобним контакту. Таку вельку значнось язичним контактом придаваю: Мар, Бубрих, Тули, Милевски и други.

Ест, медзитим, вельо противнїкох таких теорійох. Вони, побиваючи тоти аспекти о формованю нових языкох преїг взаимного крижання, до першого плану визначую неможлївось мишаня формових морфемох. Познате, у ствари, же ше и после интензивного язичного контакта морфологіейну структуру едного языка не пребера директно з боку другого языка. Але, з другого боку, не мож оспориц факт же языки у длугим интензивним контакту дзекеди радикално меняю свойо морфологіейну структуру. Гу, без сумнїву, приходза до конвергентного розвитку розличних языкох. То пошлїдок интерференції. Питанє, значи, треба поставиц не чи зоз крижаньом можу настац нови языки, але чи у интензивним язичним контакту языки иновирую и у поглядзе морфологіейней структури (не, значи, лексично и синтаксично). Нет нешка нїякого сумнїву же иновирую, и то дзекеди барз радикално (балкански язични союз, креолски языки и под.). Цали проблем ше вец зводзи на того же би ше появило котра форма язичного контакта (билингвізма) приводзи и до тих радикальних пременкох у язичней структури, котри вше иду гу ей поедноставеню. По шицким судзаци, тота ше збува у гевтих случайох кед людзех котри

бешедую на розличних (дзекеди по типологіейних характеристикох подлжно иншакых) языкох муша медзи собу комуниковац. Гу, виројно, вше ест барз модна мотивація же би ше собешеднїка (котри бешедуе на иншаким языку) розумело и же би, тиж так, вон розумел гевто цо ше йому гурори и процивно. Спочатку, значи, у таким спорозумїваню вше присутна максимална **мотивованосц** же би ше зоз странцом ступело до бешеди и минимална можлївось (пре незнанє його языка) же би ше тот бешеда **легко** одвила. Тот розрок медзи психологіейну мотивованосцу же би ше бешедовало и стварну можлївоьцу комуникації нужно приводзи собешеднїкох до положеня же би свойо поручене звонка, чисто язично **максимално поедноставели**, цо вшелїяк цага за собу и сущнейше одступанє од граматичних правилох власного языка. У теї форми язичного контакта обидвоме собешеднїки у положеню **свидомо** и **подсвидомо** (у условийох такого комуникованя) компликованши язични структури (синтетични) заменьовац зоз едноставнейшими (аналитичними, перифрастичними) структурами. На теї основі, найвиројтнейше, и пришло до гевтого барз поедноставеного типу граматичней структури яку нешка находзиме у ткв. контактних языкох, як цо то креолски языки, *lingua franca*, *pidgin English*, котри маю вельку значнось за лепше розуменє медзисобного влїву языкох у контакту. Огляднеме ше прето накратко перше на тоти языки.

Термин *lingua franca* ма узше и ширше значенє. Узше значенє му контактни, комуникаційни язык котри виками хасновали Европяне у стредожемних пристанїцох при тарговини насампредз зоз Туркама и Арапами. Тот язык ма барз едноставну граматичну структуру, а лексика му углавним италиянска и французка, але у лексичним фонду ма и елементи французкого, арабского, турского и греческого языка. Ширше значенє того термина то кажди контактни, мишани язык (f. *lingue mixte*), креолски язык. Креолски языки ше у фаховей и науковей литератури розлично дефиную. Дзекеди ше визначуе же то языки мишаного типу котри створели старобивателе, насампредз, на Антильских островох, як даяку файту тарговецкого языка на основі языка европских колонизаторох. Противно тому, часто ше твердзи же то нїяки не мишани языки, але же то специфични розвой даедного европского языка, котри ше не оградичуе лем на комерциялни цїлї, але на нїм бешедую ширши дружтвени заеднїци. Так, наприклад, на гаїтским креолским языку нешка бешедую вецей як штири милиони людзех. То им едини (мацерински) язык. Спрам едней дефиниції (Springhetti) то мишани языки котри настали зоз погубеним хаснованьом европских языкох (португалски, шпански, французки, англійски и др.) з боку старобивательох.

Важне, медзитим, наглашиц же шицки тоти розлични типи креолских языкох, розшати од стредньоамерицкого припобрежного пасма, Антилох та аж по юговосточну Азию, Малайски и Меланезійски архипелаг, маю барз едноставну граматичну структуру хтора характеристична по одсустве флексий и аналітичним способе означованя дзепоедних граматичних категорійох. Нешка обачлїви яспи шлїди конвергентного розвитку у самей граматичней системі. Зоз едного поровнаня розличних креолских языкох котри дава Р. В. Томпсон вид-

но же тоті язики мало исти або подобни аналітичні моделі за означоване дзепоедних граматичних значень. Так, наприклад, за означоване тирвацей дієслованей дії у тих язиках ше хаснує словка: *ta* (найчастейше), *te, da, de, ar, ka* и под., а за означоване законченей дії словка: *ja, taba, bi, ben, mi* и под. котри ше додава опрез дієсловного кореня. Наприклад: *ele ta čuga* (= вон плаче) и *ele ja ven* (= вон пришол). У тих язиках ше, заш, будучи час означує з помоцу словка: *lo, lego, di, sa, ke* и под. Наприклад: *ele logo kazáko Maria* (= ожені ше зоз Марию), *yo logo falá* (= я будзем бешедовац).¹

Креолски язики нам, значи, ясно указую же даедни типи язичного контакту виволую барз вельки пременки у самей язичней системі. Не мож побіц факт же тот факт контакту динамізує язични розвиток, обрацаючи вице баржей язики у контакту гу конвергентному розвитку. Подобни основни розвойни тенденції и наглашене намагане гу аналітизму указую и язики котри припадаю балканскому язичному союзу. Мушмиме ше прето опитац чи подобни психолингвистични и соціолінгвистични рамики не дал, можебуц, нукашні імпульс тому заедніцкому балканскому лінгвистичному розвою у котрим, як цо зме уж наглашели, аналітизем його главне означене. И ту, нет ніякого сумніву, виками приходзели до безпосредного контакту представителе розличних язиках, цо з часом невідменно приводзело до билингвізма и вецейязичности. Же то не гола констатация але предпоставка котра ше фундаментує на стварних фактах мож видзиц, наприклад, и по тим же творителе першей славянскей писмености, браца просвищователе Кирил и Методий, одлично знали язык македонских славянох зоз друкей половки IX віку, на котри зоз преческого преложели библийски евангелиски тексти. О о тим вчасним греческо-славянским билингвізмом находзиме ясне свидоцтво и у твкв. Панонских жителях. Досц познате гевто класичне место зоз Методийового жития кед ше византийски цар Михаїло обраца Кирилови и Методийови зоз словами: „Ви обидвоме Солуняне, а шицки Солуняне бешедує чисто по славянски”. О тим частим греческо-славянским язичним контакту ше чува сигурни свидоцтва и у славянскей топонимії у Греческей.

Тоти моцни балкански медзіязични дотики и симбиози указує и топонимия цалого балканского подруча. О романско-славянским язичним контакту ясно бешедує назви местох на нашим ядранским приморю, о чим детально писал на вецей заводи професор П. Скок. Подобни докази о присустве славянского жительство на території старей Дакиї (Румунії) и нешкайшей Албанії дава нам топонимия румунского и албанского подруча. Вецейвіковни славянски вплив на румунски язык указує моцне присуство славянскей лексики и шліди граматичней (морфологийней) інтерференції.

Барз виражени конвергентни розвой даедних структурно-типологийних рисох у рамиках балканского язичного союзу (балканізма), котри по основним намаганю гу аналітичним формом барз

здогадує на гевту тенденцію поедноставіюваня граматичней системи яку находзиме у креолских язиках, настал у вецейвіковним контакту балканских язиках. По нешка, нажалі, ище не досц видгледани дзепоедни форми того балканского билингвізма и вецейязичности, драги його наставяня на бази розличних формох інтерференції. Але, рушаючи од одного ширшого теорійного аспекта котри ше фундаментує на пробованьох одкриваня кавзалитета медзи психолингвистичними и соціолінгвистичними условиями наставяня билингвізма и типу язичних пременкох, мож предпоставиц же ше и тот балкански конвергентни розвиток окончовал у барз зложених соціалних и психологийних обставинах, котри нужно приводзели, так як и у креолских язиках, до поедноставіюваня граматичней системи. Выпатра же и ту початкови імпульс за тото поедноставене пришол од даяких чисто воякашніх, екстралінгвистичних факторох, зоз намаганя же би ше вшеліяк витворело комуникацію зоз представителами другого язичного колектива. Прето и ту бешедніки, комуникаючи пре необхідности, „шлили напрейга”, одступуюци суцно од своей граматичней системи. Чи на таки соціально-психологийни детермінізм не уплутує и сознание же балканске подруче од давендавна було крижна драга важних транспортних и тарговецких драгох, освоивацких походах и розвою ремеселства. А шицко то не преривно приводзело представителе розличних етнічних и язичних груп до барз интензивних вербалних контактах. За илустрацію теї балканскей вецейязичности и нукашніх процесох котри ше одбули у конвергентним розвою балканских язиках най послужки шлідуєца констатация и розумне замержоване Б. Газранека: „Знаме же там (на Балкане — С. В.) стварно ище у XIX и на початку XX віку жительство таких тарговецких центрех як цо Скопє, Битоль (але, розуми ше, не валалске жительство) було не лем двоязичне, але по правилу и троязичне, та аж и штиррозичне. Я сам можем пошведочиц же там ище 30-тих рокох дробни ремеселніки (котри ше на Балкане зявйовали и як дробни тарговици) були углавним троязични, а у веліх случайох и штиррозични. Я познал чловека котри бешедовал по сербски, македонски, албански и по турски. А тот чловека ані у котрим случая не бул винімок (правда, я не могол утвердиц же чи вон на шицких тих язиках бешедує зошицким правилом, але у шицких ситуаційох вон ше без усилуности шлебно доварял зоз собешедніком)... У тих язиках ест вельо заедніцки граматични категорії и средства, а тиж так и барз вельке поклопйоване у словніку (особліво у обласци ремеселства). Ту можеме з полным правом бешедовац о вецейязичности (мултилінгвізме) особліве факти, але заш лем тот вецейязичност не залапйовала цалу етнічну групу; вона ше ширела лем на одредзени обласци з котрих заедніцки риси предзерали до поединих язиках”.²

Рушаючи од тих вельочислених язичних дотікох и крижаньох (котри настали зоз розличними вояцкими освоиванями, колоніза-

¹Опять Новое в лингвистике, VI, 480—481, Москва, 1972.

²Б. Газранек, К проблематике смешения языков (Новое в лингвистике, VI, 99—100).

циями, міграціями і специфічним способом економічного життя) чий початок доперая глибоко до прешлосци (Греки, Трачани, Илири, Дачани, Македонци, Римляне і др.) і котри, по шикким судзаци, доставая барз динамічну форму по приходзе Славянох і после турских освоївованьох, В. Георгиев дума же на Балкани, окреме у познейшей фази розвою, скоро шикки людзе „владали зоз двома-трома язиками”.³

Идуци за Б. Гавранеком і операючи ше на дзепоедни новши теорійни роботи о язичних контактах у котрих барз прешвечливо, на конкретних прикладах, указане же интензивни медзиязични дотик приводзи до поедноставїюваня граматичней системи,⁴ могли бизме зоз досц основи подумовац же і аналітични форми романских (і германских, особліво англо-саксонских) язиков настали як результат конвергентного розвою розличних язиков у длугшим интензивним контакту. А барз добре познате же ше на тим романско-германским просторе у прешлосци окончовали велї освоївовачки походи і колонизації котри приводзели до безпостредного контакту представителюх рижних етнічних заеднїцох. Знаме, наприклад, же безпостредни пошлїдок норманских освоївованьох — вельки процент французкей лексики у англійским язичку.

Зоз тих фрагментарних розпатраньох дзепоедних формох билінгвізма і вецейязичносци мож було нагадац же язики у контакту преходза през розлични фази еволюції. Знаме же на тот нукашні розвой язиков у контакту впливаю велї соціални, психологічни і лінгвістични фактори. Од дійства шикких тих факторох завиши і ступень язичних пременкох. Задаток лінгвістичней науки, з помоцу других наукових дисциплинох (соціології, етнології, психології і под.) одкриц корелацию медзи шиккими тима екстралінгвістичними і лінгвістичними факторами і пременками у язичку котри ше фундаментую на медзиязичних дотикох.

По гевтим цо нешка знаме, найлегчейше одредзиц тоти одношення кед у питаню алоглотска лексика. Ту просто можеме повесц же шикки форми язичного контакта (безпостредного і постредного) приводза швидко до лексичного пожичованя і лексичней інтерференції, лем і ту преба правиц розлику медзи термінологійну (цивілізаційну) лексику і основним лексичним фондом. У першим случаю пременки барз швидки і легки, док у другим случаю, кед у питаню основни лексични фонд, каждодньова лексика, до пожичованя, випатра, приходзи аж после длугшого интензивного контакта котри приводзи до билінгвізма, а познейше і до язичней асиміляції. При одредзованю типу язичного контакта на основи лексики, вшеїяк, не досц давац списки цудзих словох, але би у каждим конкретним случаю требало ясно оддвоїц основне алоглотске лексичне пасмо од инших лексичних пожичкох. Ми, наприклад, на основи

³В. Георгиев, К вопросу о балканском языковом союзе (Новое в лингвистике, VI, 409).

⁴Опять, наприклад, В. Ю. Розенцвейг, Языковые контакты, Ленинград, 1972, 3—78.

велїх турцизмох зоз котрима преткани сербскогорватски язич (лем у Вуковим Сербским словику ест понад шейсц тїюачи турски слова, котри Вук позберал зоз розличних штокавских бешедох) маме ясну індикацію о сербскогорватско-турским язичним контакту і о впливе турскей, орієнталней култури і цивілізації, але без прецизнейшей регіонално-територіалней, конфесіонално-етнічней і нукашней, лінгвістичней класифікації тей лексики ми не можеме вельо знац о файти і интензитету того язичного контакта у розличних крайох широкей сербскогорватскей язичней території. Дзешка тот контакт, без сумніву, мушел буц барз интензивни і ширел ше на шикки сфери живота (муслимански городски стредок), а дагдзе, заш, бул барз маргінални (заруцени горски валали оддалени од городох). У тим ареалним і цивілізаційним контакту (преїг релігії, култури і под.), ведно зоз лексику, пребера ше і дзепоедни фонемі і суфіксни (дериваційни) морфемі.

Познате, наприклад, же сербскогорватски язич зоз дзепоедними алоглотскими лексемами превжал фонему **ф**, котрей не було у праславянскей консонантсїей системи. Тота фонема ше почала перше шириц у сербскогорватским язичку преїг греческих лексичних пожичкох. Познейше пришли і слова зоз турского і других європских язиков. Интересантне, медзитим, же ше у народним язичку фонема **ф**, котра вчас вошла до сербскогорватского язика, добре зачувала і нешка лам у бешеди Муслиманох і у дзепоедних периферійних бешедох. У централних штокавских бешедох тоту ше фонему часто субститує зоз зроднича фонемами **п** і **в** (поровнай, наприклад: Стеван, Ст'епан, Шчепан (Шчепан Поле), Вилит, Пилип, Пиле, сопра, совра, вес, вильджан, влаша ітд.). Єдна з причинох же ше **ф** могло подполно уклопиц до сербскогорватского консонантизма то, вшеїяк, його досц слаба позиція у системи фрикативних (струнких) консонантох у котрей стої ізоловано, без опозитного фонологійного парняка. Чуване **ф** у бешеди Муслиманох опера ше, без сумніву, на вельке число турских орієнталних лексичних пожичкох і у прешлосци, віроятно на свідоме жадане за релігійним і етнічним відвойованьом особліво у привілегованих виспих феудалних і городских пасмох. На истих або подобних лінгвістичних і екстралінгвістичних моментах ше фундаментує, найвіроятнейше, чуване фонемі **х**, і неутралізація фонологійней опозиції медзи африкатами **ч**, **ц** і **ћ**, **ѣ** у бешеди Муслиманох.

Тоти нам приклади ясно указую же судьба дзепоедних „контактних” язичних іновацийох не завиши лем од їх векшей або меншей прилагодлівосци гу власней язичней системи, але од даєдних чисто соціолінгвістичних і психолінгвістичних факторох.

Зоз лексичним пожичованьом идзе, як цо зме уж гварели, дакеди і преберане дзепоедних дериваційних суфіксох котри, одлікуюци ше од пожичених лексемах, поставая досц продуктивни. Медзи таки алоглотски суфікси у сербскогорватским язичку спадаю: **-лия** (Бечлия), **-джия** (шалджия), **-ов** (ашов), **-ира(ти)** (диригирати), **-ант** (забушант) і др.

За розлику од тих лексичних, фонологійних і суфіксалних і других елементох язика, котри ше досц легко пожичує, релатійни,

формови морфеми ше барз ридко преноша з едного языка до друго-го. То, вшеїяк, не случайно. Знаме, у ствари, же морфеми и ало-морфи того типу означую абстрактни граматични значеня, найча-стейше нукалнї синтаксични одношеця, и же су нерозривно повязанї зок кореньовима, основовима морфемами до едней цалосци. Тота їх абстрактна семантичносц и тварда интегрованосц у рамикох едного слова твори од нїх найменей звонка обачлїви морфемски сегменти. За розлику од дзепоедних лексемах и їх деривациїних елементох, котри аж и у цудзим языку досц легко идентификовац (особлїво лексеми), формови морфеми (предлуженя за форму) на-телло твардо зросли зок словами чийо синтаксични одношеня озна-чю же просто и у мацеринским языку можю буц чежко одкрити без надополнююцей граматичней анализи. Тоти, значи, їх абстрактни значеня и вонкашня, морфологийна видвоеносц до окремих цало-сцох представа, вироятно, главне препречене же би ше релациїни морфеми „пожичовало” зок другого языка. Кед ше то то заш лем случи, вешка то знак же почал процес асимілації и вимеране того языка. Але кед слово о тим морфологийним пожичованю, треба мац у оглядзе же дзепоеднї морфологийнї категорїї не еднєк одпорнї на пременки. Знаме, наприклад, же ше под славянским впливом у румунским языку прещирел у меновнїкох женского роду вокатив на -о. Форму вокатива ше, вироятно, легчейше пожичує прето же во-катив, як чисто синтаксични припадок безпостредного обрацаня, за розлику од номинатива и зависних припадкох, звонка виреченя, од-редзеной файти конвенционалней, скамененой форми, чїю ше син-таксичне значене достава зок самей бешедней ситуації, углавним з помоцу інтонації. Не треба ше прето чудовац прето и у языкох зок розвитку деклинацію жие тенденция же би ше форму вокатива поедноставело и виедначело зок номинативом.⁵ Тот процес формово-го синкретизма номинатива и вокатива приведзени нешка по конец, наприклад, у російским и словенским языку. Тоту тенденцию мож провадзиц у сербскогорватским языку, особлїво у кайкавским дия-лекту, дзе маме, исто як и у словенским и російским, углавним формову поклоплївооц номинатива и вокатива. На тей основней тенден-ції настали и штокавоки вокативи типу: **Марица, Милица, Ивица** и под., як и бешедни субстандардни форми **Гей, товариш, придз тадзи** и под.

Прето ше муши предпоставиц же ше при язичним пожичованю вокатив вецей не чувствує як слово але як припадкова форма.

Треба, медзитим, правиц розлику медзи тим директним пребе-раньом формох морфемох, котре ше у языкох у контакту зявює барз ридко, и конвергентним розвитком котри настава як законїти пошлїдоц язичней интерференції. Видзели зме уж же у интензив-ним збиваню розличних язичних системох приходзи до радикального поедноставиваня морфологийней структури. Таки случай маме у

⁵Же за значене вокатива припадкова форма була ирелевантна ище у да-лскей прешлосци видно и по тим же ше у индоевропейским праязику вокатив зви-чайно закончовал зок основним суфиксом, на котри ше не додавало нїяке при-падкове предлужене.

креолских языкох и балканским язичним союзу, а не виключене же на тей основі (у симбиози, интензивним контакту зок другима язич-ками) пришло и до апалитизма у романских и германских языкох. Кед слово о индоевропейских языкох, вец знаме же аналитични форми у шидких нїх настали познейше и то як пошлїдоц їх динамичнейшей еволуції, швидшого оддальованя од першобутней индоевропейскей барз виразней морфологийней розведзеносци, вироятно, у условийох мощних медзязичних (билінгвних) дотикох. Дасдни з тих языкох були вельо динамичнейши у розвитку иновацийох и у поедноставива-ню праматичней системи (романски и германски языки), док други заш були барз консервативни (литавски и лєтонски). Ту досц архаїч-ни остали и славянски языки. Винїмок представляю едино болгарски и македонски язык и призренско-тимоцки диялект сербскогорват-ского языка зок своїма балканскими иновациями.

Тревало би прето детальнейше вигледовац причини того неед-накого и зок спруктурно-типологийного аспекта розличного розвитку поединих индоевропейских языкох з целью же би ше видзело чи ше, можсбуц, за таким гетерогеним розвитком не скриваю шлїди, моц-нейшого або слабшого, язичного контакта прецилих епохох. З того аспекта барз интересантне пробоване И. Грицкат же би даедни сербскогорватски язични (углавним синтаксични) иновациї при-ведла до взи зок вчасним контактом наших славянских предкох зок романскими етнїчними групами. И. Грицкат аж категорично тверди же сербскогорватски „литературни язык у високей мири учаснїк вчасней романско-славянскей миксоглотиї, котра ше одвивала на шидких його географоких подручох”.⁶

Думам же цале нашо потерашне розпатране ясно указує же розлични форми безпостредного (ареалного) контакта впливаю на нукалнїю еволуцію языка, виволуїюци дзекеди аж радикални пре-менки у язичней системи. Треба, медзитим, наглашиц же ше язични пременки порядне окончую и кед придзе до контакту даеден бе-шедни язык на котрим треба створиц писменосц зок другим писаним языком. Познате, наприклад, же бешедни язык македонских Славя-нох зок другей половки IX вику, кед є вжати за основку писаного языка славянского, прещерел вельки пременки, особлїво у лексике, синтакси, твореню словох, под впливом греческого писаного языка зок котрого преложени перши славянски євангелийски тексти. На тот способ (прейг церковного языка и културного живота) вошло, ви-роятно, и найвекше число грекизмох до сербскогорватского народ-ного и литературного языка. Познате, тиж так, же латински литера-турни язык под час гуманизма моцно впливовал на чески язык. Даедни релігийни и други термини типу: **васкресение, воведение, богоявление, општи, општина** и под., котри вошли до сербскогор-ватского языка прейг церковного языка, ноша ясни пецац церковно-славянского вигваряня. Тото цивилизациїне алоглотске пасмо окре-ме обачлїве у творох старих горватских писателюх котри настали як резултат компликації и преробку странских литературних списоц.

⁶И. Грицкат, Студїї зок исторїї сербскогорватского языка, Београд, 1975, 58.

Окремна форма язичного контакту ще нещка витворює у руралних і урбаніх стредкох. Цо ще нашого валалу дотика, шведобно можеме повесці же нещка, у чаще наглого розвою і демократизації культури, ширеня школства, мережі масовней комунікації, міграції жительствова, мішаних малженствох і под., ані валалски стредок вецей не автохтони, заварти і изоловани. У самим валале ще швидко окончує нукашніе социалне і культурне розгасмоване, котре ще звичайно поклопює зоз генерацийніма розликама. Тоті социални пременки ще вшеліак одражую і у бешеди валалского жительствова. Але диялектолози, жадаючи позбераці цо вецей материялу за преучоване историй языка, гледаю звичайно архаїзма і бешедну егзотику. У випитованю бешеди ще гледа, значи, бешедни ридкосци і бере ще за информаторох лем поединцох зоз старшей генерации, „типових“ представительох диялектох. То, розуми ще, не реални опис бешеди, стварна дескрибция, але реконструкция тих найархаїчнейших рисоох диялекта. Треба, вшеліак, описати бешеду тей найстаршей генерации у валале. Тот диялектологийни материял цо незаменліве жридло податкох за старши фази языка, за реконструкцию його историй. Але, попри того, треба подполно, з основи і детально випитоваці і бешеду других представительох диялектох, шийких генерацийох і бешеду других представительох диялектох, шийких генерацийох і пасмох котри жию у валале. Таки випитованя би ясно указали же бешедна валалу вецей не гомогена, „чисти“ диялектови тип, але же ще у ней барз интензивно збиваю розлични язични елементи.⁷

Випитуюци бешеду католицкого жительствова у Яйцу і околинни, констатовал сом у едней своей роботі же ще у тей бешеди окончує неутрализация африкатох ч, дж на хасен ть і дь. То нещка типове за векши босанскогерцеговацки городоки центри, а у валале ще таке вигваряне найчастейше зявює при муслиманским жительствова. Католицки валали недалеко од Яйца маю нещка поту неутрализацию африкатох, а католицки валали далей од городох крашніе чуваю розлики у випваряню тих гласох. Тото нам ясно указує же тоті неутрализация двох шорох африкатох у бешеди католицкого жительствова не старе, автохтоне зявене, але познейша иновация, бо типови представителе тей бешеди, котри зачували вельо вецей язичней старини і егзотики, чуваю розлики медзи ч, дж і ть, дь. Важне ту, медзитим, замерковаці же людзе у истей фамилии, розличного возросту і неоднакого образования, иншак бешедую. Так, наприклад, швекра без школи — представитель старшей генерации гутори: чаша, ходжа і под. Невеста, з основну школу, прилагоджена вельо баржей на городски живот, у своей бешеди ма лем: таша, ходя і под.⁸ Кед би диялектолог констатовал лем перши случай, то би не бул реални приказ нещкайшей диялекатней стварности. Описи диялектох муша прецизнейше облапиці шийких представительох лока-

⁷Ту нещка у интензивним контакту особліво диялект і стандартни язык. Пре тот факт дасдни советски диялектологи, идуци за немецкама диялектологама, предкладаю аж замену термина диялект зоз термином полудиялект (Опаль Т. С. Коготкова, Русская диалектная лексикология, Москва 1979, 5).
⁸Опаль мою роботу Гласи ч и дж у бешеди католицкого жительствова у Яйцу и околинни (Зборник за язык и литературу, I, Титоград, 1972, 22).

ней бешеди. То значи же випитоваці муши вжаці даскельо групи информаторох, водзаци рахунку о давних чисто биографийних моментох: возросту, ступню образования, чаще котри прспровадзени на валале, длушим перебуваню у другим (городским) стредку і под. После едней такей всеобнятеней анкети, диялектна материял би ще мушела окреме обробити у рамикох поединих групох информаторох. Аж таки опис диялекта дал би точни увид до локалних бешедних обставинох. Таке випитоване дало би досці сигурного материялу за ширши теорийни дообцованя. У шийких тих случайох диялектни розлики у рамикох истей бешеди наставаю скоро виключно як пошлїдок розличних вонкашних лингвистичних факторох. У питаю звичайно язични пременки котри ще зявюю як пошлїдок розличних формох контактох локалней бешеди зоз стандартним языком або зоз субстандардну бешеду урбаніх стредкох. Таке преучоване диялекта оможлівило би сигурни увид до швидкости і фреквентности ширеня иновацийох котри наставаю як пошлїдок контакту розличних подсистемох едного языка.⁹ То би рудело зарйочку шветлости і на вельочислени язични пременки котри ще окончували у прешлости як пошлїдок розличних формох контакту медзи диялектами і языками. Драгоцене би було видзиці цо у тих пременкох було найбаржей на вдереню: кельо фонетика і фонология, акцент, морфология, синтакса, лексика. Як, значи, язык у условийох розличних файтох контактох зоз другима язичними системами і подсистемами еволює. У диялектох би при збераню язичного материялу, паралелно з одредзованьом старих изоглосох, требало виучоваці і новосци. То би нам помогло, зоз нещкайшого стану, на основи вичерпного синхроничного опису, здобуці увид до еволюції языкох і диялектох у скорейших епохох под впливом подиних дружтвених пременкох.¹⁰

На чисто диялектологийним плане би було интересантне, наприклад, детально випитаці кельо колонисти у Войводини пременели, под впливом войволянских бешедох, свою бешеду і процивно — кельо вони впливовали же би ще у дачим меняла і бешедна старобивательох, особліво у стредку дзе тоті цо пришли творели векшину жительствова. Як ше, наприклад, у войволянским стредку прилагодзвал акцент і некавске вигваряне чарногорских приселенцох. Шийко то розлични можлівосци на широким полю медзи диялектних і стандардноязичних контактох котри можу даці драгоцени сознания за лингвистичну теорию, особліво за дияхрону лингвистику. Як цо зоз живота америчких Индиянцох (Ирокези) реконструуєме социални живот і язични обставини пер-

⁹Як приклад медзи диялектней интерференції може, думам, послужити вигваряне двоскладового икавского рефлекса ята ије (млијєко) з боку икавского і екавского жительствова як ије (млијєко) і дальша нукашная еволюция того вигваряня до едноскладового рефлекса ие, је, нещка така часта у стандартним языку і веліх икавских бешедох.

¹⁰Найчастейши социални фактори котри впливаю на язични пременки то вшеліак: тип дружтвеной засадниці і интензитет нукашней вязы медзи сї членами, сфера хаснованя языка і круг ношительох языка, териториялне премесцованє народних масох, ширене просвити, творене новой держави і национального (стандардного) языка, язична политика і под.

шобутней, родовској заедници, так исто би требало пробовац зоз крижаня, контакта розличних язичних системох и подсистемох утвердзиц як приходзело до розликох и подобносцох у едней язичней системи чийо кончане оформиоване ишло прејг мишаня и ме-дзисобного контакта язикох и диалектох. Шицко тото треба же би було предмет едней новей общей лингвистичней науковей дисциплини котру бим условно наволат: **контактна лингвистика**.

Контактна лингвистика як дияхроно-синхрона теорийна дисциплина би мушела на основи иснуюцих и нових вигледованьох шицких формох язичного контакта, уключуюци и впливи прејг писменосци и култури (диглосия, стандардни язики, прекладане, учене язика у школи и под.), утвердзиц даедну факту **еволутивних универзалиюх** на основи котрих ше (спрам типу язичного контакта и граматичней структури язикох у контакту) годно легчейше пояснїц и пременки у язичу котри наставаю як пошлїдок међязичних дотикох. Рушаюца основа за таки теорийни пробоцованя муши буц, без сумнїву, язична интерференция котра може буц предмет безпостредней обсерваций и анализи (починаючи од експеримента, учења странского язика, та аж по язични и диалектни ареални контакт новших епсцох, дзе мож ясно видзиц рушаюцу точку и познейши еволутивни цек). Драгоценни материял за тото нешка можу дац особлїво городски населеня, урбани стредки, у котрих ше, пре барз живи контакт представителюх розличних диалектох и вплив станрадного язика, окончуе, ту, пред нашима очми, своєродне язичне крижане, котре вшелїяк провадзи интерференция и барз швидки динамични розвиток язика. Шицки тоти детальни описи язичного контакта треба же би нам, як цо зме уж наглашели, указали на котрих уровнюх язична структура, под дїйством међзисобного дотика розличних язикох и диалектох, церпи радикални пременки, и з другога боку, котри уровни язичней структури не подпадаю легко под пременки. Преучоване, детальне и систематичне, розличних формох язичного контакта помогне нам же бизме лепше розумелк и легчейше пояснїли шицки гевти нуканїи процеси язичней еволуций, цо наставаю як пошлїдок рижнородних язичних дотикох, крижаньох, симбиозох.

Контактна лингвистика як общелингвистична дисциплина муши, значи, облапц методологийни и теорийни основи за едно всеобняте социолингвистичне, психолингвистичне преучоване шицких формох язичного контакта, як гевтих котри можеме безпостредно провадзиц нешка, так и гевтих за котри зме ситурни же дараз исновали и чийо ше шлїди зачували найчастейше у форми субстрата, абстрата, суперстрата и под. у живеј тканї нешкайших язикох. Под едну таку, до синхроно-дияхроней перофективи положену универзалну контактну лингвистику нагадуе ше, думам, будучносц котра приходзи.

Др Славко Вукоманович

СЕРБСКОГОРВАТСКИ УПЛЇВ И СПОСОБИ ТВОРЕНЯ НОВИХ СЛОВОХ У НАШИМ ЯЗИКУ*

Циль тей роботи — же би указала на найчастейши способи твореня нових словох у нашем бешедним и литературним язичу. Тота тема ище вше барз актуална за наш язик, бо ше и нешка у нїм творя велї нови слова. Нови слова у литературним язичу твориме од виходзена наших перших виданьох (1921). Од того року вше ше баржей ширели дружтвени функциї нашого язика: од язика на хторим зме ше споразумїовали у кругу фамилий руски язик постал язык новинох и книжкох, после 1945. року — язык радия, потим наставни язык у штредней и на високеј школи и язык законодавства. За тот час, а особено после 1945., у руским литературним язичу створени на тисячи нови слова. О тим другим периоду Микола Кочиш у статї „Сучасни рушаня у нашем язичу и основни тенденциї його дальшого розвою” (Шветлосц ч. 1, 1966) пише: „У вименених дружтвених обставинох и у таким нагим прицоку рижнородних потребносцох тот наш язык бул цесни, нерозвити и недостаточни же би сам зоз овоїма невеликими можлївосцами означел шицко нове цо пришло з пременку дружтвених обставинох и же би задоволел шицки наросли потреби у просвити и култури. Прето же ше мушел розвивац нагло... — а не було стаемней контроли над писаним словом — до нашей бешоди ше зляло вельо койцо цо до ней не спада. У тим початним повојним часе найвекша габа котра зашлюсла наш язык була — сербскогорватска.” Тоти Кочишово слова о „початним повоеним часе” важа, у ствари, и за наш сучасни язык, гоч, як увидзиме, тот уплїв значно вименел форму.

Скорей як пренаїдземе на творене словох, прикажеме кратко пременки хтори настали у нашем язичу после приселеня 1745, а под уплївом сербскогорватского язика.

Пременки на морфологийним уровню. Под уплївом ст. язика даедни руски меновнїки пременели род. Меновнїк **жвир** у Гнатюкових записох наших народних приповедкох и писньох (од 1897. р.) найчастейше хлопского роду (збилї **жвир**, еден **жвир**); нешка е женского роду як и у ст. язичу. Меновнїки **обруч** и **отрова** у Гнатюкових записох женского роду (пукла една **обруч**, у погаре була **отрова**), а нешка су, тиж як у ст. язичу, хлопского роду.

Даедни повратни дїєслова поставаю неповратни, а неповратни — повратни. Дїєслово **породзиц** у Гнатюка неповратне (його жена **породзела**), док го нешка хаснуеме як повратне **породзела ше** < ст. **породила се**).

Пременки на уровню твореня словох. Часто руски слова и їх ст. еквиваленти виведзени з истих кореньох, але з рижними афиксами. Даедни з таких словох граца свой афикс и починаю ше хасновац

*Робота у преширеној форми читана на Семинаре за руски язик, котри 9. новембра 1982. року организовал Покраїнски завод за явну управу у Новим Садзе.

з префиксом або суфіксом з хторим виведзени сг. еквівалент: у Гнатюка находзіме стари форми наших словах (принешени зоз старого краю) хтори нешка рідко або вообіце не хаснуеме у літературнім языку (хаснуеме сг. форми): **опушци** (нешка хаснуеме форму **напушци** под впливом сг. **напустити**), **зверци ше** (нешка поверци ше < сг. поверити се), **подлізовац ше** (нешка **улізовац ше** < сг. **улізивати се**), **подслуховац** (нешка **прислуховац** < сг. **прислушкивати**), **винайци** (нешка **пренайци** < сг. **пронаћи**), **оглашци** (нешка **преглашци** < сг. **прогласити**), **спознац ше** (нешка **уознац ше** < сг. **уознати се**), **звесц** (дакого на недобре) нешка **завесц** < сг. **завести**), **записац ше** (до школи) (нешка **уписац ше** < сг. **уписати се**), **дзяки** (нешка **койяки** < сг. **којекакав**) (зоз сг. **заменовніком који** виведзени и руски **заменовніки**: **койцо**, **койчий** и присловніки: **койдзе**, **койкадзи**, **койодкаль**, **койяк**).

Нашо слово може и страциц префикс кед го сг. еквівалент не ма. Место старшей форми **розштреляц** (дакого) нешка хаснуеме форму **штреляц** сг. **стрельати** (некога). Попри **народзиц ше** у бешеднім языку хаснуеме и форму **родзиц ше** < сг. **родити се**, док у літературнім правилно гвариме **народзиц ше**.

Суфікси: форму **злати** заменели зме зоз сг. **златни**.

Уплів сг. язика на фреквенцію словах. Даедни руски дієслова виведзени з двома рижніма префіксами або суфіксами истого значеня. Нешка фреквентнейше (алебо подполно превладало) дієслово хторе ма исти префикс одн. суфікс як и сг. еквівалент. У тим случаю маме приклад упліву сг. язика на фреквенцію домашніх словах. Префікси: **вишлебодзиц** и **ошлебодзиц** — нешка частейше **поволац** < сг. **ослободити**; **заволац** и **поволац** — нешка частейше **поволац** < сг. **позвати**; **розтвориц** и **отвориц** — нешка частейше **отвориц** < сг. **отворити**; **начац** и **почац** — нешка гвариме **почац** (дієслово **начац** нешка ма узше значене: **закушци**, **почац** есц); **скончиц** и **закончиц** — нешка **закончиц** < сг. **завршити**, **одписац** и **написац** (напр. дакому писмо) — нешка **написац** < сг. **написати**; **уклоніц ше** и **поклоніц ше** — нешка **поклоніц ше** < сг. **поклонити се**; **почитац** и **пречитац** (напр. писмо, текст) — нешка частейше **пречитац** < сг. **прочитати**; **збліжиц ше** и **прибліжиц ше** — нешка **прибліжиц ше** < сг. **приблизити се** (дієслово **збліжиц ше** под сг. уплівом хаснуеме зоз значеньом „зблизити се”); **погнівац ше** и **нагнівац ше** — нешка частейше **нагнівац ше** < сг. **набутити се**.

Суфікси: **летушні** и **летни** — нешка **летни** < сг. **летњи**.

Попри наведзених дієсловах под уплівом сг. язика постали сновали слово **апо**, рідко **тато** — ми нешка гуториме **тато** < сг. сновали слово **апо**, рідко **тато** — ми нешка гуториме **тато** < сг. **тата**; старши гуторели **галас**, рідко **рибар** (у Гнатюка тиж фреквентнейше **галас** од **рибар**) — нешка фреквентнейши **рибар** < сг. **рибар**. Слово **тета** маме зачуване у народней пісні; нешка ше под сг. уплівом розширело и хаснуе паралельно зоз **нина**.

Уплів на значенє слова. Руски слова часто под сг. уплівом доставаю нови значеня. Слова з новим значеньом творя ше и кед за исти значеня исную домашні вирази. Медзи тима словами з преширеним односно новим значеньом можеме видвоїц два групи:

1. Кед руске и сг. слово еквіваленти по єдним значеню, а сербскогорватске ма и други значеня, вони ше преноша и на домашне слово. У тим случаю руске и сг. слово не муша бѹц истей форми. Так руске слово **вред** и сг. **чир** еквіваленти по значеню „вред на целу, скори”. Сг. слово **чир**, медзитим, значи и „вред у жалудку”. Тото дуге значене пренесло ше и на домашне слово **вред**. Таки ище слова (значене под 2. нове): **годзина** = 1. сг. сат, час; 2. сг. школски час < сг. час; **резанки** = 1. резанки з цеста; 2. цвиклово резанки < сг. репини резанци; **кридло** = 1. кридло у птици; 2. бавяч у фодбалу < сг. крило; **дзівка** = 1. сг. девојка; 2. сг. драгана, драга < сг. девојка; **народ** = 1. людзе, народ; 2. нация < сг. народ; **череве** = 1. череве у целу; 2. гүмене череве < сг. црево и др.

Домашні еквіваленти маю слова: **винімац** = 1. сг. **вадити**; 2. **винімац зуб** < сг. **вадити** (зуб) — домашні еквівалент **цагац** (зуб); **закончиц** = 1. сг. **завршити**; 2. **закончиц школу** < сг. **завршити** — нашо **виходзиц школу**; **поздравци** = 1. **послац дакому поздрав**; 2. **явиц ше з поздравом** < сг. **поздравити** — нашо **поздравкац** и др.

2. Дакеди руске и сг. слово не еквівалентни по значеню, але су истей форми, та ше значене сг. слова преноши и на руске. Таки слова можеме, у ствари, тримац за сг. **пожитчки**: **одказац** = 1. сг. **поручити**; 2. сг. **одложити састанак**; **одказати послушност** < сг. **отказати**; **предложиц** = 1. **понукуц**, **положиц пред дакого едло, пице**; 2. **дац предлог** < сг. **предложити**; **уживац** = арх. есц; **примац**, **хасновац**; 2. сг. **уживати** < сг. **уживати**.

3. Домашніма еквівалентами слова **вариц** 1. сг. **кувати**; 2. **тровиц** едло (лем у бешеднім языку) — домашне **тровиц**; **споро** = 1. швидко; 2. **помали** < сг. **споро** — нашо **помали**; **криви** 1. **викривени**; 2. **виновати** < сг. **крив** — нашо **виновати**.

Домашні слова и їх сг. дублети. Велї сг. слова вошли до нашого язика, поч зме за исти значеня мали своєю слова.

1. Даедни нашо слова, поциснути од сербокроатизмох, нешка архаїчни: **глушка** // сг. **тифус**; **моровки** // сг. **шарлах**; **обруч** (на колесу) // сг. **шина**; **ош** // сг. **осовина**; **попел** // сг. **гар** (слово **попел** зачуване у Сриме; на цалим терену окрем у Керестуре хаснуе ше и нашо старе слово **пирня** (< мадь); **птач** // сг. **птица**; **табор** // сг. **логор** (лем у бешеднім языку, у літературнім немецке **лагер**); **убліжиц** // сг. **у-вредзиц**; **каштель** // сг. **замак** (у бешеднім яз) и **замок** (у літературнім); **орсац** // сг. **державя**; **сабол** // сг. и нем. **шнайдер** (у бешеднім) и нове **скравец** (у літературнім); **сомар** // сг. **магарец** (у фразеології и **осел**); **шифа** // сг. **ладя**; **літера** // сг. **слово** (у бешеднім), **укр. буква** (у літературнім); **школіц ше** // сг. **школовац ше** и др.

Даедни нашо слова поциснути у бешеднім языку од сербокроатизмох, але су врацени, ожити у літературнім; **ремесло** // беш. сг. **занат**, лит. **ремесло**; **оргони** // беш. сг. **оргулі**, лит. **оргони**; **меч** // беш. сг. **мач** (лит. **меч**).

Даедни стари слова зачували ше, але зоз зуженим або пременим значеньом. З їх першобутним значеньом хаснуо ше сг. слова (под. 2. наведзене зужене одн. нове значене): **динянки** = 1. арх. **бостан** // сг. **бостан**; 2. суч. **бостан** под **диняма**; **ширка** = 1. арх. **сүмпор** // сг. **сүмпор**; 2. суч. сг. **шибица**; **пасц** = 1. арх. **пасти стоку** // сг.

чувац; 2. пасц траву; **фиалка** 1. арх. любичица // сг. любичица; 2. суч. сг. шебој.

Дзепоедни слова зачували ше лем у стаємних виразох, а з їх першобутним значеньом ше хасную сербокроатизми: **перун** = гром — у виразу: **убил це перун** // беш. сг. **гром** (лит. **гром**); **старосц** = брига — у виразу; **водзиц старосц** = водзиц бригу // сг. **брига**.

Велі слова у активним хаснованю, особено при старших особох, але ше попри ніх на цалим терену хасную и сербскогорватски дублети: у литературним язичу, у векшину случайох, затримани домашні слова: **блүкац** // беш. сг. **лүтац**; **брег** // сг. **обала**, (лит. **побреже**); **виновати** // беш. сг. **криви**; **допиц** // сг. **досадзиц**; **дробизг** // сг. **живина** (и у лит.); **застановиц ше** // беш. сг. **зауставиц ше**; **здабац** // беш. сг. **личиц**; **крига** // беш. сг. **санта**; **ненавидзиц** // сг. **мержиц**; **одпочинүц** // беш. сг. **одмориц ше**; **опрец (ше)** // сг. **наслоиц (ше)**; **розказ** // беш. сг. **наредзене**; **ставец** // беш. сг. **зглоб**; **хвациц** // сг. **зграбиц**; **час** // беш. сг. **време**; **ярабица** // беш. сг. **яребица**; **бизовни** // сг. **сигурни** (и у лит. место мадаризма **безовни** — за тото недошлїдне становиско гу цудзим словом маме вецей приклади); **елефант** // сг. **слон** (и у лит.); **порция** // беш. сг. **порез**; **гамовац** // беш. сг. **кочиц** и велі други.

Дзедни стари слова хасную ше у Керестуре, док их у мишаних стредкох подискую сербокроатизми: **варош** // беш. сг. **град** (лит. **варош** и пожичка з язичия **город**); **понагляц** // беш. сг. **журиц ше**; **ставиц ше** // беш. сг. **кладзиц ше**; **затиц** // беш. сг. **үгюц ше** и др.

Творене нових словох

У бешедним и литературним язичу лексични фонд ше збогадуе:

1. а) з пожичованьом сербокроатизмох (без пременки їх форми);

б) з пожичованьом сербокроатизмох и приспособованьом їх форми законом руского язича;

2. з твореньом нових виразох з руских морфемох (часцох словох): а) з прекладаньом, копированьом сербокроатизмох;

б) з пренощеньом на нашо слова значеньох сг. словох;

3. з виводзеньом нових словох и значеньох без сг. узлїву.

О приманю восточнославянских (углавним українских) пожичкох як єдним зоз способох збогацованя лексички литературного язича на тот завод не будземе бешедовац: восточнославянски пожички у сучасним лит. язичу не маме вельо (коло 500) у одношеню на сербокроатизми, хторих маме на тисячи.

1. **Пожичоване сербокроатизмох (без пременки и з пременку форми)**. Без гласових пременкох и пременкох форми сербокроатизми частейше уходза до бешедного язича, док ше у литературним язичу з векшей часци гласово и по форми приспособовую (адаптую) законом руского язича. Так у бешедним язичу маме сербокроатизми: **станица**, **пристаниште**, **болница**, **гром**, **погон**, **гориво**, **доходак**, **службеник**, **државлянство**, **расправа**, **семестар** итд., док у литературним тоти слова адаптовани; **станїца** (як: **сенїца**), **пристанїще**, **больница** (спрам: **боль**), **гром**, **погон**, **гориво** (понеже за преславянске г маме г (сг. глава — руске: **глава**), **доходок** (сербскогорватскому випадному а од-

витуе нашо о), **службеник** (як: **скараник**), **државлянство** (не маме вокальне р), **розправа** (нашо роз место сг. рас), **семестер** итд.

У правней терминологии таки слова а) гласово адаптовани: **акционер**, **автентични**, **павшал**; **податок**, **поступок**; **гонорар**, **гьерархия**; **найом**, — **нїк**, **-нїна**; **законїти**, **управц** и др.

Адаптовани по форми: **поротнїк**, **правилнїк**, **правнїк**, **законїк**; **складище**; **преображене**, **применка**, **розвой**, **регуловац**, **ревизорносц**, **состойок**, **вибор**, **здружене**, **виява**, **єдинка**, **одредзиско**, **обтүжнїца**, **парнїца**, **заклучнїца** и др.

2. **Калки** За кажди язич хтори ше находзи под үплївом другого язича барз характеристични способ твореня словох то дословне прекладане, копироване цудзих словох. Тоти дословни преклади воламе калки (єдн. калк). Творене калкох неможлїве зопрец. Калки єст барз вельо и у сг. язичу (з немецкого язича, напр. слова: **посредан**, **меродаван**, **великодушан**, **веродостојан**, **дүтограјан**, **самовольа**, **својерүчни**, **послодавац**, **војсковођа**, **пословођа**, **цепидлака**, **самосталан**, **кућевласник**, **проссчан**, **искључиво**, **жалопојка**, **неопходан**, **увод**, **целисходан**, **омаловажавати**, **вачредан**, **првокласан**, **отплата**, **уплата**, **издатак**, **үлог**, **излог**, **прилог**, **суграбанин**, **претпоставити**, **рукопис**, **правопис**, **пенушач**, **сарадник**, **главобоља**, **зүбобоља**, **үтицај**, **противречност**, **кратковид**, **разноврстан**, **ходник**, **књиговезац**, **водовод**, **излет**, **немогућан**, **неуморан**, **неумольив**, **бродолом**, **каменолом**, **пароброд**, **хладњак**, **једначина**, **гроугао**, **веронаука**, **самоодрицање**, **издање**, **висораван**, **водопад**, **пуномоћ**, **исказ**, **правоспажан**, **кажњеник**, **провалник**, **преурањен**, **назвати (на телефон)**, **подүзети**, **үносан**, **үпотпунити**, **беспредметан**. То и калки виразох: **испит зрелости**, **сүдски поступак**, **правити се важан**, **бела кафа**, **үпадати у реч**, **доћи до речи**, **бити у стању** и др.

По М. Тривунцови (Немачки үтицаји у нашем језичу, Београд, 1937) з наведзених калкох у Вүковим словнїку од 1898. р. находза ше лем слова: **самосталан**, **војсковођа**, **прилог**, **рукопис**, **главобоља**. Других у Вүковим словнїку нет (зјавели ше у сг. язичу после Вүкового часу), лебо маю даяке друге значене.

Калки не таки характеристични за наш бешедни язич (до бешедного язича частейше уходза непреложени сербокроатизми), але их єст. То напр. слова лебо вирази: **косачка** < сг. **косачица**; **вязацка** < сг. **самовезачица**; **дојчка** (у Керестуре) < сг. **мүзилица**; **шлепе череве** < сг. **слепо преве**; **гүрүби папер** = **картон** < сг. **дебела хартија**; **червени витор** (хорота швиньох) < сг. **црвени ветар**; **покладац испит** < сг. **полагати испит**; **подруциц** (= не дац обсчковани резултат) < сг. **подбацити**; **прешедац** (до другей превозки) < сг. **преседати**, **белави каменок** < сг. **плави камен** и др.

Вельо вецей калки єст у литературним язичу. Скоро шицки нови слова творя ше, у ствари, по калугу, мүстри сербскогорватских еквивалентох. Школски учебнїки и руска периодика прелолни калкох. Спательме дзедни наслови и написи у „Руским слове“ ч. 24. од 1982: **у циню войнох** < сг. **у сенци ратова**; **вочи конгресу** < сг. **үсүсрет конгресу**; **розкрөк** < сг. **раскорак**; **у другим плане** < сг. **у другом плану**; **шлїдбеник** < сг. **следбеник**; **роботнїцка трибина** < сг. **рад-**

ничка трибина; мертви капітали < ст. мертви капітали; **роботне место** < ст. радно место; **зазначовац результати** < ст. бележити результати; **превипитоване** < ст. преиспитивање; **плод роботи** < ст. плод рада; у „РС” ч. 25 (1982): у центре уваги, перше место, дополнююча робота, стріберни ювілей, у другей половки мешаца, нове зване, шанска горучка и др.

У термінологійних словніках зоз школских предметох находзіме и тоті слова и вирази:

Биология: гласново струни, жимски сон, окосцоване, полешоване, човекова рибка;

География: ровнодньовица, венцово гори < ст. веначне планине, вапняк < ст. кречњак, лядов брег, рични рукавок;

История: братозабивашки, велькомаєтнік, обшєднуце < ст. опсада, безземнік, меновац, одшудзоване, першобутни, особна шлебода;

Музичне виховане: гушльов ключ, пошпивка < ст. попевка, пришпив, звукочна видлїчка, кобулка < ст. кобилица, провадзене;

Физика: габова дѣжина, жридли цеплоти, зарйоване ст. зрачење, пошвидшане, чежиско, шветлосни рок;

Хемия: високи пец, прознов цукер, мєгка вода, оцтова квашнїна, кухнїова соль;

Общєтєхнїчне образованє: гамовачка, плївок < ст. пловак, слухалка и др.

У Школским словніку за правни фах: дїловоднїк, видєк, вияшньоване, виводзач, вивєршнїк, жридливо, вивєршитель, хаснователь, виновни, наход < ст. налаз, нашлїднїк, благочасно, обовязка, обовязнїк, оцовство, оповоланка, ополномоєни, ополномоєниц, очковане, оцудєносц, поднесок, роботодаватель, погледоване, предшєдуюци, прецихно, преднарис, пред'задумка < ст. предумишљај, превипитоване, пренаходзач, пренаходок, противсловни, -носц, першенство, напрямки, чкюднїк < ст. штетник, терховни, мерадло, гледанка < ст. тражбина, погоспительни, -ство, едно бочни, ураховуюци ст. урачульив, унапрямитц, векшина, добродєчни, пришка, виберанки, малолїтнїк, шєдзиско, уходнїца, звишок (недобри калк) поволанка, прєрозплєдзельовац и др.

Калки виразох: бависко (бавене) на щєсце, роботна моц, ступиц на моц, дружтвена догварка, у свойо мєно, роботнїчка класа, рочни одпочивок и др.

Домашнї слова хтори прєширєли значєне под ст. уплївом воламе семантични (значєнски) калки. Приклади зме наведли у першєй часци тєй роботи.

3. Нови слова створєни без ст. уплїву. У бєшєдним и литературним язiku творєли шє и творя нови слова и значєня независно од ст. уплїву. Таки слова єст мало, бо творча моц нашого язика слаба.

а) Нови значєня у бєшєдним язiku (под 1. наводзим старє, а под 2. новє значєнє слова): **ширка** 1. арх сѹмпор; 2. ширка; **кросна** 1. кросна за тканє; 2. кросна на ролї, бицигли; **печац** 1. ст. печат; 2. печац за рисованє; **поньва** 1. ст. поњава; 2. цирада за авто; **пипка** 1. ст. лѹла; 2. пипак на вязачки; **таргоня** 1. таргоня зоз цєста; 2. штучни гнѹй (подобни таргонї); **гомбичка** 1. ст. дугме; 2. пилѹла; **чоп** 1. чоп на гордове; 2. ст. славина; **шнур** 1. ст. канап; 2.

гајтан; **парац** 1. парац платно; 2. парац кѹкуруицу; **цагац** 1. ст. вући; 2. цагац крєв; **цєгєлки** 1. дем. од цєгли; 2. ст. плєчицє.

И у литературним язiku шє ридко домашнїм словом дава новє значєнє независно од ст. уплїву, гоч би правє тот способ творєня словох указал виталносц руского язика. То напр. слова (под 2. новє значєнє): **гац** 1. ст. насип; 2. брана на рики; **коритко** 1. жабово коритко (сладководна шокльєка); 2. школьєка вообшє; **стрєдок** 1. ст. середина; 2. ст. просєк; **приклет** 1. ст. трєм; 2. ст. прєсобѹбє; **облєчиво** 1. ст. одєћа; 2. ст. ношња; **кончик** 1. ст. крајичак; 2. ст. рт; **газдиня** 1. ст. газдарица; 2. ст. домаћица; **пияц** 1. ст. пијаца; 2. ст. тржиште (1978. р. слово пияц замєнєнє в калком тарговицє).

б) **Нови слова и вирази у бєшєдним язiku:** прєбиваци папєр = пидгио (описни вираз); грабачка (за грабанє жита, шєна); **набиваци пец** и коц. паздєрняк; **ткачка** = фабрика за прєробок конопи у Керєстурє; **кѹля на дроє** (так у Керєстурє волали кладиво). Тоті пар приклади указую нам же народ склони за нови поњаца твориц опиєни вирази. То способ творєня хтори не трєба занєдбац у литературним язiku.

Нови слова и вирази у литературним язiku: **прикривач** = ятак; **одруток** = ст. отпадак; **вилїв** = ст. поплава (наш старши вираз за вилїв то велька вода); **под'земна рика** = ст. понорница; **припинка** = ст. спајалица; **дослужованє** = ст. рабаћєнє; **верхомплїваюци** = ст. плутајући; **однїмачка при пчолох** = ст. грижа пчєла; **невязаносц** = ст. несврстаносц; **одпосилни лїст** = ст. отпрємница.

Под б наведзєни слова з хторима змє шє намагали потолковац предмет або зявєнє без копированя ст. еквивалєнтох.

Способи под а и б то найлєпши способ творєня нових словох. Вони указую виталносц язика, його творчу моц.

в) **Оживйованє у литературним язiku архаїчних народних словох хтори шє починаю забѹвац.** То нам шицким познати способ, хтори тиж мало застѹлєни. То напр. слова: **ручиц** = ст. јємчити, **вєксла**, **квита**, **термин**, **контракт**, **квартиль**, **єгзамєнт**, **пологи** и даєдни други. У тим способу змє, нажаль, недошлїдни кєд шє роби о старих мадјарских, нємєцких и других пожитчкох: у даєдних слѹчайох таки слова врацамє до лит. язика (вєксла, квита, контракт, квартира, оргони = ст. оргѹлє), а у других их вируцѹемє и место нїх хаснуємє сєрбокрѹатизми лєбо неологизми (место **бизовно** хаснуємє ст. **сигѹрно**, место **сабол** — новє **скравєц**, место **школїц шє** — ст. **школовац шє**). Недошлїдни змє вообшє гу шицким забѹтим словом, без оглядѹ якого сѹ походзєня: место **пасц** (статок) гѹторимє **чувац**, место **ош** — ст. **осовина**, место **обрѹч** — ст. **шина**. Дакеди домашнї слова занєдбѹемє прє их непознаванє, а дакеди прє неоправдани страх од мадјаризмох и германизмох. Даєдни домашнї слова хасновали змє вириятно и по вєцєй столки роки, а тєраз место нїх творимє други, або беремє сєрбскогорватски.

Мушимє заш лєм припознац же би нам оживйованє даєдних наших архаїзмох випатрало необицнє, часто и шмишнє. Прєто у тим слѹчаю досц чєжко бѹц дошлїдни. Як би напр. випатрало кєд бизмє место словох **держава**, **гар**, **птица**, **уврєдзиц**, **ладя**, **школовац шє**, **гром** почали гѹториц: **орсаг**, **пєпєл**, **птах**, **ѹблїжиц**, **шифа**, **школїц шє**, **пєрѹн?**

г) **Хасноване интернационализмох место сербокротизмох.** То нам биж шицким познати способ збогатованя лексики. То напр. слова: **информация** за ст. обавештење, **експерт** за ст. вештак **компаньон** за ст. ортак, **формулар** за ст. образац. Даедни интернационализми уношине вшелїяк под уплївом украинского и російского языка: **транспорт**, **продукт**, **егземпляр** и др.

Мр Юлиан Рамач

ЯЗИК САМОУПРАВНИХ ОБЩИХ АКТОХ

(з окремним огляднучом на ситуацию у руским язїку)*

Нешкайши час характеристични по науково-технїчней революциї у шветових розмирох. По своей сущности, наука и техніка представляю шветове зявене, але и попри своей вещеїности и рижнородней розконарности, наука нешка шветово интегрирована, вона интернационална и една за цали швет. А код бешедуеме о „националней науки“, вещь углавним думаме на нацїоналне доприношене шветовой науки, односно на применку досчитнучош шветовой науки у нашеї жеми. Слово, значи, о „мединародним подзеленю работи“ у науки, о националней партиципациї у науки и технїки, котри интегриовани у шветових розмирох.

Импликациї такого становиска далекосяжни. Єдна з нїх ше рефлектуе и у науковой терминологїї. Бо, гоч котра наукова дисциплина будзе гледац нешка единствени зміст, единствени ноциї своєї термино-системи. Тото ше окреме одноши на наукови дисциплини новшого датума (як наприклад право у нашим руским язїку, особлїво после приношеня Устава САП Войводини 1974. року и Закона о здруженей работи, 1977. року), гоч исти тенденциї обачлїви и у наукох з длугшу традицию. То практично значи же кажди термин у датеї термино-системи ма дну единствену ноцию, без огляду на язичну систему котра го будзе хасновац.

Кед ше роби о терминох, тоти конкретни вирази можю, попри домашнїх, одкривац и странске походзене, у форми интернационализмох у терминологїї насправди своеродне одражене тенденциї же би ше уж единствени зміст презентовало унификовано и у виразу. Драга гу интернационализациї терминологїї, на одредзени способ, предодредзена з интернационалним характером самої науки.

Шицко тото спомїнаме прето же за новоуведзени науково дисциплини, або за релативно осамостоєни дисциплини у єдней ширшей

*Робота у прешпреної форми читана на Семинаре за руски язык, котри 9. новембра 1982. року организовац Покраїнски завод за явну управу у Новим Садзе.

науковой обласци, яки случай зоз правом после пременки дружтвенно-политичней системи у нас, характеристичне непрерывне вагане у терминологїї дотля док ше не утвердзи вредности самої термино-системи. При тим не представя нательо проблем зявене дублетош або терминологїїней вещеїности, кельо шитане непоклопїюваня змістош.

Сумарно патраци, мож повесц же ше поменклатурни термини баржей операю на домашне слово, док абстрактни термини баржей под уплївом интернационализмох. То нам, теорїино, якеш оправдане пред гевтима силними пригварянями же нам язык постава вше нерозумлївши.

На тоту тему концом прешлого року у библиотеки „Петар Кочич“ у Београдзе водзена полемична и барз успїшна розправа чий водитель бул професор Правного факултета у Београдзе, академик Радомир Лукич.

„Закопи нам таки же су, дзекеди, не похоплїви ані гевтим котри их писали. Язык им (чесц ридким винїмком) брїдки, неправнїцки и нелитературни; ялови „лаклапана“ пожичени зоз словнїкох полуписмених чиновнїкох и политичарош; без смаку хасноване цудзих словош котри „прости“ швет не розуми; обширносц и безконечни прикметнїки; урученї виреченя и повторїозаня котри замолгаваю, прикриваю и забиваю основну идею и думку!“ Так, найкратше поведзено, язык наших законош оцнели познати правнїки, литерати и язични фаховци у теї насправди хасновитеї розгварки котра водзена под назву „Судзене закону“.

У народзе, правда з давних часош, жие приповедочка же немецки цар Бизмарк тримал у своєї служби єдного пруского селяна, котри мал єдини задаток — одбровац або одбивац царски закони и розкази. Цар, отже, подписовал лем гевти предписаня котри тому селянови були розумлїви. Шицко гевто цо тот селян не могол похопиц, посилал на доробок и оправяне.

Не дай боже, як ше гвари, же би таке дацо пришло на розум нашим „законописательом“: селянови и роботнїкови ледво розумлїви ту и там даєден параф або виречене у томох и томох предписаньош котри маме вещеї як гоч котри народ на швецє.

У законох, без огляду котру обласц ушорюю, список словош странского походзєня безконечни. спомнеме лем даскельо: компонента, компактносц, адекватносц, инаугуративни, сегмент, артикуляция, асоциация, варьетет, корелация, детерминовац, интерпретовац, и так далей, и так далей. Шицко ше тото пише у мєно самоуправячох и самоуправяня. А самоуправячє не можю розумиц ані кажде дзєпате!

Чловек ше, шцел — не шцел, злогадне языка „висшей класи“ на котрим писал Лукиян Мушицки. Не добре би було, зашц, повесц ані же то неписьменосц и незадзбатосц тих цо пишу закони. По думаню професора Леона Гершкovicа, сцекане од ясносци то — сцекане од одвичательности. Вон аж з єдней нагоди предкладац же би ше од Окупштини СФРЮ гледало же би вигласала — Закон о розумлївосци законош. Подобне предписане вигласане пред штирома роками у держави Нїюйорк: законодавательови, пре нерозумлїви вирази, мож викнуц кару у висини — 10.000 долари!

Лем у „малім уставе“, як зме популярно наволали Закон о здруженей роботі, наприклад, член 1. (котри ма 145 слова) може стануц до єдного єдиногo виречєня. Воно би, одприлики, могло глашиц: „Роботнікі шлебодно, безпостредно и ровноправно, на основи права роботи зоз дружтвенима средствами, управяю зоз свою роботу“.

Здогадніме ше як вон глаши у Законе: „Права, обовязки и одвичательносци з роботного одношеня роботнікох у основней організації здруженей роботи (у дальшим тексту: основна организация) и роботнікох у роботним одношеню у роботней заедници ше ушорює зоз самоуправним общим актом, у складзе зоз законом.“

Права, обовязки и одвичательносци зоз роботного одношеня земледілцох и других роботних людзох котри скончюю діялносц з особну роботу зоз средствами роботи у власносци гражданох здружєних до земледільскей або другой задруги и других формах здружєваня роботи и средствох ше ушорює зоз самоуправним спорозумєньом о здружєваню и зоз статутом задруги и других формах здружєваня роботи и средствох, у складзе зоз законом. Права, обовязки и одвичательносци з роботного одношеня діловодителя и роботнікох у контрактowej організації здруженей роботи и зоз самоуправним спорозумєньом о здружєваню, у складзе зоз законом.

Роботни одношеня роботнікох котри заняти у земледілцох и других роботних людзох котри самостойно окончюю діялносц з особну роботу зоз средствами роботи у власносци гражданох, роботних людзох котри з основну роботу самостойно у форми заніманя окончюю професійну діялносц, физичних и гражданох правних особох (у дальшим тексту: носцителе самостойней особней роботи) ушорює ше зоз колективним контрактом и контрактом о обезпечєваню роботи, у складзе зоз законом.“

Гварели зме: 145 слова. Медзитим, тото число ше одноши на сербскогорватски язык. Маюци у оглядзе виражєванє инструментала орудия у нашим языку, котри идзе лем зоз применовніком (уребєн законом = ушорєн зоз законом) и двојке хаснованє локатива у сербскогорватским языку: на седници одржаној/ на седници која је одржана, з котрих друге природнейше за руски язык (на сходзєки котра отримана), тото число ище и звєкшанє.

З того мож заключиц же нашо предписаня два до три раз длугши як цо були пред 20 роками. То саме по себе гутори о їх слабосцох. Ище стари Латини гварели: „Цо вецєй закони — то закони горши“.

Закон о школах Сербії зоз 1904. року, наприклад, мал лем 84 кратки члени и бул яснейши и облагнейши як шицки 13 нашо тєрашнї обсяжни закони о школстве.

Зошицким яснє же нерозумлївє право праці своєю улогу и значєнє. Гвари ше же лєпше не мац нїяки закон як мац неясни закон. Странци сдискоаю з плецами (а вельо раз и ми цо прекладаме на языки народносцох): не знаю як прєложиц сербскогорватски „оуризациї“, „асоциациї“, „сизоманию“ и подобнє.

Заклучєнє скорєй спомнутєй розправи було же забуваме бєшєдовац. Коров конференцияцкогo языка, чий циљ же би ше зоз

вєцєй нерозумлївима словами и цифрованима виразами и фразами прикрило цо вєцєй правди, а окреме кєд тота правда не барз красна, усєлєл ше аж и до литератури, алє нїдзє так нападло и без смаку як до законох. Часто их ані судийовє не знаю розтолковац. Модля тих цо закон писали (мєдзи котрима єст найменєй правникох, а скоро нїгда фаховцох за язык) же би пояснєли цо сєлєли повєсц. И цо ше случує? Тоти цо закон написали, же би пояснєли єдєн свой члєн, пишю ознова цали студії послє котрих „обичному швету“ заш лєм нїч не бистрєйше. Так, повєдзємє, тих днєох вишол зоз прєси єдєн з найобсяжнєйших приручнїкох у нас — Коментар Закона о виновним поступку, автора др Бранка Петрича. Коментар Закона о виновним поступку, як визначєли рецензєнти, „зоз своїм змістом на 1250 бокох прєдставя и теорєтични учебнїк, алє тиж так и практични приручнїк за роботу судийох, тужитєльох, адвокатох и шицких службєних особох у виновним поступку — од виновного вишлїдєovanя по правомощну прєсуду.“

Мож дараз чуц думанє же нам за „бридки язык“ виновати марксизм. По думаню профєсора др Славка Вукомановича, таки резоньованя не маю нїяку основу. Кажє хто прєчитал голєм єдєн спис класикох марксизма, могол ше до того лєгко прєшвєчиц. Маркс, наприклад, барз тримал до языка и стилу. Вон о абстрактних филозофских и економских категорийох писал єдноставно и ясно. Можємє аж повєсц же його найглїбши теорийни синтєзи ноша печат єдиногo литературного, поєтичного надихнуца. Так написани дєєдни глави у „Капиталу“, особлїво уводнє слово.

На подобни способ писали Енгєлс и Лєнїн. Знамє, тиж так, же крашнє и ясно писали Светозар Маркович, Димитриє Туцович, Моша Пиљєдє и цала плєяда визначних теорєтичарох нашого роботнїцкогo руху. Зоз яку лєм ясносцу и визионарносцу написана Кардєльова студия „Розвој словєнского националногo питаня“. Обращєнє увагу як лєгко, єдноставно о барз замєрвєних дружтвених одношенєох сучасного пєриоду бєшєдовал и писал доктор Владимир Бакарич.

Кєд бєшєда о марксизмє, вєц виројтно главни проблем його подлє толкованє у школи и у учебнїкох. Шицко тото у нас часто допите, паролашкє, нєинвєнтивнє. Дараз зоз таких учебнїкох мож здобуц упечаток же марксизм собир даяких филозофских и идеологийних догмох, даякє окаменєнє социалнє учєнє. У тих интерпрєтацийох нє видно найважнєйше: же марксизм думка єпохи, гєвто найлєпше цо настало, як Лєнїн гуторєл, на главнєй драги розвою цивилизациї.

Нє так давно, атакуюци на правни язык, почало ше хасновац вираз — ознова по нє лансовали языкчарє — „загадзєнє языка“. Термин увєдзєн директно з екології. Гоч языкчаром на самим початку, чисто интуитивно, по языкним чувствє, тото завадзало, похопєли же вираз зошицким на мєсцє. Язык у явним хаснованю, котри ше особлїво у урбаних стрєдкох шири прєйг масовного мєдия, модернєй технїки (новински склад, телевизия, радио, филм) без сумнїву ше вшє баржєй ошудзєує и оддвоєує од чловєка. Швєдковє змє же язык котри ше шири прєйг тих технїкох почина жиц сам за сєбє и силно

ше шаблонизує. Новини нам непреривно надрилюю ціли язични блоки, моделі яки ше механічно уноши до тексту, вияви, бешеди. То у язикю постава страшне допите, ту язик траци свой креативни бок. Понука нам ше злученя словох котри мало гуторя, котри практично без порученя.

Найлепши приклад шаблонизованосци правних и законских текстох вообщє представя сама їх преамбула котра по правилу глаши: „На основи члена того и того, пасус тот и тот того и того акта, тот и тот приноши того и того предписанє”.

У члену 1. углавним начиншленє цо того предписанє регулує, при кожду ше находза карєбни одредби, а предписанє ше звичайно закончує зоз словами: „Тото самоуправнє спорозумєнє, (закон, правилнїк, розказ, упутство итд.) ступа на моц осмого дня од обявйованя (або з дньом обявйованя) у „Службєних новинох САП Войводини”.

Здогаднїме ше же так стереотипно, ціли три вики назадок, починали шицки стари повєлі, вшелїяк у духу часу з котрого датую: „Во имя оца и сына и святого духа...”

Значи, думєт того язика не векши од чечуцого язика явного комуниковања. Полни є з фразами (а знаме же фраза одбера словом моц, постава фикция, виволує непорозумєнє), стереотипами, зоз барз малим творчим призвучом и досягом. Барз часто не у питаню лєм формална неписьменосц або писменосц. Жие, у ствари, заблуда же ту гришка у самим язикю як медию, же у питаню дякя формална неписьменосц. Єст и того, але ту баржей у питаню способ на котри ше дума о зявєньох у швецє у котрим жиєме. Ту не примарна неспособность словох, але, гоч як оштро звучи, неспособность думаня. Ту ше роби о цалим єдним думковим дебаклу котрого, випатра, не свидоми людзе цо так пишю.

Значи, празнословє и безсмысел у сущносци не наставаю у язикю, але ше у нїм скриваю.

Зошицким па меце питанє „обичних людзох” же чи язик политики постал основа язика на котрим нешка комуникуєме и чи, як ше часто дума, политичаре „скрали” тот нови язични модел.

Можебуц у тим случаю лєше повєсц: язик котри ше зявує у нашим каждодньовим явним, дружтвеним комуниковањом. Бо, чежко прецизно оддвоїц политику и язик политики од єдного ширшого дружтвєного комуниковања. У питаню, значи, ціли дружтвени, политични и явни живот. У тим язикю явного живота нешка панує праве замишательство. Нажаль, ми зоз єдного наукового, фахового становишка не знаме ніч блїжей цо ше у тим язикю случує. Ніч зме по тєраз не зробели же би ше тот язик систематично описало. А кед зме го не описали, утвердзели стварни стан, не можеме вєц тирващє робиц анї на його нормованю и пєстованю.

Вишол, правда, Словнїк самоуправних и других терминов и виразох, але то ище вше недосц.

Шицко цо бешедуєме о тим язикю бешедуєме углавним на основи интуїциї, „од ока”, на основи власних импресийох и парцијалних, дробних вигледованьох.

Цо ше дотика того же политичаре „скрали” язик — не будзе лєм так. То анї не капут анї не сукня. Анї єден язик не мож так скрац. Язык цошка живе, невлаплїве. Знаме же вон часц думкового и духовного швета човекового, условие наставаня и обстояня людских заєднїцох. Язык прето не мож лєгко „заубадлювац”, подрєдзиц поєдинцови. Аж и кед у питаню вєльки поєдинєчни досяги, успишни язични нотариї, щєшлїви неологизми, вони чежко поставаю общє добро, часц колективней язичней скарбїни. Моц поєдинцох ту мала. Скорєй би ше могло повєсц же за тот паш конференцияшски язик „найзаслужнейши” ціли єден бирократични апарат котри ма у своїх рукох вєлькю дружтвену и политичну моц. Ту єст єден уходзєни механїзм як ше реферати, резолюциї, заключєня и вєлі други материјали за схадзки прави.

Таки язик постал сам себе циль. Вон ше оддвоєл од людзох, їх живота и работи, подполно парализуюци нашо дружтвєно-политични акциї. Гваря же то празни вєрбализм, забєранє простору, трошенє паперу. Немилосєрднє и неодвичательнє трошенє словох.

Зохабєнє нам най сами прєсудзимє кєльо оправданє преврєченє старого народного умотворєня „Кратко и ясно як у законе”. Нешка вєлі дакус саркастично гваря: „Замервєнє як у законе”. А, найлепше би було повєсц: „Краснє слово и закон отвєра”.

И язик обгрунтованьох и резимєох найбаржей терхує гєвтот рефератски, политични жаргон. Ту аж язик безфарєбни и худобни. И цо найгорше, исти слова и синтетичли обрачєня ше непреривно повторюю. Прето шицки обгрунтованя и резимєа здабу єден на други як вайцо на вайцо.

На остатку, цо мож зробиц же би тот язик дружтвєного и политичного (правного у узним смислу) комуниковања бул лепши? Зоз дробним редакторским и лекторским интервенциями — сигурно ніч. Найлепше би було кед би сами политичаре писали свойо бешеди або кед би на важних сходох бешєдовали усно, бо їх бешєди язични узєс за писательох законох. Вєд би тоти бешєди були кратши, яснейши, интересантнейши. Вєльо би ше достало на спонтаносци, отворєносци и ясносци поручєньох. Не треба трациц з огляду же писанє слово язик досц огранїчує, „укалупує” и стандардизує.

Най улога лекторох и язичних фаховдох на тєй работи не будзе борба за „чистотїїцтво”, але доприношенє збогацованю и розбиваню узкосци и шаблонизованосци язика.

Кажди дзєнь слухамє або читамє на тисячи исти слова, синтаксични злучєня без було якей творчєй потки, без думковєй оштроосци и нових значєньских и стилских прєлївох. Царує у тим єдна обезподобєна бешєдлївосц, празнословє. Таки язик, опудзуюци ше вше баржей од човека, траци свою буйносц, ющковитосц, свою творчу розпущєносц и розбуйдошєносц. У нїм калу чаривносци новини и виволаня, спокуси. Чи то не гутори же ше ту, пред нами, на нацо очи, у социјално и культурно найвидєвигнутшим, городским стрєдкю одбува драма одумєраня язика. Ту, значи, людски прогрєс не барє даванє у крєви, але у язикю.

Кед, заш, бешпеда о прекладаню тих истих законских текстох и других самоуправних актох, можеме повесц же то една з најважнейших и најодвичательнейших активносцох у витворйованю равноправности языкох и писмох народох и народносцох Войводини. Тот хто роби тоту роботу, треба же би у еднакей мири познал и язык котри преклада и язык зоз котрого преклада, односно значене словох и других язичних единкох у розличних ситуацийох и у розличним контексту. Прекладач законских текстох и других самоуправних актох источасно и толковач закона або акта на дотичним языку, а його толковане муши буц единствене за шницки языки, же би ше одредби яки ше находза у тих актох применывало еднак и без розлики справ шницких.

Преклад правних текстох, як файта прагматичного прекладу, муши у першим шоре пренесц змисти вислову. Роби ше, значи, о проблему семантичней еквивалентности. Главна предметна обласц описованя семантичних еквивалентних одношеньох то лексика. Понеже фахова терминология одредзеного правничкого языка условена зоз специфичним дружтвено-историйним розвитком правней системи, при прекладаню юристичних текстох ест одредзени лексични проблеми котри очежую установене семантичней еквивалентности.

Семантични одношения еквивалентности медзи лексичними единками двох языкох мож розмесциц до вещей типох потенцијалних еквивалентох, але за нас најинтересантнейши два. То такволани еден: еден адекват и еден:нула адекват. У семантичних одношеньох першого типу маме еднакозначни язични еквиваленти у языку-цилью за одредзени вираз жридлового языка. Кед, напроцив, у языку-цилью нет потенцијални еквиваленти за одредзени вираз жридлового языка, вец бешпедеме о адеквату еден: нула.

Еквиваленти у одношеню еден:еден прекладачови у начале не задаваю чежкосци при прекладаню, кед у языку-цилью ест лем еден лексем за еден одредзени вираз зоз жридлового языка. Кед, з другого боку, у языку-цилью ест синонимни варианты, з котрих каждая може буц и еднакозначни адекват за еден одредзени лексем жридлового языка, вец би, по правилу, не шмело буц проблема коло прекладаня. Проблем настава при ситуацији еден:нула, цо у нашим языку, у ствари (з оглядом же нет розлики у дружтвено-политичней системи ареох дзе ше хаснуе сербскогорватски и руски язык), најчастейши случай.

О тим цо ше, у ствари, преклада и котри то прекладни единки — мож чуц најрозличнейши думаня. За даедних нет никакей сумни же ше преклада слова. Гевти котри на прикладане патра зоз дакус векшу лингвистичну префиненосцу спозорюю же слова не найменши носители значеня и же прекладач руша од найменших значеньских единкох, а то морфеме. Други, заш, зоз векшим прекладателним искуством, наглашую же найменша прекладна единка не може буц морфема або слово, бо вони свойо праве значене доставаю у склопе зоз другима морфемами и словами, та прето природна прекладна единка, у ствари, група словох котра источасно представя и одредзену синтаксичну структуру у виреченю. Кед синтаксична структура уж уключена до виреченя, вец розумливе же мож твердзиц же

виречене права прекладна единка и же прекладац значи — заменывац виреченя одного языка з виреченями другого языка.

Медзитим, понеже виречене достава свойо полне значене аж на фундаменту своей функцији у ширшим тексту, ясне же текст муши буц прелашени за прекладну единку, а прекладане дефиноване як заменыване текстох. Понеже текст як роботна единка заш лем вельки за прекладача, бешпедеме о текстуалним материялу и його еднакозначности у двох рижних языкох.

Шницки тоти единки лингвистични: их прилапйоване як прекладних единкох наклада похолйоване прекладаня як процесса заменываня одного лингвистичного материялу з другим. На тот способ ше достава статичну слику прекладаня з котрей выключени динамични момент комуникативней интеракцији. Кед ше як прекладни единки место лингвистичних вежне комуникацијни единки (значи, обвисцене, информация и ей часци котри лингвистични вираз ноши), прекладане можливе.

У вязи з питаньом о прекладних единкох, зявюе ше питане превидности або непревидности прекладу, т. е. шлебодного и дословного прекладу. То старе питане у розправах о прекладаню, а зводзи ше на алтернативу медзи шлебодним и дословним прекладом. Чи преклад муши звучац и дйствовац як преклад, чи як жридлови текст?

Кед прекладане прилапиме як форму комуникацији, вец мушиме уважиц и факт же приматель прилапюе преклад як жридлови текст: у векшини случайох вон не жада знац як була оформена жридлова информация, але жада достац еквивалент теји информации, оформени у складзе з можливосцами виражованя и вимаганями свойого языка.

Перше вимагане котре ше поставя пред преклад на наш язык то же би вон бул руски — а не же би бул сербскогорватски зоз рускими словами. Часто на приварку же даеден преклад звучи як преклад (т. е. неприродно або странно) чуц одбрану прекладача же то муши буц так, „бо так глашел жридлови текст“. Таки аргумент не мож прилапиц; понеже жридлови текст бул таки яки бул прето же за информацию котру вон ноши жридлови текст надрилел одредзену структуру порученя, нет причини очековац же за тоту исту информацию язык-циль будзе вимагац исту структуру порученя.

Инишак, лем най додаме же у Скупштини Социјалистичней Автономней Покрајни Войводини вше гласнейши закладаня за писане кратших и розумливших материялох. Бо, трапеза делегатох з паперами вещей не велька але — огромна: рочне ше пред нима найдзе по 12 000 боки материялу, а не ридко писаного на нерозумливи способ.

Та вец, можебуц насправди маю право гевти цо пваря же бирократия „зрадзела“ Вука Караджича.

Гелена Медеша

ВИДАВАТЕЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ НА ЯЗИКУ ВОЙВОДЯНСЬКИХ РУСНАЦІВ*

(Краткі погляди на історичний розвиток)

Барз чужою одредзою початок видавельної діяльності на язик войволянских Руснац. Чужо прсто же то язик з часни дефиновани аж двацетих роках того вику. Скорей того часу можемо наводзиц лем пробованя же би ше на язик на котрим бешедовали предки нашайших войволянских Руснац зазначела їх усна творчост и ридки пробованя же би ше на тим язик писали уметніцки діла.¹

Же бизме легчейше похопели чужкості коло дефинованя язика войволянских Руснац скорей двацетих роках, спомнеме же др Ристо Єремич ище 1928. року у своєї статі под назву БАЧКИ РУСИ (РУШНЯЦИ, РУСИНИ), обявеної у Прилогу Летопису Матици сербскої за 1928. рок (на боку 50) наведол же Руснаци бешедовали з розличними ниянсами диялекта. „Єдни бешедовали по карпаторуски без чуждих додаткох, други заносели на словацки, треци у своєї бешеди мали досц малярских вирази...“ Онуфрий Тимко у своєї статі НАСЕЛЕНЦІ РУСКОГО КЕРЕСТУРА, обявеної у часопису „Шветлосц“, число 2 за 1969. рок наводзи же ше у периодзе присельованя (1745. по 1768) ту нашли аж „дзевец ниянси диялекта“.

Єст непобитни докази же векше число приселенцох Руснац уж теде було писмене. То потвердзую подписи на рижних жалбох

*Тота статя написана на сербскогорватским язик и обявена є у Библиотечарским рочнику Войводини 1981. (БИБЛИОТЕКАРСКИ ГОДИШЊАК ВОЈВОДИНЕ 1981.), Нови Сад, 1982., бок 11—39; Видаватель Союз библиотечких роботнікох Войводини и Заєдница библиотекх Войводини.

З оглядом же зоз тоту статю зробене перше пробованє целоснейшого спатраня історичного розвитку нашай видавельної діяльності, Редакция „Творчосци“ рижшела обявиц ю и у прекладзе на наш язик, же би була доступна и нашим читачом.

¹Тоти пробованя ше удавало аж 1890, односно 1904. року.

и молбох зоз котрима ше обрацали гу тедешинім власцом. Скоро од самого початку приселенци сную своєю парохиї (уніятски) и у їх рамикох и своєю церковни школи. Книжки доставали зоз Мункачева, познейше и зоз Львова и Ужгороду. Язык у тих книжкох, правда, не бул гевтот котри служел у каждодньовим медзисобним комуниковању, але вон у подполности задовольовал тедешині похопеня потреби за опиоменьованьом. Тоти книжки були переважно церковного змісту, согласно вири яку мали, та их раховали за своєю, як кед би були писани на їх язик.

Концом XIX вику, та аж по початок першей шветовой війни, до двох культурних спредкох войволянских Руснац (Руского Керестура и Коцура) приходза и дзепедни новини и часописи (напр. будимпештанска „Недѣля“), та и книжки, не лем на карпаторуским и українским, але и на других славянских и неславянских язикох (малярским и немецким, напр.), котри Руснаци читаю з интересованьом. Зоз познейших записох ше легко могло заключиц же єдно з перших местох, попри церковно-рускеї и карпаторускеї, забрала література писана на сербскогорватским язик. Сербски народни писні и приповедки уж осемдзешатих роках прешлого вику представляли облюбену лектуру велім писменим Руснацом². Медзитим, не вельо заоставала ані лектура зоз народней творчосци писана на малярским язиком³, док уплїв словацкеї народней творчосци обачлївши лем у часци зазначених руских народних писньох, вироятно принесених ище при присельованю зоз тромеджи терашней Закарпатскеї обласци Українскеї ССР, НР Малярскеї и ЧССР (восточна Словацка)⁴.

Історичні корені

Історичні корені видавельної діяльності на руским язик увообще (а не лем на язик войволянских Руснац) нам у теї хвилічк чужо одредзиц прето же не розполагаме з потребну документацию. Медзитим, будземе найбліжей при правди кед их погледаме у общеславянским кореню, та го познейше будземе шлідзиц през подруче заходней України, восточней Словацкеї, сиверовосточней Малярскеї и часц румунского Банату (сиверозаходна часц Румунії). Похопиме же то не будзе єден єдинствени літературни язик, але

²Бліжей о тим др Миляна Радованович: СЕРБСКОГОРВАТСКА ЕПСКА ТРАДИЦИЈА У НАРОДНЕЈ ПРОЗИ КОЦУРСКИХ РУСНАЦІВ, „ШВЕТЛОСЦ“ число 2/1971, бок 151—164, „Руске слово“ Нови Сад.

³Детальнейше о тим Магдалена Веселинович Анделіч: МОТИВИ И ЕЛЕМЕНТИ СЕРБСКИХ И МАЛЯРСКИХ НАРОДНИХ ПРИПОВЕДКОХ У НАРОДНИХ ПРИПОВЕДКОХ БАЧВАНСКИХ РУСНАЦІВ, „ШВЕТЛОСЦ“ число 2/1972, бок 175—183, „Руске слово“; Нови Сад.

⁴На тото заключенє нас упутую паралели при каждеї народней писні, зазначеної на подручу Руского Керестура и Коцура, котри дал українски етнограф Володимир М. Гнатюк у IX томе Етнографичного зборніка Наукового дружтва „Шевченко“, обявеного у Львовє 1900. року.

збір даскеліх дзешаткох язичіоих або ниянсох диялекта, але зоз досці прпознатлівіма заедніцкіма характеристиками.

Рупаючи од доцільности того нашого краткого попатрунку на тот проблем, ми за **початок видавательної діялности на язичу войводянских Руснацох** будземе раховац издаване кнїжкох у котрих зазначена їх народна творчосц, на язичу па котрим вона гурорена. Една з перших нам познатих таких кнїжкох то „Русскій соловей“, видата у Ужгородзе 1890. року. То у ствари зборнік народних писньох котри позберал тедишні керестурски учитель Михайло Врабель (познейши редактор будимпештанских кариаторуских новиоих „Недѣля“) по местох свойого учительованя на подручю Шарнишу и Земплину и у Руским Керестуре. Средства за друковане тей кнїжки позберани з добрей часци прейг предматри, цо за тот час було звичайне. Зоз списку предплатнікох, котри дати на концу кнїжки, видно же на подручє Руского Керестура и Коцура сцигли коло 100 прикладніки, цо за тот час не мало. То источашне указує же купщи економски досц добре стали и же могли видвоїц значни средства за драгу кнїжку.

Седем роки по виходзеню зоз друку зборніка писньох „Русскій соловей“ (1897) до Бачки приходзи познати украински етнограф зоз Львова Володимир Гнатюк, котри перебува два и пол мешащи у Руским Керестуре и Коцуре. У тим интервалу ше му удало зазначити 430 народни писни, 220 прозни записи, направел детальни опис керестурскей свадзби, пренашол даскельо рукописи зборніки писньох, хроніку Руского Керестура, итд.⁵ Зоз його преписки и познейших роботох видно же за бачванских Руснацох дознал праве зоз Врабельовей кнїжки „Русскій соловей“ и новиоких статьяох з нагоди ей виходзеня зоз друку. Тому зборніку писньох пригварене же не ма наукову вредносц бо у нїм не окончена нїяка класификация, же не ма нїяку паспортизацию, правопис штучни, итд.⁶ Понеже пречитал тоти статї, Володимир Гнатюк одлучел блїжей упознац бачванских Руснацох, та то була и причина його приходу.

По вращаню до Львова, Гнатюк свойо записи народней творчосци бачванских Руснацох обявел у даскеліх томох Етнографичного зборніка Наукового дружтва „Шевченко“ у Львове (два томи прозней творчосци переважно зоз Бачки, еден том писньох, еден том духовних писньох и у даскеліх томох дзелоедни записи, легенди, описи звичайоих, статї, итд.). Шицки тоти зборніки друковани у часе од 1898. по 1911. рок и войводянски Руснаци их рахую як свойо кнїжки.

⁵Микола Мушинка: ВОЛОДИМИР ГНАТЮК — ПЕРШИ ВИГЛЕДОВАЧ ЖИВОТА И НАРОДНЕЙ КУЛТУРИ РУСНАЦОХ-УКРАЇНЦОХ ЮГОСЛАВИИ (по украински) — НАРОДНИ ПРИПОВЕДКИ БАЧВАНЬСКИХ РУСИНОХ, по етнографичних материалах Володимира Гнатюка. Вибрал и до друку пригварел редактор Дюра Ляляк, „Руске слово“ Р. Керестур, 1967, бок 9.

⁶Исте, бок 38.

Перша руска кнїжка уметніцкей літератури

Початком того вику, дзекуюци значней моралней потримовки Наукового дружтва „Шевченко“ зоз Львова, а особліво тераз його секретарови Володимирови Гнатюкови, при бачванских Руснацох приходзи до вираженя свідомосц о потреби лепшого организовања їх культурно-просвітного живота, о потреби прецизнейшого определєня у националним препородзе. Визначую ше потреби заберованя памятникох материалней культури, записованя усней народней творчосци и ей наукового обробку, а видно и пробованя на плане уметніцкей літературней творчосци. Уж 1904. року, теди закончени гимназиялец Гаврил Костельник, з Гнатюкову помоцу, издава свою першу кнїжочку, у ствари идилски венец (поема) „З мойого валала“, написани на народним язичу. **То перши уметніцки літературни твор друквани на язичу югославянских Руснацох.** Автор свой твор закончел 1903. року у Загребе, дзе теди ище ходзел до гимназиї, а рок познейше друковал гу у Жовкви (при Львове) у манастирскей друкарні. Уж и сам факт же кнїжка друкована у Жовкви указує кельо ше Гнатюк ангажовал коло ей издаваня. Аж бул и перши ей явни рецензент, понеже обявел рецензию под назву „Поетски талант медеи бачванским Руснацами“⁷.

На концу овоей кнїжки Костельник почувствовал потребу за якимашик толкованями⁸. Медеи иншим и прето же у тим часе народни язич ище не ма свой правопис, та требало потолковац поступок у применки фонетичного правопису. Писмо не було спорне. То украинска кирилица, але без знакох чийо ше гласи у бешеди войводянских Руснацох не чуто.

По виходзе тей кнїжки зоз друку настава привидни зацих у дальших видавательних подняцох⁹. Медезитим, водзи ше интензивна преписка медеи малочисленима руским интелектуалцами, зоз котрей мож видзити жадане за лепшим культурним организовањом войводянских Руснацох. Зоз тей преписки народзела ше инициятива за порушоване едних новиоих наменених войводянским Руснацом. Року 1913. тот инициятива, котру зоз шицку моцу потримовал и, тераз уж богослов и доктор филозофиї, Гаврил Костельник, мала озбыльни випарунки на успих. Кандидат за редактора бул др Михал Гайнал, тедишні адвокатски кандидат зоз Кули. Зацумка инициятора була же би новини почали виходзити початком 1914. року. Медезитим, випадло же предходно требало ришити велї проблеми. Скорей шицкого — жридли финансованя, достаточне число пред-

⁷Літературно-науковий вістник, видане Наукового дружтва „Шевченко“, кнїжка VI, бок 175—188, Львов, 1904.

⁸Габор Костельник Гомзов: З МОЙОГО ВАЛАЛА — идилски венец, Накладом автора — в печатні О.О. Василиян в Жовкві 1904, бок 45.

⁹Привидни зацих прето же ше 1912. року друкує вирска кнїжка (але на народним язичу) ПРАВДИ КАТОЛИЦКЕЙ ВИРИИ (автор Д. Няради), тиж у Жовкви, потим 1916. „ХРИСТІЯНСКИ ВОЯК. Кнїжочка на науку, молитву и угіху греко-католицким руснацким вояком“ (автор С. Петранович), Загреб, Кр. зем. тискара, 1916, 168 боки (тиж на народним язичу) и „РОЖАНЦОВА КНЬЖОЧКА“, Загреб, Кр. зем. тискара, 1917, 120 боки.

платнікох, дописователюх и, на концу, язык на котрим би новини виходзели. Єдни думали же новини треба же би виходзели на російським, други — на українським, а найменей було гевтих котри ше закладали же би то було на бешеднім язичу войволянских Руснацох, без огляду на того же пред собу мали даскельо томи записох народних творчосци и єдну уметнічку поему на тим язичу. Присутство карпаторуского и церковного язика було таке моцне же спомнути кнїжки були у циню.

Гавриїл Костельник по законченю богословї (1911) пошол зоз Львова до Фрайбургу (Швайцарска) на католицьки университет и у 27. року (1913), по законченю постдипломних студийох, постава доктор филозофїи. Истого року ше враца до Львова и женї ше зоз дзивку директора гимназїи у Перемишлю и занавше остава жиц у Львовє. Так вон и физично оддалени од свойого родимого краю и лем преїг преписки отримує вязу зоз своїма приятелями и сонародниками. Гоч його становиско у поглядзе языка ясне ище од хвильки кед ше опредзелел писац, вон го не могол пренесц и на своїх других сонароднікох преїг преписки. Нет сумні, медзитим, же вон того свойо становиско формовал дзекуюци и Володимирови Гнатюкови, зоз котрим водзел интензивну преписку ище од гимназїйских днєх, т. є. од Гнатюкового перебуваня на подручю Бачки (Руски Керестур, Коцур, Вербас и Нови Сад) 1897. року.

Єдинство у розришованю проблемох котри настали уж коло пририхтованюх за видаванє новинох — не посцигнутє. Найвироятнейше и пре кризни ситуациї пред першу шветову войну, до витворєня тей иницијативи коло видаваня новинох не пришло у задуманям чаше. Медзитим, од основней идєї ше не одступело.

Снованє Руского народного просвітнього дружтва и початок організованей видавательней діялносци

Накадзи ше закончела перша шветова война, уж концом 1918. року — понешени з одушевенюм южнославянских народох после зручованя австроугорского ярма, войволянски Руснаци знова поручую иницијативу за културне організованє. У першим циркуларним писме, адресованим на бачванско-сримску руску интелігенцию, тединї руски парох у Дюрдьове Дюра Биндас 13. децембра 1918. року, поволуюци тогу интелігенцию на зєдиньованє, до першого плану визначує видавательну діялносц. У тим циркуларним писме вон мєдзи иншим гвари:

„Не бойме ше од чежкой роботи. У початку ше старайме о найважнейшим: кнїжки за школки дзеци, календар за 1919. р. и накеди будзе можливє издавац мали просвітни руски новини котри би тижньово або двотижньово виходзели, забєрєвац народне добро: пєснї, звичаї...”¹⁰

¹⁰Роман Миз: ГУ „ХРОНІКИ ЄДНОГО ЧАСУ”, „ШВЕТЛОСЦ” число 3/1969, „Руске слово” Руски Керестур, бок 255.

Пририхтованя за снованє Руского народного просвітнього дружтва полїрвали длужей як цо то предпоставел дюрдьовски парох Дюра Биндас. Аж 2. юлия 1919. року отримана сновательна скупштина Руского народного просвітнього дружтва у Новим Садзе, у присуствє коло 150 делегатов¹¹. За шедзиско новооснованого дружтва одредзени Руски Керестур. Такой потим отвєраю ше филияли Дружтва у скоро шидьких местох дзе у векшим числє жию Руснаци. Дїйствованє Дружтва було заснованє на самофинансованю, зоз значнейшу цєнежну потримовку богатших селянох, ремеселнікох и церкви, котра у нїм затримала водзацу позицию¹².

Зоз снованюм Руского народного просвітнього дружтва и його филиялох у руских местох створена солидна основа за початок організованей видавательней діялносци на язичу войволянских Руснацох.

Питанє языка на котрим ше будзе одвивац видавательна діялносц вєцєй ше не поставяло. Превладала трєзбосц и похопенє же писац мож лем на язичу на котрим бешедує авторє писаного слова и його читаче. Одлука о тим, випатра, принєшена уж на сновательней скупштинї РНПД-а. Але же би ше могла витвориц, було потребне голєм з часци нормовац народни язык и прилапниц єдинствени праволїс. Мотивованє з тогу потребу, руководство РНПД-а ше обраца гу др Гавриїлови Костельникови у Львовє з молбу же би „написал” граматичку. Задовольни з таким виходом „борби” за язык, Костельник прилапное обовязку составиц граматичку и пише:

„... Добре сє зробели же сє прилапели наш живи язык. Я о тим уж писал у тугейших новинох и шидьки вас прєто хвалєли. Ви прєдалєко од главного руского швета, та бисє нїдє не могли добре научиц нїяки литературни язык (українськи або московськи)...”¹³

Перша публикация на живим язичу войволянских Руснацох, видата на подручю Войводини з власними моцами була (кєльо зме по тєраз могли утвєрдиц) ЧИТАНКА за II класу основней школи¹⁴.

¹¹Сновательна скупштина отримана у вєлькей сали Магистрата, до котрей делегати вошли у групи. Детальнейше о тим Микола М. Цап: ПРИЛОГИ ЗА ИСТОРИЮ РУСКЕЙ КУЛТУРИ У ЮГОСЛАВИИ, „ШВЕТЛОСЦ” число 4/1980, „Руске слово” Нови Сад, бок 444—464.

¹²На концу каждого рєчнїка (РУСКИ КАЛЕНДАР) дава ше препатрунок финансїйного дїлованя, зоз звитом о работи РНПД.

¹³Роман Миз: ГУ „ХРОНІКИ ЄДНОГО ЧАСУ” II, „ШВЕТЛОСЦ” число 4/1969, „Руске слово” Руски Керестур, бок 343.

¹⁴По тєраз зме були у прєшвєченю же перша публикация бул РУСКИ КАЛЕНДАР за 1921. рок. Медзитим, дзекуюци недавно одкритому листку-посланици єпископа др Дионизия Нярадия од 27. сєптембра 1920. року (зміст обявєни у часопїсу „ШВЕТЛОСЦ” число 4/1980, на боку 462—463) видзи ше же то ЧИТАНКА за II класу основней школи. У писме од 12. III 1921. року др Г. Костельник пише Дюрєви Биндасови, священїкови, же у Поливковєй ЧИТАНКИ (Вироятно дума на ЧИТАНКУ за II класу) писнєчки барз подли, особливо з язичного боку („ШВЕТЛОСЦ” число 4/1969, бок 346), та же вон посїла 16 дзе-

Вишла зоз друку пред 27. септембром 1920. року. По конец истого року виходзи зоз друку и БУКВАР, ЧИТАНКА за III класу основней школи и друге видане вирскей книжки под назву ПРАВДИ КАТО-ЛІЦКЕЙ ВИРИ¹⁵. Значи, уж у прешлим року дійствованя РНПД почина квітнути видавательна діялносц. Зоз друку виходза 5 наслови, бо по конец 1920. виходзи и РУСКИ КАЛЕНДАР за 1921. рок, як рочнік Руского народного просвітного дружтва.

Видавательна діялносц на язiku войволянских Руснацох медзи двома войнами

Видавательну діялносц на язiku войволянских Руснацох медзи двома шветовима войнами могли бизме подзеліц на два фази. Перша фаза би могла облапиц период 1920—1924. и друга фаза период 1924—1941. Тота друга фаза, з оглядом на длуґши часови период, могла би ше подзеліц и на даскельо подфази.

Перша фаза видавательней діялносци характеристична по тим же ше РНПД опредзелене скорей шницкого на такволану шветову книжку а меней на такволану духовну книжку (вирску). После наведених учебних и календарох у периодзе 1920—1924. виходзи зоз друку Костельникова **Грамматика бачваньско-рускей бешеди** (Сербска манастирска друкарня Ср. Карловци, 1923), Читанка за III и IV класу основней школи и даскельо вирских публикаций.

У другей фази зявюе ше видаване новинох „Руски новини”, од 4. децембра 1924. року, предлужуе ше видаване рочника „Руски календар”, звекшуе ше число вирских публикацийох у одношеню на шветовни, але ше и вкюдна видавательна діялносц у обсягу звекшуе, а тиж так облапя и вещей обласци. Тото особліво приходзи до вираженя у периодзе медзи 1936. и 1941. роком, кед РНПД збудовало свою друкарню у Руским Керестуре. Праве бизме як подфазу могли вжац период 1924—1936, т. е. по початок роботи друкарні у Руским Керестуре, а як окремну подфазу период 1936—1941. кед ше виданиа углавним у ней друкую.

дински писні за читанки. Медзи иншим, вон пише: „Модлім це, не пуц лем так читанки котри жадаце друковац, але их виправ. Змесц до нїх тоти мойо дзедински писні котри ци посилам, бо у Поливковой ЧИТАНКИ ані правопис не далком добри ані дошлїдни, а писнїчки (особліво їх язик) страшни. Ех, кед би я могол буц медзи вами!” Зоз потерашних жридлох знаме же ЧИТАНКА за II и III класу основней школи друкована 1924. року, та заклочусе же ше у Костельниковим писме роби о окремней ЧИТАНКИ за II класу и же вона после критики з боку др Г. Костельника поцагнута зоз хаснованя. Як авторе тей другей ЧИТАНКИ за II и III класу основней школи зявю ше знова Михайло Поливка, учитель и директор Державней основней школи у Руским Керестуре и Михайло Мудри, русокерестурски парох и доживотни председатель РНПД.

¹⁵Тот податок зме реконструовали на основі змісту лістка-посланиці др Д. Нярадия од 27. септембра 1920. року („ШВЕТЛОСЦ” число 4/1980, бок 462-463) и обявеной оглашки на рамикох КАЛЕНДАРА за 1923. рок, у котрей ше гвари же ле тоти учебніки можу купиц. Мама на розуме же КАЛЕНДАР вишол зоз друку концом 1922. року.

У периодзе 1924—1936, попри рочних календарох и вирских публикацийох, друкуе ше перши театрални твор инспировани зоз Библию, под назву „Сфтайова дзівка” (1924). Автор знова др Гавриїл Костельник.

Период 1936—1941. характеристични по тим же, попри наведзеной периодики и других видальох, почина виходзиц мешачни часопис за дзеци „Наша заградка”, а зявюю ше и даскельо книжки наменени дзецом (С. Саламон: НАШИМ ДЗЕЦОМ, Я. Фейса: МИЖОВ СОН, ПУПЧЕ и др.), потим книжки за газдовство (ЗА НАШ ДОМ, КУХАРКА), а ту и перши зборник литературних творох (АЛМАНАХ) и видане литературней периодики (перше пробоване 1934, предлужене 1936—1937, та 1938. и знова 1940. по фебруар 1941) — шницки под назву „Думка”, але у початку як часопис руско-україноких школярох грекокатолицкого семинара у Загребе, потим як часопис за младеж и — на концу — як национално-културни часопис.

Три фази у виходзеню „Руских новинох”¹⁶

Були потребни полни 5 роки пририхтованя у рамикох Руского народного просвітного дружтва же би ше почало зоз видаваньом тижньових новинох за Руснацох у Югославїи, под назву „Руски новини”. Перше число виходзи зоз друку аж 4. децембра 1924. року.

Єден з вельких проблемох були друкарски букви до котрих ше барз чежко приходзело. Робело ше о українскей азбуки, котру тедишні приватни друкарні не мали. Перши виданя на руским язiku друковани у Галициї и Закарпатю (Ужгород, Львов, Жовква), та аж и у Бечу (книжки вирского змісту), а од 1920. року ше друкую у Сримских Карловцох (Сербска манастирска друкарня), Новим Садзе (друкарня учит. ком. др. „Натошевич”, Друкарня Дьордя Живановича, „Даничич” Д. Д. и др.), Дякове, Загребе и Београдзе.

Перши числа „Руских новинох” друковани у друкарні „Даничич” Д. Д., а потим у друкарні „Натошевич” у Новим Садзе, дзе було и шедзиско Редакциї. Редакциѧ менѧ своєю шедзиско спрам друкарньох у котрих ше новини друкую. Тото нам праве и була причина же бизме виходзене „Руских новинох” подзелели на три фази.

Перша фаза (новосадска) облапя период 1924—1930. (19. децембер). У тим периодзе виходза вкупно 302 числа, цо указуе же тоти новини виходзели скоро раз тижньово. Стандардно виходзели на 4, а святочни числа на 6—8 бокох. У 128. числе зявюе ше подлісток „Мали новини за руски дзеци”, котри скоро цали пополнел учитель и поета Янко Фейса зоз своїма писнями за дзеци. Познейше го вещей нет.

Од 19. децембра 1930. до 28. августа 1931. року приходзи до претаргнуца у виходзеню. Причина тому факт же видавач не ма власну

¹⁶Детальнїше о „РУСКИХ НОВИНОХ” Роман Миз: ПРЕД 50 РОКАМИ ПОЧАЛИ ВИХОДИЦИ ПЕРШИ НОВИНИ ЗА ЮГОСЛАВЯНСКИХ РУСИНОХ, „НОВА ДУМКА”, число 9/1975, Видава Союз Русинох и Українох Горватскей, Буковар, бок 75—82.

друкарню. Друкарні у тим часе рок напредок примали пенежи а потим „робя з нами як сцу“.

Друга фаза (Пишкуревацко-дяковацка) облапя период од 28. августа 1931. до конца 1936. року. У тей фази виходза числа 303—582, що знова доказуе тижньове виходзене, односно 52 числа рочне.

За тоту фазу характеристичне же ше концепция новинок преширюе. Од 332. числа (12. од 1932. року) зявюе ше рубрика ЗА НАШО ДЗЕЦИ и углавним ше трима аж по конец виходзения „Руских новинок“.

Треча фаза (рускокерестурска) облапя период од початку 1937. та по 6. април 1941, кеди виходзи остатне 14. (868) число. Тераз шездиск Редакції ведно зоз шездиском РНПД-а и новини ше друкуют у власней друкарні. У першим року тей фази почина порядне виходзени мешачни часпис за дзеци „Наша загралка“.

Написи у „Руских новинок“ були груповани по рубриках котри мали свойо назви, а тоти ше назви досц часто мѣняли. Углавним, рубрики пошели шлїдуюци назви: МАЛИ ВИСТКИ, ШИРЦОМ ШВЕТА, ЦО НОВЕ У ШВЕЦЕ, ЦО НОВЕ ДОМА, У НАШИМ ОТЕЧЕСТВЕ, НАЙНОВШИ ВИСТКИ. Потим ту рубрики: ЗОЗ НАШИХ ВАЛАЛОХ, ДОПИСИ, НАШО ДОПИСИ, ПОЛЬОПРИВРЕДА, НАРОДНЕ ЗДРАВЕ, ПРИВРЕДНИ НОВОСЦИ, ПРАВНИ СОВИТИ, ОДПОЧИВОК НА ШВЕТО (рубрика вирского характера), ПОУКИ, ЛИТЕРАТУРА, ФЕЛЬТОН.

Без упущованя до подробней анализи першей часци рубриках, мож генерално повесц же вони меней-вещей вирно преношели политични становиска тедишнього режима. Руска часц роботнїцкей класи и худобне селянство, безжемаше, у тих новинок не наиходзели на потримовку у своей борби против експлоатаций. Воли идейни инспирації за класну борбу черпали зоз других жридох, особлїво зоз діялносци теди илегалней Комунистичней партії Югославїи.

Дзекуюци факту же були друковани на руским народним язiku (поч не зошицким на чистим), и же, медзи иншим, приношели и вистки зоз скоро пишцких руских местох и представляли значну литературну лектуру, новини у добрей мири праве прето були читани и добре прияти з боку значного числа читачох. За дацо вещей як 16 рок свойого виходзения „Руски новини“ створели при Руснацох навикнуце ту читаню преси на власним язiku, стимуловали литературну творчосц и були моцна причина за вибудов власней друкарні у Руским Керестуре.

О новинарстве як діялносци и професїи при Руснацох медзи двома войнами ище не мож бешедовац. По нашим думаню, скорей би ше могло бешедовац о едней форми просвительства у рамикох концепції грекокатолицкей церкви, котре ше запровадзовало з великим респектом политичних лопатрунок и опредзеленьох тедишнього монархистичного режима.

Сноване Културно-просвитного союзу югославянских Руснацох и новини „Русска заря“

Културна политика РНПД, на чолѣ зоз священством, не була без оппозиції. Една часц шветовой интеллигенції ше уж перших роках не

складала зоз генералну културну политику священства у рамикох РНПД. Особлїво ше не складали у поглядзе национального идентитета югославянских Руснацох. Док РНПД думало же Руснаци вообщѣ (та и югославянски) конститутивна часц украинской нації, дзепоедни интелектуалци думали же велькоруска нация единствена и же до себе уклучуе и Малорусох (Українцох), та сходно тому у Руснацох вообщѣ (та и югославянски) твора состоянну часц велькорускей нації. Розкрок у становискох поставал вше векши и конечно 3. септембра 1933. року у Старим Вербаше ше отримуе Скупштина и спусе ше Културно-просвитни союз югославянских Руснацох¹⁷, котри уж 22. априла 1934. року порушюе свой окремини орган под назву „Русска заря“, котри ше друкуют у Новим Садзе. Уж зоз самей транскрипції мена ливинох (написаного зоз двома „с“) видно велькоруску ориентацию (присутну и у Закарпатю, засновану на карпаторускей традиції, як оппозиції проукраїнскей национальной ориентации, инспированей зоз Галиції).

Кед у питаню хасноване язика, Културно-просвитни союз югославянских Руснацох (КПСЮР) тиж бул за то же би то бул живи народни язык, але збогацени з російским термином кед у питаню його дальши розвой. Но, у пракси ше того не притримовали дошлїдно. Правда, при прекладаню ше служели з російским словнїком, але дзепоедни авторе ше служя и зоз украинским термином у случайох кед их у живим язiku нет.

Коло КПСЮР ше позберали интелектуалци и образовани роботнїки, земледїлци и ремеслнїки углавним зоз Вербасу, з часци зоз Коцура, Нового Саду, Дюрдьова и ище дзепоедних местох, котри ше спротивовали водзацей позиції грекокатолицкей церкви у национальным живоче югославянских Руснацох. Медзитим, меней були осторожни спрам намаганьох рускей православней церкви же би завжала исту позицію у рамикох КПСЮР. Но, и потри шицкого того, орган того союзу „Русска заря“ бул на вещей заводи под строгим оком державней цензури, котра даскельо раз мушела оштро интервеновац. У рамикох новинок „Русска заря“ з часу на час замерковани написи котри ше закладали за зациту интересох роботнїкох и селянох. За нїма стали неподписани авторе прогресивней идейней ориентации, але то не мож генерално повесц и за цалу управу и програму діялносци КПСЮР. Цо вещей, могло би ше повесц же становиска о национальным питаню при тей організації були конфузнейши и ище меней прилаплїви од становискох РНПД.

Културно-просвитни союз югославянских Руснацох тиж видавал и свой рочнїк Календар „Заря“ и дзепоедни публикации (ИСТОРИЯ РУССКОГО НАРОДУ, зборнїк писньох Янка Хромиша КВИТОК МЛАДОСЦИ, и други).

Медзисобни зраженя и длуготирваци полемики медзи РНПД и КПСЮР спомалшовали швидцу националну консолидацию югослав-

¹⁷Детальнейше о тим опать статью истого автора КРАТКИ ПРЕПАТРУНОК РОЗВОЮ КУЛТУРНОГО ЖИВОТА ЮГОСЛАВЯНСКИХ РУСНАЦОХ („Литература народносцох Войводина 1945—1972, Видане Културно-просвитней засидици Войводина и Библиотеки Матици сербскей, Нови Сад — Београд, 1973, бок 65—89).

янських Руснацох, що ще негативно одражело на темпі розвою культури і просвіти медзи двома шветовима войнами.

Но, без огляду на пицки слабоси, мушине констатовац же організована видавательна діялносц як РНПД так и КПСЮР позитивно впливовала на розвой літературней творчосци на язик у войво-дянских Руснацох. Зоз шорох войво-дянских Руснацох у їх літературі зявлюю ше мена котри ценинями буду будовац ей фундаменти. Медзи нїма ше особлїво визначую: Др Гавриїл Костельник, Евгений Кочиш, Ілько Крайцар, др Мафтей Винаї, Михал Биркаш, Михайло Ковач, Олга Латкович (Фрушкогорка), др Осиф Костельник, Силвестер Саламон, Янко Фейса, Гавриїл Надь, Елген Планчак, Елена Солонар, Яким Олєяр итд¹⁸.

Видавательна діялносц под час другей шветовой войны

Друга шветова война претаргла длуготирвацу и вичерпууюцу полеміку и зраженя медзи тима двома рускими культурно-просвітніма організаціями. Культурно-просвітни союз югославянских Руснацох фактично престал існовац, гоч нам не познате же о тим при-нешена и формално-правна одлука. Дознали зме же една часц архіви була под час войны добре чувана, але нам ше не удадо дознац у кого ше вона нєшка нахоцзи. Руске народне просвітне дружтво, заш, пробує и под час окупациї предлужиц своєю роботу, але ше му то формално не удава. Окупаторски власци му то не дошлєбодзую. Предсидатель РНПД Дюра Биндас теди путє до Подкарпат'я (до Ужгороду) запровадиц вязи зоз тамтєйшима Руснацями. По врацанню заберує своїх казкарох зоз руских валалох у Бачки (Срим и Славонія нашли ше у гранїцох такволаней Независней Держави Горватскей и зоз тамтєйшима Руснацями претаргнути пицки урядови вязи) на догварку у Руским Керестуре 20. октобра 1941. року. На тей догварки посцигує ше спорозумєне о тим же би ше РНПД приключело гу Руснацом у Подкарпат'ю як член Організації греко-католицкей младежи¹⁹. Як єдини циль, у сообщєню о тим спорозумєню наводзи ше жадає же би ше зачувал маєток РНПД и предлужел християнски напрям у роботи. Тиж ше виражує надїя же ше годно и далєй предлужиц просвітни розвой як и по теди. Медзитим, уж зоз самей назви організації гу котрей ше РНПД приключує видно же то смертельна прєсуда за РНПД. Воно траци своєю мєно и про-праму своей роботи. Мєсто того настава нова, виключно младежка організація, а у сущносци своєю діялносц зводзи на пририхтованє культурноумєтнїцких представох.

Видавательна діялносц на руским язик у подручу Бачки онеможлївена. Друкарня у Руским Керестуре запечатована и под

¹⁸Детальнєше о тим опать статю истого автора ПРОЗНА ТВОРЧОСЦ ЮГОСЛАВЯНСКИХ РУСНАЦОХ („Глїбока бразда“, вибор приповєдкох сучасних руских писательох, Матїца сербска, 1975, бок 7—16)

¹⁹ВЕЛИКИЙ СЕЛЬСКО-ГОСПОДАРСКИЙ КАЛЕНДАРЬ ПОДКАРПАТ-СКОГО ОБЩЕСТВА НАУКЪ НА РОКЪ 1924. Зложивъ: Др. Иванъ Гарайда, Унгвар, бок 223—226 и 227—229.

строгим надпатраньом окупаторских власцох. Мєсто того, дєкуючи запровадєним вязом зоз Руснацями у Подкарпат'ю, чий культурни центер Ужгород (теди Унгвар), пробує ше надополнїц тоту діялносц з літературу писану на карпатским язик у. Гоч тот язик досц розумлїви бачванским Руснацом, вони ше зоз пицкима моцями нама-гаю зачувац то то цо здобутє у прєшлих двох дєцєнийох, а особлїво свой власни язик котри достал и свой літературни вираз. У тим вони наиходза на розумєне при Подкарпатским науковим дружтве у Ужгородзе котре видава публикациї за Руснацох под мадароку оку-пацию. Так ше у ВЕЛЬКИМ ПОЛЬОПРИВРЕДНИМ КАЛЕНДАРЕ за 1942, 1943. и 1944. рок (иначак друкованим на карпаторуским) обе-зпечує коло єдна трєцїна простору за тексти писани на язик у бачванских Руснацох, и то культурно-літературного и науково-попу-ларного змїсту, док написи политичного змїсту писани на карпато-руским и нахоцза ше звонка простору намєленого бачванским Ру-снацом. Патрєне з технїчного боку, то два медзисобно подполно не-зависни кнїжки у єдних рамикох. Заєднїцка им, попри рамикох, лєм календарска часц.

Видавательна діялносц у ошлєбодзєней жеми

У перши днєох по ошлєбодзєню Бачки, док у Баранї ище тир-вали огорчєни борби процив фашистичних моцох, з того боку Ду-наю живот ше почал організовац на нових дружтвених основах. На-родноошлєбодительни одбори водзєли бриту о подмирїюваню фрон-та, о обробку каждеї стопи илєдних бачких оранїонох, але не забу-вали ані на облову поваляних обєктох и на культурни живот на ошлєбодзєней часци нашей жеми. Исти процеси ше после 20. октобра 1944. року одвивали и у мєстох наслєних з Руснацями, а особлїво у Руским Керестуре.

Зоз заєднїчку борбу злобута ровноправносц пицких югославян-ских народох и народносцох, плацєна и зоз животоми припаднїкох рускей народносци уж од априла 1941. року, у новей Югославії прєдстава тварди фундаменти за тирвацї рост и розвой культури при пицких, та так и при Руснацох. Перши раз у своей исторії руски роботни маси могли шлєбодно управяц зоз своім животом. При тим дата им братска рука роботних масох пицких югославян-ских народох и народносцох, у єдинственей акциї на обнови з вой-ну опустошеней жеми.

Єден з перших крочайох на культурно-просвітним плане була обнова настави у школох. За неполни 4 мєсаци окончєни пицки потребни пририхтованя и уж 25. фебруара 1945. року у Руским Ке-рестуре почина лєрша у исторії югославянских Руснацох гимназия зоз руским наставним язиком. У гимназиї ше позберал наставни кад-єр составєни зоз припаднїкох рускей интєлигенциї. Роботни єнту-зиязм и шлєбодарске розположєне при тих людєох булї огромни. Попри настави, вони пицок свой розполагаюци час уклєдали до по-литичней и образованєй активносци у рамикох Народного фронта и Народноошлєбодительного одбору у Руским Керестуре. Правє мє-дзи тима людєми народзєла ше иницијатива за порушованє прогрє-

сивних народних новинох на руском язичку, котри би людзох рускей народносци информовали о шицких подїях у шлебодней жеми збратимених югославянских народох и народносцох. Була то цалком логична драга у преношеню битки з бойового поля на польо обнови з войну опустошеной жеми, на польо вибудови нового дружтвеного ушореня, на польо борби за социализм. Припадніки рускей народносци, предводзени з комунистами, не щели, ані не шмели заостац у тей битки. А задумац ю без одного гласніка — не могло ше. Нательо скорей же звикнуце читац новини на своїм язичку уж исновало зоз прещлих днѣох, та ше їх зявйоване з несцерпеньом очековало.

Конечно 15. юлия 1945. року на улїцох Руского Керестура зявлюю ше подпольно нови новини на руском язичку, друковани у меонеј друкарні²⁰. Новини достали назву „Руске слово”, на предкладање тедишнього директора новоотвореной гимназии професора Гавриїла Надя, познатого руского лингвиста и писателя²¹. Новини орган Єдинственого фронта Руснацох, а почал их видавац Культурно-просвітни совет у Руским Керестуре. Була то трибина прогресивних моцох припаднікох рускей народносци, котри дійствовали у організованю дружтвеного живота у ошлебодзеной жеми. Було то

²⁰О тим автор тей статї обявел серию написох под заедніцким насловом ПРЕД ПРЕСЛАВУ 20-РОЧНИЦІ „РУСКОГО СЛОВА”, „Руске слово” число 19 (1037) од 7. мая 1965. року, бок 4, число 20 (1038) од 14. мая 1965, бок 4, число 21 (1039) од 21. мая 1965, бок 4, число 22 (1040), 28. мая 1965, бок 4, число 23 (1041) од 4. юния 1965, бок 3. Тиж з нагоди 30-рочниці истих новинох у числѣ 24 (1558) од 13. юния 1975. на боку 4 обявел статью под насловом НОВИНИ — НАШ МАЛЮНОК, Кратки погляд на розвой преси и новинарства у нас.

²¹Перши редактор новинох янж. Штефан Чакач пред преславу 20-рочниці новинох у числѣ 25 (1043) од 18. юния 1965. року, на боку 2, о тим, медзи иншим, пише: „... Гоч условия за порушование таких новинох не були подпольни (медзи иншим не було ані паперу досц), шира дзека, ентузиазм за дійствоване наших роботних людзох по ошлебодзених валалох, уляли доверие еднеј групи просвітних роботнікох у Руским Керестуре же би ше прилапели друкованя тижньових новинох под назву „Руске слово”, чийо мѣно предложел професор Гавриїл Надя: Початну помоц за виходзене наших новинох група (у котрей були ангажовани: Евгений Джуна, Евгений Планчак, Яша Баков и други) достала од Покраїнского одбору Народноошлебодительного фронта за Войводину, од товаришох Милоша Хаджича и Раши Радуйкова, тедишніх руководителюх у Новим Садзе.” По преселеню Редакції до Нового Саду, 1968. року, дознали зме же заглаве першого числа новинох виробел товариш Болдичар, технични рисовач у НВДП „Форум” у Новим Садзе. У спомнутим числѣ новинох од 18. юния 1965. року обявене и шлїдуюче:

„Єден час у Войводини було чежко дойсц до паперу. Дзекеди „Руске слово” було розослане лем гевтим котри були блїзши, а други читаче мушели чекац покая не сцигне други папер. Було и случаї же ше видруковали лем 2—3 числа.

Редактор Чакач 1946. року позберал 18.000 динари и рушел до Београду гледац папер.

После длугошого модненя и спреданя кельо вельо паперу потребне, возно-дистрибутерни заступник му видал требоване за папер. У магазинѣ ше товариш Чакач поносовал и маґационерови, а тот кед чул же папер потребни за Руснацох, видал лице вецей паперу як цо мал написане на требованю.

Кед сцигол камион до двора друкарні, шицки виходзели опатрац папер як даке чудо. Роботники задовольно уношели папер як вигладнети поживу.

Так бул обезпечени папер за 9—10 мешаца.”

точно мешац после того як пред нашо народноошлебодительне войско положили оружие и остатїи неприятельски воєни єдинки.

Першу редакційну групу тижньових политично-информативних новинох „Руске слово” творели: Штефан Чакач, Евгений Планчак, Евгений Джуна, Яша Баков и Гавриїл Надя (коректор, а по нашим познейшим спознаню и лектор). Єдини графични роботник теди бул Дюра Биндас младши (и складач буквох и типомашинист!)²², син священїка и инициатора снователя РНПД Дюра Биндаса. Тот Дюра Биндас младши ше праве врацел зоз примушуюцей роботи у Немейкей, участвуєщи по драже у партизанской борби у Чехословацкей.

Цала редакційна екипа шицку роботу окончовала на добродзечней основи²³. Плацу примал лем друкарски роботник, и то зависно од того кельо заберане приходу од предаваня новинох. Медзитим, работа на пририхтованю рукописох и видаваню новинох не була ані кус легка. Починало ше наисце од самого початку. Предвойнова традиция на видаваню новинох не могла буц вихаснована уж и пре факти же професионального повинарского кадра не було ані теди, а искусство предвойнових волонтерох не приходзело до огляду пре розлики у идейно-политичним опредзеленю²⁴.

Уж у другим числѣ новинох „Руске слово” визначус ше потреба за твардїшим повязованьом припаднікох рускей народносци у Бачки и Сриме, та ше предклада обновяне роботи Руского народно-просвітного дружтва, але на цалком иншаким идейним и органи-

²²Евгений Джуна у статї под насловом У ПЕРШИХ ДНѢОХ ЗМЕ РОБЕЛИ И ВОДНЕ И ВНОЦИ, „РУСКОГО СЛОВА” число 25 (1043) од 18. юния 1965. на боку 3, медзи иншим, пише: „Идея о издаваню новинох на нашей бешеди роздѣла ше при нас ище першей жими по ошлебодзено, же бизме перше число „Руского слова” видали 15. юния 1945. року. На його издаваню робел штиро-члени редакційни колеґиум: Штефан Чакач, Евгений Планчак, Яша Баков и Евгений Джуна, коректор Гавриїл Надя и єдини друкарски роботник Дюра Биндас”.

²³Евгений Джуна у спомнутей статї („Руске слово” число 25 (1043) од 18. юния 1965. на боку 3) о тим гвари: „...Робели зме найвецей вечар, а друковали вноци. Розуми ше, шицки зме тоту роботу окончовали добродзечно — Редакция не мала ані єдного плаченого человека аж по 1948. рок.” Та и кед ше прешло на плацену роботу, то не такой ишло гладко. О тим нас прешвечус шлїдуючи текст, обявени у истим числѣ на боку 7:

„Под час редакторства инженера Штефана Чакача, материялна ситуация не була найлепша. Єден час ше кобурело и зоз плацами. Так ше раз за друкарох и кастрку нашли пенєжи, а за главного редактора не остало ніч кед ше вони виплацели. Редактор ше жалел, але не достал ніяки одвит.

Попшвидко Покраїнски одбор послал до Керестура 16.000 динари. Пенєжи прияти як помоц „Рускей матки” та так були и похасновани.

Товариш Чакач неодлуга дознал же то, у ствари, була його плаца.”

²⁴О тим як перше число новинох „РУСКОГО СЛОВА” прилапене з боку читачох, найлепше шведочи факт же од 1060 прикладнікох не остал ані жадани архивни минимум. Длугорочни дописователь зоз Дюрдьова Яша Олейар з нагоди 15-рочниці новинох („РУСКОГО СЛОВА” число 26 (783) од 24. VI 1960. року на боку 3), о тим пише шлїдуюче: „Описац радосц и задовольство Дюрдьовчанюх кед достали „Руске слово” не мож так легко. Вецей простору би требало за того и доброго писателя котри би шицко тото през пирко описал. По ошлебодзено то бул найрадоснейши дзень Руснацох у Дюрдьове. (Статья ноши наслов: „ПЕТ-НАЦ РОКИ „РУСКОГО СЛОВА” У ДЮРДЬОВЕ”).

зацийних принципах. Оценене же РНПД у старей Югославиї не сполнено задаток и длужносц котри му з боку народу були зверени. Блукатоци од клерикално-горватскей до шовинистично-українскей политики, воно не лем же не зєднївало, але и розбило єдинство руского народу. Найширши маси руского народу остали з боку. Як такє, РНПД постало власносц даскєлїх людзох, котри найважнєйши проблеми руского народу рїшовали през призму своїх власних узких интересох. Прето ше предклада нова физиономия будучей культурней організації, котру автор статї условно наволає „реорганизоване РНПД”.

Перша инициативна схадзка за сноване новей єдинственей культурно-просвітней організації Руснацох у Демократичней Федеративней Югославиї отримана у Шицзе 19. августа 1945. року. На тей схадзці вибрани Акційни одбор до котрого вибрани по двоє делегати зоз каждого места населеного з Руснацами. На схадзці Акційного одбору 23. септембра 1945. у Дюрдьове поставени фундаменти єдинственей культурно-просвітней організації Руснацох у ДФЮ зоз прилапїваньом нарису Статута будучей Рускей матки. Сновательна скупштина Рускей матки отримана 21. октобра 1945. року у Руским Керестуре, у присустве 51 делегата зоз 11 руских населеньох и представнїкох дружтвено-политичних и культурних організаційох Войводини и органах народних власцох. Вибране дочасове руководство зоз 12 членох и одлучене же би шедриско новей культурней організації бул Руски Керестур. За першого председателя вибрани рускокерестурски политични активист Яким Югас-Митров, а за секретара Штефан Чакан, теде уж главни и одвичательни редактор новинох „Руске слово”. Вибрани и Напратротоци одбор котри мал 5 членох. За председателя вибрани Михал Хома²⁵.

Од того часу почина акция формования месних одборох Матки по шицких местах дзе жиє Руснаци.

З часом ше організаційни форми культурного живота югославянских Руснацох меняю и укладзю ше зоз новима структурами и організацію культурного живота у нашей жеми, а особлїво у Войводини. Место маткох у Войводини ше формує єдинствени Союз культурно-уметнїцких дружтвох зоз секциями за каждую народносц. Видавательна діяносц преходзи до компетентносци новинско-видавательних підприємствох зоз финансиїну помоцу народних власцох.

Розконарїоване издавательней діяносци на руским язїку у першей повойнової децениї

Уж несполни три мешацї по виходзєню першого числа новинох „Руске слово”, точнєйше 23. септембра 1945. року, на трецей схадзці Акційного одбору за сноване єдинственей культурно-просвітней

²⁵Обширнєйше о тим опать напис автора тей статї под насловом РУСКИ КЕРЕСТУР — ПРЕШЛОСЦ И ТЕРАЦІНОСЦ, „РУЖИ, ЧЕРВЕНИ РУЖИ” юбилейна монография з нагоди Дзєсатого фестивала култури югославянских Руснацох и Українцох, виданє Управного одбору Фестивала „Червена ружа” при Доме култури Руски Керестур и НВП „Руске слово” Нови Сад, бок 6—13.

організації Руснацох, меновани перши одвичательни редактор тих новинох (по теде их ушорїовал редакційни колегий як колективне цело) и Редакційни колегийом за 1946. рок. Зоз того мож заключиц же од самого початку видаваня новинох пановало жаданє за першу издавательну діяносцу. Новини у тим часе уж орган Народного фронту за Руснацох у Войводини, а другу издавательну діяносц пребера на себе Руска матка.

Пре систематичнєйши препатрунок, розвой тижньових политичноинформативних новинох „Руске слово” розпатрїме окреме од розвою другей издавательней діяносци. Но, пред тим зме длужни дац препатрунок організаційних формах у котрих ше вкупна издавательна діяносц одвивала.

Одобрене за издаванє новинох (по подрозумьє и другу издавательну діяносц на руским язїку) Культурно-просвітни совет зоз Руского Керестура достал од Военей команди за Бачку, Банат и Бараню, а моралну (познєйше и материялну) потримовку дал Покраїнски одбор Народноошлєбодительного фронту за Войводину. Перших мешацох цала робота ше окончовала волонтерски, окрем надополнєня графичному роботнїкови, а зоз средствами од предаваня и дотацию од Культурно-просвітного совиту (значи Народноошлєбодительного одбору) Руски Керестур плаци ше иалєр до котрого ше досц чежко приходзи.²⁶ Аж 24. VIII 1945. року Редакция и администрация „Руске слово” постава з часци институционалну форму²⁷, а як нови издаватель Покраїнски одбор Народного фронту Войводини зявює ше аж 5. марца 1948. року.

Початком 1951. року приходзи до реорганізації. Видавательна діяносц на руским язїку постава часц діяносци Видавательного підприємства „Братство-єдинство” Нови Сад, котре пребера шицок потерашнї потенциал у Руским Керестуре як свою филиялу. Медзитим, такє одношенє фактично почало ище од хвильки кєд издаватель новинох постал Покраїнски одбор Народноошлєбодительного фронту Войводини, т. є. од марца 1948. року. Но, урядова назва у адреси повинох вименена аж 23. фебруара 1951. року.

Така організаційна форма потирвала до 29. юнїя 1951. року, кєдї ше зоз Ришеньом Дирекції привредних підприємствох Покраїнского одбору Народного фронту Сербїї за Войводину (число 1017) спує Видавательно-друкарске підприємство „Руске слово” у Руским Керестуре, а за директора меновани Любомир Такач, котри источашнє окончує и длужносц одвичательного редактора, ище од 22. IX 1950. року. У 1955. року (19. VIII) за директора и одвичательного

²⁶Писана документация о тим, кєльо нам по теде познате, не зачувана, але о тим часе обявїовани здогадованя членох першей редакційней екипи у юбилейних числох, новинох.

²⁷У 1947. року друкарня ше водзи як окрема організаційна целосц под назву „Друкарня Народного фронту Руски Керестур” и зєвкшє число роботнїкох и школярох графичного фаху. Од 1. януара до конца юнїя 1951. року ше водзи як филияла Друкарского підприємства „Гвизда” у Новим Садзе. Тоти податки зме утвєрдзєли на основи призначкох (службєних) на новинох и других публикаційох (импрєсох).

редактора поставени Дюра Варга, котри на длужносци директора остане аж по 1965. рок. У 1960. року меня ше назва на Новинске подприемство „Руске слово“ Руски Керестур. Под тоту назву воно роби аж по 22. януар 1968. року, кед приходзи до видвойованя друкарні до окремого подприемства (под назву Друкарня „Руске слово“ Руски Керестур), а новинско-видавательства часц подприемства ше селі до нового шедзиска у Новим Садзе и 5. II 1968. року меня свою назву на Новинско-видавательне подприемство „Руске слово“ Нови Сад. Од 14. януара 1974. року роби под назву Новинско-видавательна работна организация „Руске слово“ Нови Сад.

Аж по 1951. рок була двойна издавательна діялносц. Руска матка издавала Народни календари (за 1946, 1947, 1948 и 1949. рок), белетристику и учебніки (гоч ше як издаватель учебнікох паводзи „Братство-единство“ зоз Нового Саду, але безпосредни окончователь Руска матка, познейше Одбор за культуру роботу Руснацох Союзу културно-просвітних дружтвох Войводини). Источашне, политичну литературу издава Редакция новинох „Руске слово“. Медзитим, при тим треба мац на розуме же ше шедзиско Редакції повинох „Руске слово“ и шедзиско Рускей матки находзи у истим будинку бывшего РНПЦ-а, же и едни и други кадри медзисобно цесно сотрудзовали.

Без огляду на двойносц у издавательней діялносци, вона ма единствену функцию у рамикох рускей народносци. Ей обсяг и рижнородносц ше преширюю. Руска матка уж у мало порушуе дзецински мешачни часопис под назву „Пионирска заградка“, чийо перше число виходзи у юнию 1947. року. Друкуе ше у Друкарні Народного фронту у Руским Керестуре. Главни и одвичательни редактор Штефан Чакан. Праве тот факт потвердзуе цесну вязу медзи Редакцию новинох „Руске слово“ и руководством Рускей матки. Тота вяза ше предлужуе и у наступним року, кед за одвичательного редактора приходзи Дюра Варга, котри по теди бул секретар Рускей матки. Тераз и вон одвичательни редактор и дзецинского часописа, аж по септембер 1948, кед издаване дзецинского часопису пребера Покраїнска рада Народней младежи Войводини (познейше Покраїнски комитет Народней младежи Войводини — од марца 1949). Теди за редакцию одвитуе Владимир Костелник, а од юния 1949. Владимир Рогаль.

Робота на издаваню учебнікох за основни школи зоз руским наставним языком почина ище 1945. року. Уж 1946. року виходзи зоз друку Буквар и Читанка за II класу²⁸. Други учебніки (предмети) хаснуо ше на сербскогорватским языку, а їх заменка окончуе ше поступне. У новоотвореной гимназии у Руским Керестуре едни учебнік на руским языку то Граматика др Г. Костельника зоз 1923. року.

Рок по спованю Издавательско-друкарского подприемства „Руске слово“ — 1952. року — почина виходзиц як тримешачнік часопис за литературу и культуру под назву ШВЕТЛОСЦ. Його перши одвичательни редактор Дюра Варга.

²⁸Зазначене по здогадованю Дюра Варги (2. марца 1982).

До интеграції цалосней издавательней діялносци на руским языку у рамикох Издавательско-друкарского подприемства „Руске слово“ у Руским Керестуре приходзи аж 1955. року, кеди за директора знова приходзи Дюра Варга. Зоз тим ше и закончуе подвоени период у издавательней діялносци на руским языку у Войводини, котри бизме могли подзеліц на три розвойни периоди.

Три розвойни периоди издавательней діялносци после 1945. року

Перши период (1945—1955) характеристични по тим же ше порушую нови виданя, же ше у початку цала робота окончуе безплатно. То источашне и период консолидації и институционализаций издавательней діялносци на руским языку у Войводини. У тим периодзе виходза шлїдуюци виданя:

1. „Руске слово“, тижньово политично-информативни новини (1945)
2. „Пионирска заградка“, дзецински мешачни часопис (1947)
3. „Шветлосц“, часопис за литературу и культуру (1952—1954 — заключно — шидкого при роки)
4. Народни календари (1954—1949. заключно, а за 1951. место Календара виходзи Рочна кнїжка без календарскей часци)
5. Вкупно 36 кнїжки (15 политични брошури, а друге белетристика и науково-популярна литература)²⁹
6. Учебніки за основни школи зоз руским наставним языком³⁰.

Зоз порушованьом часопису за литературу дати моцни порив розвою литературней творчосци. У трох рочнікох, односно 12 числох, попри др Мафтея Виная, Михайла Ковача, Евгения М. Кочиша, Елени Солонар, Якима Олєдра, Гавриїла Надя, Михала Биркаша, Олени Ковачовой, як литературних творительох зоз медзивойногового периоду, зявюе ше цала плеяда нових литературних творительох: Яша Бакоч, Митро Надя, Мирон Будински, Василь Мудри, Микола М. Кочиш, Евгений Паланчак, Янко Сабадош, Штефан Чакан, Дюра Солка, Микола Скубан, Ксентия Стрибер, Оскар Е. Кочиш, Дюра Латак, Янко Биркаш, Владимир Костелник, Михал Пап, Мирон Колошняї, Гелена Гафич и Любица Будински. Зоз їх творами и написами других сотруднікох выполнены змист шидких трох рочнікох часопису „Шветлосц“.

Барз значни и розвой самей друкарні у Руским Керестуре у тим периодзе. Року 1945. у ней ше нашло ледво тельо букви и другого графичного материалу же ше могли зложитц 4 боки новинох „Руске слово“! Же би ше могли зложитц други виданя, було потребне погубитц оклад за новини и так робиц раз едно раз друге. Як цо

²⁹Тото число наводзимо як условне, прето же архивни прикладніки не зачувани у цалосци, та можлїве же авторови того напису даедна кнїжка остала непозната, особлїво зоз периоду 1945—1950.

³⁰Препатрунок числа видатих учебнікох по предметох и класох у тей нагоди нам не доступни, та го ту не можеме дац.

зме уж надпомли, спочатку шицку графічну роботу окончовал еден человек. Меней фахово роботи окончовали и школяре тедишней гимназії (роботи коло ровняня видрукванних табакох, складане видрукванних новинох як школяр гимназії окончовал и автор тих шорох), а було случаї же кед нестало електричней струї, людзе зоз драги и члени Редакції ручно порушовали друкарску машину.

Концом 1945. року у Друкарні робя двома роботніки (Дюра Биндас м.т. як квалификовани и Янко Будински як приучени роботнік). Под час 1947. року заняти уж 4 роботніки, 1949. ше число звекшше на 6, 1952. на 9 итд.³¹

Други период (1955—1965) характеристични по осцилациях у видавателней діялности. У нїм часточне виостава ширша дружтвена финансийна потримовка, та приходзи до претаргнуца у видавателю часопису „Шветлосц“. Новици „Руске слово“ еден час финансиуе Срез Вербас. Календар тиж престава виходзиц, але ше обнавя 1957. Лем дзециноски часопис и учебїйки виходза без векших чежкосцох. Медзитим, уж у половки того периоду приходзи до стабилизациї, але без литературного часопису.

Медзи 1955. и 1960. роком, попри учебїикох, новинох „Руске слово“ и дзецинского часопису „Пионирска заградка“ виходза лем Народни календари (аж за 1957. рок та надалей). У другей половки спомнутаго периоду (1960—1965), попри наведзених периодичних виданьох, издава ше и 38 кнїжки, переважно белетристика и литература за дзеци (3 наслови политичней литературы, 5 наслови науково-популярней, 8 наслови оригиналней литературней творчости, 4 преклади литературних творох за дзеци зоз языкох югославянских народох и народносцох, 7 сликовїци, 6 Народни календари и 5 други наслови).³²

Тречи период (од 1965. надалей) значни по тим же ше зоз видавателней діялности Новинского підприємства „Руске слово“ видвоене издаване учебїикох и преходзи до компетенциї Покраїнско-го завода за издаване учебїикох у Новим Садзе. Концом 1966. знова почина виходзиц часопис „Шветлосц“ (после 12-рочного претаргнуца) континуовано по нешкайши днї перше як кварталїк (1966—1976), а потим як двомешачнїк. Од 1. юния 1972. року почина ше зоз издаваньом младежского мешачного часопису „МАК“ (Младосц-активност-креативност), котри без претаргнуца виходзи по нешкайши днї по 10 числа рочне. Звекшше ше и обсяг новинох „Руске слово“ и дзецинского часопису „Пионирска заградка“. Технїчни квалитет шицких виданьох з каждим дньом вше лепши.

Значи, то период значного розвою видавателней хижки у цалосци. Присцигую нови кадри. Початком 1970. року формуе ше Видавательно одделене, котре познейше прераста до Редакциї издава-

³¹(Рогаль Владимир?): О НАШЕЙ ПОВОЙНОВЕИ ВИДАВАТЕЛНЕИ ДІЯЛНОСТИ, „ШВЕТЛОСЦ“ 2/1952, бок 154.

³²Тоти податки направени на основи Матичней кнїжки виданьох у Редакциї видавателней діялности Новинско-видавательно роботней организациї „Руске слово“ Нови Сад, отвореної аж 1972. року зоз несполним обробком особливо скорейших рокох.

тельней діялности НВРО „Руске слово“. Тота редакция позберала коло себе значне число литературних творителюх и сотруднїкох зоз шорох рускей народности, як и творителюх зоз шорох других югославянских народох и народносцох. У тим периодзе ше зяваю и капитални дїла за розвой рускей культуры, литературы и языка. Попри уж назначених литературних творителюх, у виданьох видавателней хижки зяваю ше на стотки мена младих творителюх. Видати понад 120 кнїжки чийо авторе, попри векшини уж спомнүтих, и Дюра Папгаргаї, Ирина Гарди Ковачевичова, Мирослав Стрибер, Владимир Бесерминї, Янко Грубенья, Юлиан Колесар, Амалия Балот Герлах, Венямин Бульчик, Теофил Сабадош, Микола Каменїчки, Владимир Бильня, Мелания Павлович, Юлиан Тамаш, Любомир Сопка, Яким Чапко, Штефан Гудак, Мария Горняк Пушкаш, Агнета Бучко, Ярослава Кочиш Микита, Владимир Кирда, Агнета Прокоп, Юлиан Каменїчки, Михал Рамач, Янко Рац, Мария Рамач Сегеди, Силво Ерцелї, Ксеня Мучаї, Мария Яким, Серафина Макаї, Мирон Канюх, Наталия Дудаш, Гелена Скубан, Звонко Сабо и други.

То период кед литература на руским языку виходзи зоз анонимности. Вше вецей твори руских творителюх зяваю ше у прекладзе на языки югославянских народох и народносцох, а не ридки вецей случаї же ше дадни з нїх зявя и звонка гранїцо нашей жеми.

Таки моцни розвой литературней творчости на руским языку не остал незамерковани и з боку литературних организациїох. Зоз наведзеної плеяди литературних творителюх у периодзе 1968—1981. перше до Здруженя писателюх Сербії, а познейше до Дружтва писателюх Войводины, прияти шлїдуюци: Михайло Ковач, Микола М. Кочиш (умар 1973.), Янко Фейса, Мирон Будински, Дюра Папгаргаї, Гавриїл Надь, др Мафтей Винай (умар 1981.), Микола Скубан, Дюра Латяк, Мелания Павлович, Яким Чапко, Евгений М. Кочиш, Мирон Канюх, Ирина Гарди Ковачевичова, Любомир Сопка, Юлиан Тамаш, Штефан Гудак, Агнета Бучко, Владимир Кирда, Михал Рамач, Владимир Костелник, Василь Мудри и Янко Рац.

Повойнови розвой новинох „Руске слово“

Уж зоз потерашнього препатрунку зме видзели же перши числа новинох „Руске слово“ виходзели у барз чежких кадрових и технїчних условїях. У друкарні було ледво тельо графічного материялу же би ше могл оформиц еден друкарски табак, односно 4 боки новинох. Од 15. юния 1945. року по конец 1947. року новини виходза на С-3 формату (32,4×45,6 см). Од 1948. по конец 1949. року меняю формат на А-3 (29,7×42,0 см), од 1950. по конец 1957. преходзи ше на формат Б-3 (35,3×50,0 см), а 1958. ше знова враца на А-3 формат на котрим виходза аж по конец 1963. року. Початком 1964. року знова ше враца на С-3 формат, т. е. на гевтот исти на котрим почали виходзиц 1945. року. Могло би ше повесц же 1964. року формат новинох конечно устаемнени по нешкайши днї.

До 1. децембра 1967. року (число 48/1171) новини ше друкую у Руским Керестуре у власней друкарні Новинского підприємства „Руске слово“. У складзе зоз поступним процесом пресельованя подпри-

емства до Нового Саду, 49/1172 — число од 8. децембра 1967. року та по нешкайши дні новини виходза у Новим Садзе и друкую ше у друкарні „Дневник”-а.

Од 1945. року по конец 1967. новини „Руске слово” ше друкую у високэй (флах) преси, а од першого числа 1968. по нешкайши дні — на ротациі.

Стандардни обсяг новинок барз чежко утвердзиц. У початку виходза на 4 боках, потим на 6—8 аж по 1963. рок. Познейше ше обсяг звыкше на 12 боки, з часу на час ше звыкше и подлістки и рижни додатки, билтени и гласійки, та скрацене видане новинок „Комунист” у составе основних новинок. Даяки стредні стандарт у новосадским периодзе виходзена виноши 16 боки, док шветочни числа маю и по 24, а зоз додатками и подлістками обсяг рожне и на 48 боки.

На чолє Редакції и підприємства за тоти неполни 4 децениі вишорovali ше даскельо людзе.

Перши 15 числа виходза без назначеня мена главного и одвичательного редактора. За редакцію одвичовал Редакційни совет. На чилце 16 од 28. септембра 1945. року до 10. октобра 1947. одвичательни редактор **Штефан Чакан**. Од 10. X 1947. до 5. XI 1948. одвичательни редактор **Дюра Варга**. Теди на тоту длужносц знова приходзи **Штефан Чакан** и окончує ю у часе од 5. XI 1948. до 22. IX 1950. року. За одвичательного редактора теди приходзи **Любомир Такач**, котри тоту длужносц окончує до 19. август 1955. року. Вон источашне и директор новооснованого підприємства. На обидва тоти длужносци меновани **Дюра Варга** и окончує их у часе од 19. август 1955. до 19. априла 1963. року. Теди приходзи до роздвойованя тих функцийох. Дюра Варга остава директор підприємства и редактор видавательней діялносци, а за главного и одвичательного редактора новинок „Руске слово” поставени **Дюра Латяк**. Таке подзелене роботох тирва до 3. септембра 1965. року. Понеже у медзичаше издаване учебнікох прешло до компетенції новооснованого Покраїнского завода за издаване учебнікох, Дюра Варга преходзи на длужносц редактора учебнікох у спомнутим заводзе, приходзи знова до злучованя функций директора и главного и одвичательного редактора. На тоту длужносц меновани **Дюра Латяк** и окончує ю у часе од 3. IX 1965. — 20. II 1970. року. Теди за директора и главного и одвичательного редактора приходзи Микола Москаль и тоту длужносц окончує од 20. фебруара 1970. до 5. юлиа 1974. року. Теди знова приходзи до роздвойованя функцийох. За директора поставени **Дюра Когут**, а за главного и одвичательного редактора **Любомир Рамач**. Тото подзелене длужносцох тирва у часе од 5. VII 1974. до 27. IV 1979. року. Теди знова приходзи до злучованя функцийох и за директора и главного и одвичательного редактора поставени **Любомир Рамач** и тоту длужносц окончує и нешка.

У початку виходзена новинок не було звичайне же би ше статі подписовали. Медзитим, од другого числа ше уж звыкою и подписани статі. Члени Редакції, у складзе зоз колективну одвичательносцу, у принципе не подписовали своіо статі, але попод дописи котри считли подписовали мена дописовательох. Так ше як перши дописователе (зоз 2. числа) новинок „Руске слово” звыкою: др Дюра Пап, лікар зоз

Руского Керестура, Владимир Лікар, управитель школи зоз Коцура, агроном Кирил Сидор, Дюра Малацко и др³³.

До мая 1965. року, у Редакції новинок „Руске слово” зоз новинарством ше професійно займали кратши або длугши час: Штефан Чакан, Дюра Варга, Любомир Такач, Дюра Сопка, Янко Виславоки, Владимир Рогаль, Владимир Костелник, Владимир Шанта, Михайло Горняк, Василь Мудри, Микола Скубан, Дюра Латяк, Владимир Гаднянски, Мирон Жирош, Дюра Папгаргаі, Янко Рац, Юлиан Каменіцки, Йозефина Фа, Ирина Гарди, Юлиан Рамач и Янко Хромш.

У периодзе 1965—1981. у Редакції кратши або длугши час робля: Дюра Латяк, Микола Скубан, Владимир Гаднянски, Дюра Папгаргаі, Янко Рац, Юлиан Каменіцки, Ирина Гарди Ковачевич, Юлиан Пап, Любомир Рамач, Микола Москаль, Иван Терлюк, Штефания Годоба, Иван Бесермині, Владислав Надемитьо, Янко Бучко, Дюра Пап, Мирон Канюх, Микола Кучмац, Владимир Горняк, Дюра Папуга, Михайло Симунович, Владимир Медеши, Мирослав Цирба, Михал Рамач, Гавриіл Рац, Любомир Сопка и Дюра Винаі.

Состав Редакції на початку 1982. року шлїдуюци: Любомир Рамач (директор и плавни и одвичательни редактор), Иван Бесермині, Янко Бучко, Юлиан Каменіцки, Ирина Гарди Ковачевичова (помощник главного редактора), Владислав Надемитьо, Дюра Пап, Михал Рамач, Михайло Симунович, Любомир Сопка, Иван Терлюк, Мирослав Цирба, Гавриіл Рац (фоторепортер) и Владимир Медеши. Лекторе Евгений Чакан и Ирина Натюк.

Новини „Руске слово” позберали коло себе уж у перших дваец рокох своіого иснованя, длугши або кратши час, даскельо дзешатки рядових дописовательох. Найчастейше ше з нїх (еден скорей, други познейше, а даедли и през шицки дваец роки) являли: Яким Олеяр, Силво Ерделі, Микола Москаль, Михайло Ковач, Микола Кучмац, Микола Сегеди, др Иван Лучечко, Мирослав Стрибер, Силвестер Макаі, Мария Горняк Пушкаш, Любомир Рамач, Оскар Кочиш, Дюра Лікар, Евгений М. Кочиш, Владимир Нога, Штефан Гудак, Микола Гайнал, Владимир Сабо-Дайко, Силвестер Дудаш, Мирослав Планчак и други. Гу тим дописовательом треба учишлїц и шицких котри прешли през Редакцію (або у ней остали) як професійни новинаре. Вони ше предходно виказали як добри вонкашні сотрудники, та аж вец пришли до

³³Штефан Чакан у своіх здогадованьох, обявених под насловом **НОВИНИ ЗМЕ ПРАВЕЛИ З ЕНТУЗИЯЗМОМ**, „РУСКЕ СЛОВО” число 25 (1043) од 18. юниа 1965. року, медзи иншим, пише: „Перши сотрудники, як др Мафтей Винай, Евгений Джуна, Яша Ваков, Евгений Планчак, Гавриіл Надь, Вачи Горки (Янко Хромш зоз Дюрдьова — заув. Дю. Л.), Яша Олеяр, Митро Надь, Мирон Рамач, Янко Костелник, Янко Фейса, Евгений Няради, Михал Горняк, Павлина Горняк и други, активно сотрудничовали и дзечне посилали своіо роботи на друковане.

Перши роботи зме не подписовали, бо зме ше чувствовали як едно колективне цело и друковани роботи були резултат колективней роботи.”

Тот обичай потирвал досц длуго, аж и вецей як два децениі але лем кед у питаню плацени члени Редакції. Медзи неподписанима статями ест и значнейши за библиографию, та их авторе познейше утвердзовани седемдзешатих рокох зоз значним, але не и подполним успехом. Аж и нешка ест неподписани текст, але то углавним часточне або у целосци превжати зоз другой преси и преложени.

Редакції. Велі з ніх и по одходзе зоз Редакції остали вирни як вонкашні сотрудніки або дописователе.

Зоз релативно широку дописовательну мрежу оможлівене же би ше у новинок зявйовали информаций зоз шницких стредкох дзе жию припадніки рускей народности як у Войводини так и звонка ней. То впливовало и на обачліве звакшане тиражу. По здогадованю першого друкарокого работніка Дюра Биндаса, котри видруковал перше число, новинок „Руске слово“ вышли у 1060 прикладнікох. Трошене було вельо векше, але паперу не було досц. Прето ше теди новинок читали по принципе „пречитай и дай далей“. На концу другей децениї виходзена, новинок досцигли тираж 2700 прикладніки, же би ше нешка стабилизовали на 2400. Кед тот тираж поровнаме зоз числом припаднікох рускей народности у нашей жеми яке утвердзене при остатнім попиоу жительство зоз 1981. року, увидзиме же кажди дзешати Руснак кутуе новинок „Руске слово“. Кед, заш, предпоставиме же кажди прикладнік пречита штиричлена фамилия, теди приходзиме до заключеня же скоро кажди други припаднік рускей народности читач новинок. Но, то заш лем не так. Вельке число прикладнікох идзе и звонка праніцох нашей жеми по основи предпацены з боку рижних институційох, библиотекох и наукових работнікох. Кед ше тота часоц тиражу вихаби, теди приходзиме до обективнейшого заключеня же кажди треци припаднік рускей народности читач новинок „Руске слово“.

Дальша перспектива нашей видавательней діяльности

Зоз потерашнього попатрунку на историйни розвой видавательней діяльности на язiku войводинских Руснацох, може ше видзиц ей непрерывни квантитативни и квалитативни рост. Нешка ше зоз видавательну діялносцу на тим язiku у ширшим смысле не заніма лем видавательна хижка „Руске слово“ у Новим Садзе, але и други институції. З часу на час ше як видавателе публикаційох на тим язiku зявлюю дома култури, покраїнски и општински дружтвено-политични и дружтвени организации, науково институції и школи.

Реалне предпоставиц же видавательна діялносц и убудуце предлужи свой рост. Нательо скорей же у тим ма полную потримовку, як моралну так и материялну, цалей нашей социялистичней самоуправней дружтвено-политичней заснїци. Дзекуюци праве тей потримовки, на язiku войводинских Руснацох ест вше вецей оригинални литературни, науково и други капитални твори, вше вецей ест и прекладацїне, вше вецей ест и руски оригинални литературни дїла у прекладацїне на други язики наших народоцх и народносцох, вицати як у политично-информативних гласнікох так и у литературней периодики, та и як окреми книжки. Творчосц на руским язiku не омежджена з язичну праніцу. Вона вше баржей постава власносц шницких югославянских народоцх и народносцох и обратно — їх творчосц, през прекладацїди на руски, постава власносц и тей народности. На концу, то и едина драга за преплетане тей часци нашей култури, драга у пестованю и розвиваню нашого заеднїцтва.

Дюра Латяк

Мено Михайла Врабеля (1866—1923), рускокерестурского учителя, публицисти и зазберовача фолклорного блага, попри мена Петра Кузмяка, Володимира Гнатюка и зачатніка новей рускей литературы Гавриїла Костельника, цесно звязане за перши боки фундаментованя литературней творчосци югославянских Руснацох.

Найзначнейши резултат його вецейфайтовой роботи за Руснацох то вшелїяк його зборнік „Русскій соловей“ (1890), видруковани у Ужгородзе, котри Руснаци тримаю и як свою першу друковану книжку, а вона, у ствари, перши самостойни фолклорни зборнік видруковани на Закарпатю. У тим зборнику видруковани 188 писні, записани од 17 зазберовачоцх и казкароцх народних стихоцх, од закарпатских О. Павловича, А. Полївки, Й. Левканича, по бачванских и оримских зазберовачоцх: Петра Кузмяка, Габра Гулака, Андрия Лабаша (млашшого), Марії Джуньовой, Андрия Горняка, Марії Бучковой, И. Лацка, Федора Мудрого, М. Саболовей, М. Губаш, Ютика, Г. Сегедия и других. . .

Книжку „Русскій соловей“ Врабель зложел у Руским Керестуре. Правда, вон до Керестура уж зоз собу принесол зоз Закарпат'я велі позберани материяли, окреме зоз терену Восточней Словацкей, о чим шведочи и його предходне слово, дзе вон такой на початку збирки наглашуе: „На воззваніе отличнїйшихъ Бачванско-русскихъ братьевъ, я задумалъ, по разнымъ околицамъ и на разныхъ нарѣчіях, мною собранннхъ пѣсни, въ маленькомъ зборнику „РУССКІЙ СОЛОВЕЙ“ издаги. Жслая достигнути той цѣли, чтобъ и мой „СОЛОВЕЙ“ увеселятъ сердце русской дружины. — Говорится: кого не веселитъ русская пѣснь, да русская молодица, въ томъ не кипитъ кровь дѣдовъ нашихъ!“

Предходне слово, з наведзеним наглашованьом, указуе на основну намиру видаваня того зборніка. За нас, медзитим, вон значни не лем по тей Врабельовой намири.

ПРИМѢЧАНІЕ (95) о транскрибованю фонетичних знакох нашей бешеди, наприклад, представа едно з перших толкованьох тей файти. Врабель толкуе читачови: „здѣсь томко главнїйшія правила представляемъ, но писатель тиъ строковъ отъ короткаго времени помянутымъ діалектомъ занимается и въ томъ мнѣніи живеть, что токмо нѣкоторыя правила надо додати въ граматикю и много легчайше какъ на латиницѣ можемъ читати и писати на этомъ нарѣчїи“. Тото нам указуе же Врабель, як учитель, уж и спрям овоей професїи бул досц широкого образования за тот час, та и интересованя за язык. У тей файти його интересованьох, вшелїяк, нашли место и прекладацї з других язикох.

Находзаци ше у Бачки и Сриме, Врабель ше заинтересовал за уметнїцку и народну литературу сербску и горватску, так же ше у його зборнику нашли и дзепоседни сербски и горватски писні. И попри тим же ше лем под одну писню нашол подпис **Воробей**, мож з досц оправданосци и предпоставиц же Врабель бул и прекладач тих стихоцх. И то — досц талантовани прекладач. Вон при тих писньох

не наведол ані авторох, ані прави наслов писні (над текст лем написал чи писня сербска чи горватска), але преклади текстох цалком успишні. Ненаводзене авторох при писнях не муши значиц нефахови поступок, бо з правом можеме вериц же авторски уметніцки писні прешли до народу и Врабель их як таки зазначел од народних шпивачох. Обняти з другима полями роботи, вон ше з авторством преложених писнях вельо не занімал.

Врабель як составяч на 72. боку як сербску народну писню, найвироятнейше у власним прекладзе, под насловом „Сербска“ обявел познату лирську писню Дюра Якшича „На ноћишту“. З тим поступком, у ствари, Врабель ше цалком несвидомо зявюе як перши руски прекладач и обявйовач Якшичових стихох на руски язык, односно на упро-руске язиче. Як составяч „Буквара“ за закарпатски початни школи (1898) и як редактор новинох „Недѣля“ (1899—1918), Врабель бул чловек широких видоглядох, та з тим досц значне наплашиц же вон уж у першей рускей кнїжки жада упознац найширши круг читачох и з пар прикладами зоз сербскей и горватскей поезиї. Препущене котре Врабель направел з обявйованьом Якшичовей писні як народней лем доказ велькей популярносци Якшичових стихох, хтори ше часто штивали.

Ниа, як тот преклад випатра.

Студена ме киша шиба
већ васцели дан;
ој, прими ме, крчмарице,
у твој лепи стан!

Саву, Млаву и Мораву
препазећи ја,
тебе сам се зажеleo
и лакога сна.

Наточи ми чашу вина
из подрума свог,
пољуби ме, загрли ме,
помога ти бог!

Студеный мя дождикъ пере
Цѣлый Божій часъ;
Ой прийми мя качмаречко
Къ себѣ еще разъ!

Саву, Драву и Мораву
Преплыну про тя;
Давно ты мя очарила
Драга любезна!

Наточи мнѣ стаканъ вина
Изъ подъ мура твог'
Обоими мя, поцѣлуй мя,
Поможетъ ти Богъ!

Одступаня од оригинала у прекладзе окреме евидентни у штартим стиху першей строфи, як и у другей строфи, у другим, трецим и штартим стиху. Мали одступаня у дошлїдносци ані кус не погубели метрику и архитектуру поетскей слики, у полней су функциї лирского акцента з оригинала и як цалосц дїйствую прилапїво и уметніцки прешвечїво. Значи, слово о прекладзе котри заслужуе увагу.

Медзитим, як етнограф-аматер, Врабель прави едну материялну хибу. Початок трецей строфи, котри, у ствари, наводзи на дилему коло авторства („Наточи мнѣ стаканъ вина изъ подъ мура твог'"), преложени як „наточи ми чашу вина из подрума свог“. Кед би не було Враберьового толкованя под писню, мали бизме причину подумац же ше можебуц роби у тим случало о друкарскей хиби, бо

Врабель „толкүе“ же слово **подъ мур** адекватне сербскому слову **подрум**. **Мур** и на руским и на украинским языку ма своей исте значене. У питаню, очивисно, недостаточне познание сербского языка. Цалком погрешне толковане меновника **подрум** з одного боку би було достаточне предпоставиц же Врабель не бул вельки познаватель сербского языка, але цалком можлїве же як записовач теї писні того словко од казкара лебо шпивача зачул цалком погрешно, та го так и записал. Но тот гришка нас вше баржей утврдзуе у предпоставки же Врабель бул прекладач Якшичовей писні. Правда, не бул вельки познаватель сербского языка, але дзека за упознаваньом и того цо ше збува коло нас далеко значнейша од дробних препущеньох и часточних помилкох. Значи, у теї хвильки и найзначнейше праве того же рускокерестурски учитель Михайло Врабель перши чловек котри популаризовал Якшичово стихи на руским, односно упро-руским язичю у кнїжки котра зоз своїм змистом ище 1890. упутуе на прешлетане наших культурних вредносцох.

Дюра Папгаргаї

ИЩЕ РАЗ О РУСКОЙ ГЛОТОГЕНЕЗИ

Гласнік Дружтва за руски язык и литературу у Новим Садзе „Творчосц”, у числе 7 за 1981. рок, презентовав статью молодого руского фаховца за литературу Юлиана Тамаша „Значене и можлівосци русинистичних виплдованьох у науки о языку, литератури, фолклоре и истории” (боки 10—15) котра представя, у ствари, текст його бешеди на святочним сходзе на чесьц отвераня Студийней групи за руски (и румунски) язык и литературу на Филозофским факултету Новосадского универзитета 12. октобра 1981. року. У статі ше знова дотика старе питане о глотогенези, то ест о походзеню языка, у датим случаю — языка югославянских Руснацох. То еден зоз сущних проблемох рускей филології чийо ришене повязане з веліма зложеносцами, спомедзи котрих ше главна состої у тим же потераз не окончене **детальне и всестране виплдоване** взаємних одношенях языка (диалекта) Руснацох з Югославиї зоз единственима териториями котри були з нїма повязани у прещлосци и подобне, з одного боку, заходно-українскими, а з другого — восточнословацкими бешедями. Та и то-то, цо уж було зробене у тим напряме, вимага обективне критичне розпапране.

У тей призначки жадали бизме винесц даедни поясненя вязани за тричлену схему рускей глотогенези (то ест, 1) українска, 2) словацка и 3) преходна теория) котра презентована у статі Ю. Тамаша, з тим же би ше читаче могли прещвечиц же проблем вельо зложенши и же у велім ей ришене випатра иншак.¹

Насампредз, о менох котри друковани у рамикох 1, 2. и 3. рубрики схеми.

Становиско советского слависта Нікити Ильича Толстого формуловане (гоч и не аргуменоване) у работи „Славяноки регионални литературни языки и їх функции у сучасним и донациональным периодзе” на шлїдуюци способ: „вост.-слав[янски]-руски, котри ше

¹Операме ше у основи на матеріяли котри обявени у нашей по тераз не друкованей книжки „История изучения русин и русинского языка Югославии”, 231 бок (машинпис).

находзи у ложнославянским язичним стредку и котри настал на основи заходного карпатско-українского диалекта, блїзкого восточнословацким бешедом”², т. е. ту ше за восточнославянски характер языка твердзи же є прещирени зоз заходнославянским прикметами.

2) Чески лингвист Франтишек Пастрнек насправди при конци XIX вику ступел до полемики у вязи зоз етнічну и язичну припадносцу югославянских Руснацох и у работи 1898. року гутори за руски диалект же то цотацка бешеди восточнославянского диалекта. Заш лем, пре обективносц, необходне спомнуц и корекції котри до овоїх попатрунок унес сам Пастрнек на початку XX вику. Вон 1906. року у статі »Rusini jazyka slovenského« оквалифіковал керестурско-коцуроки диалект як словакизовани руски диалект, поровнайце: »Nářečí kerestúrsko-kocurské jest živou ukázkou poslovenšteného nářečí rusnákého před 150 lety»³ То барз обачліве призначе. Норвежски славист Олаф Брох ніч не писал о языку бачко-сримских Руснацох (цитироване у фусноти 3, бок 11) у його работи »Studien von der slowakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn«. Ту вон анализируе лем бешеди з валалох Фолкушовци и Дубравка у Восточней Словацкей. Попатрунок на руски язык як на цотацку восточнословацку бешеду Брох винес у работи 1899. року »Aus der ungarischen Slavenwelt».⁴

Становиско словацкого диалектолога Самуела Цамбела чезко мож квалифіковац лем як „преходну теорию”. У своей познатей книжки „Словацки язык и його место у фамилии славянских языков” (1906) вон трима язык бачванско-сримских Руснацох за земплински словацки диалект, поровнайце: »Hlaskoslovné a tvaroslovné nřet žiadnej odchýlki od normálnej slovenčiny zemplínskej» а источасно тише же территория, з котрей ше виселели жителе Керестура и Коцура, »územie pomiešaného nárečia východoslovenského»⁵.

3) Мадяроки славист Петер Кирай ше, кельо познате, не занїмал з проблематику глотогенези Руснацох у Югославиї. Една з його работох „О преходним восточнословацко-карпато-угорским диалекту у Мадярскей „лошвечена” „мишаному” диалекту, „преходному” медзи карпаторуским и восточнословацким”⁶ Тот ше диалект локализуе

²Н. И. Толстой. „Славянские региональные литературные языки и их функции в современный и донациональный период”. — У зборнику: Славянские литературные языки в донациональный период. М.: АН СССР 1969, 14 боки.

³F. Pastrnek. Rusini jazyka slovenského, У книжки: Статьи по славяноведению. Том II. У редакції В. М. Ламанского. СПб., 1906, боки 72; познейше тиж я у: Národní listy, Praha, 1907, IV 61, s. 10.

⁴O. Broch. Aus der ungarischen Slavenwelt. — In: Archiv für slavische Philologie, Bd. 21, Berlin, 1899, Heft 1—2, s. 49—61.

⁵S. Czambel. Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov; I odd. Osnovný a iný materiál rečov. (I čiasťka: Východoslovenské nářečie). — Turč. sv. Martin, 1906, s. 127 i 126.

⁶П. Кирай. О преходном восточнословацко-карпато-угорском диалекте в Венгрии. — У зборнику: Славянская филология. Зборник статей III. М.: АН СССР, 1968, боки 163—173, окреме — бок 172; Року 1975 статью преложел на руски язык Штефан Гудак та є видата: П. Кирай. О преходним восточнословацким-карпатоугорским диалекту у Мадярскей”. — Шветлосц, рок XIII, Нови Сад, 1975, число 3, боки 235—244, окреме — бок 243.

не у Бачки, але у даскеліх валалох сиверовосточней часци Мадярскей. Робота значна у другим поглядзе: ей материял може буц похасновани при ришованю даседних питаньох рускей глотогенези. Іншакей проблематики пошведени у основи и роботи польского диялектолога Здіслава Штибера, чий список положени до фуноти 4 на боку 12. Цо ше дотика становиска автора, котри пише тоти шори, у вязи з руску глотогенезу, не требало би го затераз класц до рамикох „преходней теорії”. Не треба понагляц. Окремни роботи у тим напряме автор тих шорикох не обявел, гоч ше надосц занімап з питаннями глотогенези Руснацох у Югославії. Беруци до огляду становиска своїх предходнікох, а тиж так и реально иснуюци факти присуства у руским язiku гетерогених прикметох восточнославянського и заходнославянського типу, ми тримали же ше можліве предходно затримац на указованю праве гетерогеното характера бачванско-сримского диялекта. У монографії „Славянски литературни микроязики” автор тей призначки пише: „Задаток у тим же би требало дефиновац учасц восточнославянских и заходнославянских елементох у руским язiku. Та заш лем того потераз не зробене. У генеалогийней класификації славянских язикох язык Руснацох у Югославії треба за тераз класц медзи восточнославянску и заходнославянску подгрупу”.⁷ У тей книжки наведзени приклади котри указую и гетерогеносц (то не обовязково механічна мишаніна), котра ше виказує ясно у руским язiku (боки 111—112). При тим ше и у монографії и у исто насловеной статі наглащує же таке становиско найоб’єктивнейше док ше не поясні до конца значносц и учасц, з едного боку, восточнославянских, и з другого — заходнославянских характеристикох. Таке поставяне того питаня не нове: його так поставяли ище на концу XIX. вику велі учасніки етно-язичних полемикох. Та чи вец таки приступ, таке становиско, манифестує „недостаточне познаване рускей литератури”, о чим ше пише у фуноти 4 на боку 12. „Творчосци”?

И ище еден момент котри бул порив за писане тей призначки. У фуноти 4 на боку 12, твердзи ше же авторе учебніка „Введение в славянскую филологию” А. Е. Супрун и А. М. Калюта⁸ „руски язык училители до групи южнославянских язикох”. Як кед би ше з тим по количестве компликовало скорей наведзену генетичну схему, т. е., як кед би вона поставала штиричленна. За тото нет ніякей основи, окрем чисто технічного моменту котри не треба брац до огляду. Ствар у тим же у видавательним подприемстве при друкованю книжки и, з часци, при друкованю боку зоз змістом, бул премесцени шорик „Руски язык” (опать бок 431) на право, на часц боку дзе список южнославянских язикох. При коректурі професор А. Е. Супрун спозорел видавательство на тото. Але, вироянто, друкар (и

⁷А. Д. Дуличенко. Славянские литературные микроязыки. (Вопросы формирования и развития). — Таллин: Валгус, 1981, боки 14—15; Исти автор. Славянские литературные микроязыки. — Советское славноведение, Москва, 1981, число 3, бок 89.

⁸А. Е. Супрун, А. М. Калюта. Введение в славянскую филологию. — Минск Вьшайшая школа, 1981.

сотрудник видавательного подприемства) на тото не обрацел достаточну увагу. Автор тих шорикох читал учебник професора А. Е. Супруна ище у рукопису, пред його придаваню до видавательства, и **особне видзел** же наслов часци „Русинский язык” бул видруковани на писацей машинки у змісту на ліво, на тим истим уровню, як и наслови часцох „Восточнославянские языки”, „Западнославянские языки” и „Южнославянские языки”. Та и без того поясненя **шицки, котри з увагу читали** книжку професора А. Е. Супруна, могли замерковац же у тексту часци „Русинский язык” (боки 137—139) нет слова ні о яким южнославянским походзеню. Напроцив, ту поведзене же Руснаци — виселепци „зоз мишаних україно-словацких валалох Восточней Словацкей” (бок 137); и далей: „Руснаци ше тримаю за часц україноского народу, але овою „материнску бешеду” (родими язык) наволую руски язык”⁹ (бок 139). У своїх „Преподаваньох з лингвистики”, котри вишли скорей, професор А. Е. Супрун наглащує же „Руснаци тримаю же їх язык вязани з українским”, указує на розлики медзи нїма и, на концу, визначує „одредзену блізкосц того [русского] языка з даседними юго-заходними українскими бешедями” (бок 52). З тим поясненюм бизме жадали онеможлівиц зяв’юване „новоло” становиска на руску глотогенезу, котре ніхто нігда не виповед и не обгрунтов’ювал. Барз важне мац у оглядзе тоти поясненя, як за широки круг читачох „Творчосци”, так за студентох котри виучую руску филологию (и вообще славистику) на Новосадским універзитету. Проблема рускей глотогенези зложена, але ище вше актуална. Та прето гу ей **не лем ришованю але и ошвицваню (толкованю)** треба приступац з вельку осторожносцу и зоз вельким познаванюм литератури з обласци того питаня и тих аспектох, котри ше почина з увагу третировац.

Унив. проф. др Александер Д. Дуличенко
(Преложел Г. Колесар)

⁹А. Е. Супрун. Лекции по лингвистике. — Минск: Видане Вилоруского университета, 1980, боки 51—52.

ТОПОНИМИ У РУСКЕЙ НАРОДНЕЙ ТВОРЧОСЦИ

У рускей народней творчосци находза ше назви дзепоедних географских обектох и населених местох. Уношене топонимох до народней творчосци обща характеристика при шикких народох, а з оглядом же ше до народней творчосци преноша одраженя котри значни за вкупни колектив котри тоту творчосц твори, топоними би и у рускей народней творчосци мушели мац универзалне значене за ретроспективну реконструкцию прејдзеной драги у дружтвено-историйним и културним розвою.

За спатране дзепоедних теорийних питаньох фонду топонимох у руским язiku, виражене през народну творчосц, похаснујме руски народни писни¹ и приповедки² и презвиска и назвиска руского жительствова.³

Топоними у народних писньох и приповедкох

АМЕРИКА (до Америки, з Америки, до теј Америки, Америка, яка Америка, америшки мен, в Америки, америшки пенежи, у Америки, стред Америки)⁴

¹Руски народни писни у записох В. М. Гватюка, Нови Сад 1972; Дюра Биндас и Осиф Костельник, Южнославянских Русинох Народни писни, Руски Керестур 1927; Vinko Zganec, Pjesme jugoslovenskih Rusina, Zagreb 1946; Онуфриј Тимко, Наша песня, зборник народних и популарних писньох югославянских Русинох (зоз нотним укладом, текстами и музично-етнографичну наукову документацию), I, II, III, Руски Керестур 1953; записи народних писньох обявени у часопису „Шветлосц“.

²Народни приповедки бачванских Русинох, Руски Керестур 1967.

³М. Брабель, Русин на долини бачванской, Календар 1891, (?), 80—86; Р. Јеремий, Бачки Руси (Рушњааци, Русини), Нови Сад 1923; Д. Биндас, Нашо мена и назвиска, Руски календар 1929, Нови Сад 1928, 56—60; Д. Биндас, Нашо назвиска, Руски календар 1936, С. Карловци 1935, 42—45; М. Венчельовски, Нашо назвиска, „Руски новина“, 20/1937, 1; С. Сакач, Нашо презвиска, Народни календар 1972, Нови Сад 1971, 87—96; П. П. Чучка, О чим шведочи антропономиа войвођянских Руснакох, „Шветлосц“ 1, Нови Сад 1973, 95—110; М. М. Кочич, Фамилийни презвиска и назвиска Руснакох у Југославиј, „Шветлосц“, 2, Нови Сад 1973, 164—194; Р. Мизь, Розвой антропонимий югославянских Русинох (о наших менах и презвискох), „Нова думка“, 4, 5, Буковар, 1973, 66—71, 71—79; Ф. Лабош, История Русинох Бачкеј, Сриму и Славоний 1745—1918, Буковар 1979.

⁴У заградзеноу наведзене жридлово похасноване понятие по хронологийним шоре як писни обявени.

Володимир Гватюк зазначел 2 писни у котрих заступени топоним „Америка“⁵ у зборнику Биндаса и Костельника ест 9 писни,⁶ 6 обявел Онуфриј Тимко⁷, а Винко Ђганец 3, котри варијанта уж скорей зазначених.⁸ Яким Олеяр на „американску тему“ зазначел едну писню, по змисту оригиналну у одношеню на зазначени з боку других вигледовачох.⁹

Топоним узше териториялно не означени и може представяц назву за цали америшки континент або лем за едну часц, за Задинени Америшки Держави до котрих ше зливала огромна работна маса зоз Европи. При Руснацох ше и у сучасних условийох место полней назви за ЗАД гутори лем „Америка“. Цо вецей, часто ше того понятия похаснуе и як назва за Канаду кед ше бешедуе о общим одредзено. Медзитим, з оглядом на час кед писни зазначени, пред конец 19. и двацетих рокох того стороча, мож вивесц заключене же ше назва одноши на цали континент (Руснаци як до ЗАД и Канади одходзели на роботу тиж так и до державох Южней Америки, у першим шоре до Аргентини и Бразилу¹⁰).

БАЧКА (по бачваньскеј жеми, у бачваньскеј крајни):

„Сходзи куколь зос репченя по бачваньскеј жеми
Посадзело шварне дзивче рузмариј желени.“¹¹

„Нет то красше дзивчаточко у бачваньскеј крајни,
Як цо моя премилена, кед ше вона умие.“¹²

Топоним ше одноши на териториялну обласц у Войвођини, край медзи Дунајом и Тису.

БЕОГРАД (Билоград, Белоград, Билоград):

„Грали Турци, грали, кед Билоград брали...“¹³

„Ишло дзивче през долину,
През желену бетелину;
Ишло воно през три ярки
Под Белоград на фијалки...“¹⁴

„Билоград, Билоград, билоградски мости,
Там ше пресушую младих хлапцох косци...“¹⁵

„Билоград, Билоград, житко ше жовцее,
Не кажда ми мила, цо ше на мне шмее...“¹⁶

⁵Руски народни писни, 204, 224.

⁶Д. Биндас и О. Костельник, 25—30, 96.

⁷О. Тимко, II, 71, 78, 86 и III, 69, 74, 88.

⁸V. Zganec, 107, 114, 116.

⁹З народней студзенки (Зоз записох Якима Олеяра), „Шветлосц“, 6, Нови Сад 1978, 900.

¹⁰Опатриц: Янко Варна, До Америки и назад, Народни календар 1930, Нови Сад 1979, 69—77.

¹¹Д. Биндас и О. Костельник, 33.

¹²Исте, 52. Тиж так: V. Zganec, 32.

¹³Руски народни писни, 54.

¹⁴Исте, 109.

¹⁵Д. Биндас и О. Костельник, 20; Иста варијанта: З народней студзенки (Зоз записох Якима Олеяра), „Шветлосц“, 6, Нови Сад 1978, 900.

¹⁶Д. Биндас и О. Костельник, 48.

У австрійсько-турських війнох, як поданіки Угорскей, Руснаци брали учасц и, медзи инцим, участвовали у борбох за Београд котри мал велику стратегийну значносц за отримоване односно поцисковане Туркох зоз балканских жемох и Европи. Кирвави битки за утвердзени Београд одношели велі жертви, цо моцно одгукло у народней усней традиції и затримовало ше у паметаню вецей поколеньох.

БЕРКАСОВ (у тим Беркасове):

„У тим Беркасове цо ше чує нове?“¹⁷

До Беркасова ше Руснаци почали насельовац од 1802. року, кед су поволани же би ше населели до Шицу пре потреби Крижевскогладо владичества котре мало велики маєток у тей часци Сриму и гледало вредну роботну моц, а источасно ше намагало поунятовац православне жительство.

БЕШКА (до Бешки):

„А тот Гика и Грайцар
Не добре ше порадезі.
Як ше з ярцом намирелі,
Було ярцу два мешки,
Предалі го до Бешки, . . .“¹⁸

Бешка населене место у сиверовосточним Сриме. У 18. сторочу жительство було з векшей часци сербске и немецке, а по другей шветовой війни сербске и горватске.

БИЛА (на Билу):

„И сам ше дорезал:
Док на Билу добег,
Па и гачи зоблек.“¹⁹

„Гудачки на Билу, а Яник на Кулу,
Еци их причекал дома пред капуру.“²⁰

Била, пустара у керестурским хотаре, до половки 19. стороча була видавана под аренду маєтником зоз Нового Саду, а потим ше жем почина розпредавац и велі Руснаци зоз Керестура на Билей формулю свойо маєтки зоз салашом. По положеню, на драги е з Керестура до Вербасу або Коцура.

БУДИМ (гу Будзине, до Будзина):

„Наврац же их, наврац, горе гу Будзине . . .“²¹

„Кед сом ше маширал з Пешти до Будзина . . .“²²

¹⁷Руски народни писні, 222.

¹⁸Исте, 213.

¹⁹Исте, 212.

²⁰Д. Виндас и О. Костельник, 118.

²¹Руски народни писні, 124.

²²Д. Виндас и О. Костельник, 95.

Будим, дакеди утвердзени город, потим состояйна часц городу Будимпешти у Мадярскей, було место воякованя веліх Руснацох зоз Бачки и Сриму.

ВЕПРОВАЧ (зоз Вепровачу):

„Идзе з Филіпова и зоз Вепровачу,
Та ше шицка зопре на новим салашу.“²³

Сущедне место на сивер од Керестура од 1950. року ноши назву Крушчич. Пред тим мало назву Вепровац або Вепровач.

ВЕРБАС (у Вербаше, з Вербасу):

„У Вербаше на уліци
Стоя крашне катонаци . . .
У Вербаше на уліци
Стої Гаджи на століци.“²⁴

„Дзе готи гудачки цо пешо ходзели,
Кед вони з Вербасу до дому ходзели,
Та Янка страцели?“²⁵

Вербас (урядово Врбас) едно з перших городских местох у Бачки дзе ше Руснаци почали насельовац и дзе ше континуовано затримали. Змист писньох упутує на заключене же настали у другим месце, у Керестуре або Коцуре, але з ясну интересну повязаносцу руского жительства за Вербас.

ВУКОВАР (вуковарски):

„Вуковарски биров вон их так осудзел:
Идце до Зомбора та най вам там судца!“²⁶

Вуковар бул спочатку лем административни центр за округ у Славонії до котрого ше Руснаци вше вецей насельовали у неможливости затримац ше на жеми з другого боку Дунаю. Познейше, аж по сучасни часи, Вуковар вше баржей прицагує и руске жительство за стаємне насельоване.

ДРИНОВ (од Дринова, до Дринова):

„Од Дринова до Дринова,
Дзе же стої карчма нова,
Не обита, не опшита
Лем з дикицу ороснута.“²⁷

Вироянто же слово о населених местох Велика Дрична и Мала Дрична у восточней часци Словацкей, свиднічки округ, понеже

²³Руски народни писні, 210.

²⁴Исте, 205.

²⁵Д. Виндас и О. Костельник, 118.

²⁶Руски народни писні, 204.

²⁷Исте, 222.

место зоз назву „Дринов” не находзиме ані при старших назвох ані при сучасних назвох населених местох у матичних обласцох руского жительствова.²⁸

ДУНАЙ (Дунай, до Дуная, по Дунаю, з Дуная, край Дуная, при Дунаю, на Дунаю, до Дунаю, зос Дунаю, на Дунай, за Дунай).²⁹

Найвекша европска рика Дунай — найчастейше заступени топоним у рускей народней творчосци. Хасновани є як територияльне одредзене одбуваня роботи и як объект чийо характеристики (глібоки, широки, жимна вода, мутна вода) сугерую похопене жаданей обсерваций.

КАПУШАНИ (з Капушан):

„Я паробок з Капушан,
Не мам жену, лем сом сам!”³⁰

Капушани место у Восточней Словацкей, прешовски округ. Шлїд назви того места остал у неурядовой назви улици у Руским Керестуре „Капушани шор”. Место Капушани у логосу зоз 1773. року вещей уж не було руски валал, а таки обставини и у сучасним часе.

КАРПАТИ (Карпати):

„Ей, Карпати, гори мойо,
Таки сце желени,
Хижки бидни, шерцу мили,
Гоч сце похилени!”³¹

Карпати ше трима за матични обласци, „колїску” Руснацох. У рускей народней традициї тоти краї часто наволовани „Горїца”.

КОЦУР (у Коцуре, коцурским югасом, коцурску драгу, коцурски дзвони).^{31а}

Коцур (урядово Куцур) друге бачке место стаємно населене зоз руским жительством на самим початку другей половки 18. стороча.

²⁸Опатриц: А. Петровъ, Предѣли угрорусской річи въ 1773 г. по официалнымъ даннимъ, Записки Историко-Филологическаго факультета Императорскаго С. Петербурскаго университета, СУ, С. Петербургъ 1911 и Список украинских населених пунктов Сх. Словачини (за М. Дуйчаком), Музей української культури в Свидніку (ЧССР).

²⁹Руски народни писні, 84, 93, 110, 116, 126, 147; Д. Виндас и О. Костельник, 15, 17, 18, 38, 53, 65, 69, 70, 80, 86, 89, 95, 98, 105; О. Тимко, 68, 80, 84; О. Тимко, III, 71, 90. Тиж так опатриц: J. S. Mihajlović, Reka Dunav u еписци i lirskim респтама Македоније, Leskovačke Morave i Rusina u Vojvodini, „Висник култури”, 4, Р. Керестуре 1979, 58—60.

³⁰Д. Виндас и О. Костельник, 98. Тиж так: V. Žganec, 88.

³¹О. Тимко, III, 69.

^{31а}Руски народни писні, 106, 116, 209, 214, 217, 218, 224; Д. Виндас и О. Костельник, 17, 119; Я. Олсяр, 3 народней студзенки, „Шветлосц” 2. Нови Сад 1980, 208.

КУЛА (до Кулі, з Кули, до Кули, на Кулу):

„Селі, селі аж до Кули,
А зос Кули на салаши...”³²

У часе приходзєня перших групох руского миграцийного жительствова, Кула була шедзиско ерарскей управи у Бачки и тот город остал найблизше векше место при Руским Керестуре, а и при Коцуре, з оглядом же Вербас по тим значєню заоставал за Кулу аж по часи повойновой обнови СФРЮ.

КУЛПИН (Кульпински пан):

„Кульпиноки пан фатор красну казань каже,
Не едней дзивочки шлебоду завяже.”³³

Место у южней Бачки, переважно населене зоз сербским и словацким жительством.

ЛАЛИТЬ (до Лалитю):

„Кед ше пойдзе гу бугером модліц,
Дораз може до Лалитю пешо ходзиц.”³⁴

Лалить оушєдне место при Руским Керестуре.

ЛЬВОВ (до Львова):

„Дзе же тога проста дражка
З Перемишля до Львова?”³⁵

Львов (по украински Львів) город у України (СССР), засновани у 13. сторочу.

МАДЯРСКА КРАЇНА (теј мадярскей країни):

„Нет то красше дзивчатечко теј мадярскей країни
ако моя наймиленца кед вона ше умие!”³⁶

Понеже дакедишля Угорска облапаяла цалу Панонску равнину, тота географска обласц дзекеди популярно (а и з ясну велькодержавну претензию) „Мадярока равнина”. Оталь вироятн назва превжата до руского языка.

МИКЛОШЕВЦИ (Миклошевски биров):

„Миклошевски биров бачи
Зоз Сотина древо влачи.”³⁷

Миклошевци (урядово Миклушевци), место у СР Горватскей, населене з руским жительством у першей половки 19. стороча.

³²Руски народни писні, 218. Тиж у писньох: Руски народни писні, 204, 217 и Д. Виндас и О. Костельник, 118.

³³Руски народни писні, 85.

³⁴Исте, 205.

³⁵О. Тимко, II, 69.

³⁶Руски народни писні, 142.

³⁷Исте, 213. Тиж и у писні на боку 203.

МОЛДАВИЯ (з Молдави):

„Орали би штири волки, орали
Кед би мали поганяча з Молдави.“³⁸

Молдавия то обласц у Румунїї, медзи Восточнима Карпатами и
рику Прут.

МОРАВА (з Морави):

„Дзивче з Морави, не ходз за нами,
Бо будзеш мац цимбали меджи ногами.“³⁹

Топоним локаційно не одредзени. Назва ше може одношиц на
обласц у стредней часци Чехословацкей, на ричку тиж у Чехосло-
вацкей (лїву притоку Дуная) або рику у Сербїї (праву притоку
Дуная).

НОРТ АМЕРИКА (Норт Америка).⁴⁰

У одношецо на поняце „Америка“, назва „Норт Америка“
блїжей одредзуе територїю котра за велїх безработних концом пре-
шлого и початком того стороча представяла „обецану жем“. Розпо-
знаване америчкого континента указуе на преширени знаня при
рускому жительствоу о широких релацийох екумени.

ПЕРЕМИШЛЯНИ (з Перемишля).⁴¹

Место у СССР, Львовска обласц.

ПЕТРОВАРАДИН (з варадинским замку, варадински динї):

„Добре тебе, Янку, в варадинским замку!
Людзе ору, шею, а ти шедзиш в хладку!“⁴²

Населене, управни центр за Воени гранїцу у Австро-Угорскей,
нешка шедзиско едней з општинах у городзе Нови Сад. Назва
„Петроварадин“ при Руснацох (окреме у Керестуре и Коцуре) длу-
го ше затримала у означованю Нового Саду, за котри ше тримало
же твердиня и населене коло ней лем состоїна часц городу з дру-
гого, лївого боку Дуная, на бачким побережю.

ПЕТРОВЦИ (у Петровцох, в петровским полю, Петровци, петровски):

„Идзе ешень, идзе ешень, з древох лїсце пада,
У Петровцох руски народ доброму ше нада.“⁴³

До Петровцох Руснаци ше населили од 1834. року и затримали
ше по нешкайши днї. У тим „сримским“ валале (народне поняце
сримскей обласци облапя ширшу територїю як цо сучасне адми-
нистративне розделене) углавним населени керестурски фамилий.

³⁸Д. Винадас и О. Костельник, 101. Тиж так: V. Žganec, 25.

³⁹Руски народни писнї, 132.

⁴⁰Д. Винадас и О. Костельник, 29.

⁴¹О. Тимко, II, 69.

⁴²Д. Винадас и О. Костельник, 109 тиж и 119 и V. Žganec, 29; Народни
приповедки бачванских Русинох, Р. Керестур 1967, 91.

⁴³Д. Винадас и О. Костельник, 11; Исти, 74; V. Žganec, 72; Я. Олсар, 3
народней студзенки, „Шветлосц“, 2, Нови Сад 1980, 211.

ПЕШТ (до Пешту, пештански, з Пешту).⁴⁴

Пешт, город у Стредньодунайскей ровнїни, 1872. року злучени
зоз Будимом на правим побережю Дуная до едного городу, Буда-
пешту, нешка главного городу НР Мадярскей. У прешлости, як и у
сучасних условїях, познате европске роздражс.

ПИНЬВИЦ (Пивнїчане):

„Пивнїчане цо робице, гей, гей, гей!
Цо ви яраш не мераце, штумарлия, штумарла!“⁴⁵

Пиньвиц (урядово Пивнице), населене место у тожней Бачки,
зоз крижну драгу повязале з Керестуром, а преїт Савинога Села
(скорей Торжа) зоз Коцуром и на тот способ у частим контакту з
дружтвенима рушаняма котри були значни и за тоти два валали и
руске жительство.

ПИТСБУРГ (у Питбургу).⁴⁶

Город у ЗАД, Пенсилвания, на рики Огайо, основани у 18. сто-
рочу, а уж у часох масовней миграції до Америки постал еден з
наймощнейших и найвекших индустрийних центрех.

РИСКАША (на Рискашу):

„То пештански панове,
Пришли вони на Рискашу гайове.
А як вони посходзелї,
Крайнїм ярком шпациралї.“⁴⁷

Рискаша (урядово Косанчич) то була лустара, а потим дер-
жавни масток при драги Керестур — Савине Село, послужела за
експерименталне продукване ризкаши на штучно подводней жемі.
Числена работна моц ангажована зоз сущедних валалох, у велькей
мири зоз Керестура.

РУСКИ КЕРЕСТУР (штред Керестура, у Керестуре, керестурски, в
Керестуре).⁴⁸

Перши руски валал у Бачки до 1873. року лаволовани Кере-
стур, потим Бачкерестур, а од 1922. року урядово Руски Керестур.

СЕНТОМАШ (за Сентомашом):

„Здрави оставайце родителї нащо,
Америка далей як за Сентомашом.“⁴⁹

„Сентомаш“ старша назва за Србобран (до 1922. року). Сенто-
машски газдовс хасновали цали фамилий худобних зоз Керестура же
би туньо обробели жем у своїм хотаре.

⁴⁴Руски народни писнї, 206, 211; Д. Винадас и О. Костельник, 95.

⁴⁵Руски народни писнї, 210.

⁴⁶О. Тимко, III, 88.

⁴⁷Руски народни писнї, 211.

⁴⁸Исте, 104, 106, 131, 148, 209, 210, 213, 222; Д. Винадас и О. Костельник, 124;
О. Тимко, II, 71; V. Žganec, 89, 106; Народни приповедки бачванских Руси-
нох, 164.

⁴⁹Д. Винадас и О. Костельник, 26.

СОМБОР (до Зомбора, у Зомборе, зос Зомбора, зомборска):

„Шедла Гажди свого коня,
Пойдзе дораз до Зомбора.
Стої Гажди у Зомборе:
Цо же будзе тєраз зо мне?“⁵⁰

„Зомборска касарня з ланцом опасана,
Под ню стої мила, барз є виплакана!“⁵¹

Сомбор, шедзиско дакедишней Бач-Бодрогскей жупаниї и длу-ги час найрозвитши город у Бачки, до 1922. року урядово наволова-ни „Зомбор“.

СОТИН (зос Сотина).⁵²

Населєне з правого боку Дунаю, на драги Вуковар—Илок, тиж проходне место з Миклошевцох до Вуковару.

СРИМСКИ КАРЛОВЦИ (з Карловского поля, Карловска гора):

„З Карловского поля мац ме дому вола:
Гибай, дзивко моя, бо це рѹчки боля!
Не боля ме рѹчки роботу робяци,
Лем ме боля ножки по горах хєдзаци.“⁵³

У винїцох коло Сримских Карлоцох керестурски и коцѹрски пролетере находзели заробок и з часом од обичних наднїчарох за прости роботи постали добри и вше вецей гледани винїцаре.

ТЕМИШВАР (недалко Темишвару):

„Жало дзивче, жало таву,
Недалеко Темишвару.“⁵⁴

Темишвар културни, управни и економски стрєдок рѹмѹнскей часци Банату. У 18. и 19. сторочу, як утвєрдзєни город и шедзиско военей команди, прицаговал миграцїни струї котрим стал на драги або голєм могол бѹц доступни.

ТИСА (Тису).⁵⁵

Рика Тиса ма жридло у Лєсових Карпатох, а ѹлїва ше до Ду-наю при Титєлу. На єй побережю єст вєкши гороци: Солнок, Сєгє-дин, Сєнта и Бечєй. У прєшлєсци по нєй сѹццовани дрєва вирѹба-ни на карпатских горах.

⁵⁰Руски народни писнї, 206; Опатриц и исте жридло 204, 208.

⁵¹Д. Виндас и О. Костельник, 21.

⁵²Руски народни писнї, 213.

⁵³Исте, 65. Тиж опатриц Я. Олєар, З народней студзєнки, „Шветлєсц“, 2.

Нови Сад 1980, 207; V. Žganec, 79.

⁵⁴Руски народни писнї, 134. Тиж так Д. Виндас и О. Костельник, 77.

⁵⁵Руски народни писнї, 84, 93.

ТОКАЙ (токайске, зос Токаю):

„Як повандруєме,
Цо ми пиц будзєме?
Воду зос Дунаю,
Вино зос Токаю!“⁵⁶

Токай город у сивєрней Мадярскей, познати по квалитєтним випу.

ТОРЖА (под Торжу).⁵⁷

Сѹщєдне место при Керєстурє и Коцѹрє. Од 1947. року урядо-во ноши назву Савило Сєло (по мєнѹ народного героя Сави Ко-вачєвича).

ТРЕНЧИН (з Тренчина):

„Шѹгало з Тренчина, з чарнима очима,
Вєра бим за тобу Дунай прєскочєла;
Дунай прєскочєла, Тисѹ прєспївала,
Ицє бим ци, чадє, загинѹц нє дала.“⁵⁸

Тренчин город на рики Ваг, сивєрно од Братислави.

УКРАЇНА (до Країни, у Країни):

„Ишол козак до дому,
До Країни далекей.
Дзивчє за нїм плачє:
Вєжнї мє козачє,
До країни далекей!“⁵⁹

У геогрѹфским поглядзє назву „Україна“ повязовало ше зос Перєяславску стрєдньєвєковнѹ державѹ, а познїйше за грапїчни обласци дакедишней Русї.

ФИЛЇПОВ (з Филїпова):

„Ишол члєвєк з Филїпова,
Шпивал сєбє боски слова.“⁶⁰

Сѹщєдне место при Керєстурє. Спомина ше 1909. року и як „Сєнтфилїп“. Од 1946. року ноши урядовѹ назву Бачки Грачац.

ЧАРНЕ МОРИО (з Чарного моря).⁶¹

Чарнє морїо континєнталис морїо, а припада Атланскому оке-анѹ (прєйг Стрєдожємного моря є з нїм повязанє). До нѹго ше ѹлї-ваю даксєльє вєльки рики: Дунай, Днєпар, Днєстар и Бѹт.

⁵⁶Д. Виндас и О. Костельник, 89. Тиж так, Руски народни писнї, 115.

⁵⁷Руски народни писнї, 224.

⁵⁸Исте, 84. Тиж так исте жридло 93, 96 и Д. Виндас и О. Костельник, 63.

⁵⁹Д. Виндас и О. Костельник, 62—63.

⁶⁰Руски народни писнї, 226. Тиж так, исте жридло 210 и Д. Виндас и О. Костельник, 118.

⁶¹Д. Виндас и О. Костельник, 34.

ЧЕРВЕНЕ МОРИО (Червене море):

„Ходзела, крича, сидла си на ладок.
А дзе е мой мили з кучераво лаго?
З кучераго лаго, з гарнима очима,
Вера бим за тобу Дунай прескочела.
И Дунай, и Тису, и Червене море,
Прескочела до це, миле серце мое!“⁶²

Червене моріо припада Індійському океану. Лежи медзи Азію и Африку. Преег Суецкого канала появане е зоз Стредожемним моріом.

ШАРИШ (у шаріоким лешце).⁶³

Географска обласц карпатского ареалу, у нещкайшей восточней Словацкей. У рускей народней усней традиції споміна ше як матична обласц руского миграційного жителства котре ше зоз сиверних часцох дакедишней Угорскей спущовало на юг гледаючи легши условия за живот.

Топонимийни презвиска и назвиска

Медзи югославянскими Руснацами ест вельке число фамилийох зоз презвиском або назвиском топонимного характера. Вецей авторе думаня же презвиска и назвиска тей фаміи указую на територіялне походзене дотичного жителства.⁶⁴ И при дзепосдних авторох котри спатрали етнічни характеристики руского жителства находзине указованя на топонимийне етимологийне походзене руских фамилийних презвискох и назвискох.

Іван Франкл медзи поршима указал же треба уважиц топонимийни презвиска и назвиска при Руснацох, бо у тих потомкох бачких Руснацох жию „дорокхазійово, бесерминьово, уйфалушово итд.“ (у територіялним значеню).⁶⁵ Дюра Биндас гвари же Руснаци „принесли свойо мадярски презвиска ище зоз Горнійци, дзе їх презвиска векшином походза од краю дзе бивали зоз жупанії Гайду Дорог — Дорокгази, з Мункачева — Мункачи, з Бесерминю — Бесермині...“⁶⁶ Яким Сабадош тиж так начишлюе дзепосдни презвиска:

⁶²Руски народни песни, 84.

⁶³Исте, 112, 113.

⁶⁴Наприклад, Т. Маретич, наводзаци мена и презвиска при Горватах и Сербох, презвиска топонимийного характера кладзе до групи „по завичаю“ (Т. Marčić, O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba, Rad Jugoslaven-ske akademije nauka i umjetnosti, 81, Zagreb 1886, 85—86, 92—93), а Павло П. Чучка, окончуюци подобни вигледованя „українских презвискох у Закарпат’ю“, находзи же коло 120 презвиска котри зазначел спадаю до групи „назвох зоз територіялним означеню“ (П. П. Чучка, Апелативна лексика у прізвизах українців Закарпаття, Культура и побут населення українських Карпат, Ужгород 1973, 257).

⁶⁵I. Frankl, Ruthének, Bács-Bodrogh vármegye egyetemes monografiája, II II, Zombor 1896, 406.

⁶⁶Д. Биндас, Нашо назвиска, 44.

„Вшеліяк же Русковски походзи зос давного валалу ‚Руски‘. Тиж так и Рускаї... Так бизме могли заключиц же Медеши пришол зоз Медешу, Чакан зоз Чаканю, Провчи зоз Провчу, Радванї зоз Радваню, Венчельовски зоз Венчельова, Маковецки зоз Маковцу або Маковици, Емеди зоз Емеду, Бесерминї лебо Бесерминьски зоз Бесерминю, Дорокхази зоз Дорокхазу, Мученски зоз Мучоню, Бодваї лебо Бодваньоки зоз места лебо рици Бодви, Сопка зоз Сопковца, Мишкка зоз Мишковца, Гаргаї зоз Гергея итд.“⁶⁷

Павло П. Чучка спатра руски презвиска и назвиска на ширшей лингвистичней основи и медзи иншим наглашуе: „Ест таки презвиска и медзи нїма хтори витворени з населених пунктох: Бесерминьски, Загорянски, Каменїчки итд... Тото же велї презвиска югославянских Руснацох насправди маю корень у Восточней Словацкей потвердзую презвиска хтори витворени зоз топонимох тих местох, окреме у поглядзе назвох населених пунктох. Наприклад: Бодваньски (од валала Бодва), Виславски (од в. Вислава), Гарянски (од в. Гаряна), Жиповски (од в. Жипов), Загорски (од в. Загор), Кашовски (од в. Кашов), Михальовски (од места Михаловце), Мученски (од в. Мучин), Русковски (од в. Русков), Салонски (од Саланч), Турински (од в. Турина), Арваї (од Арва), Бодваї (од Бодва), Винаї (од Вина), Кашаї (од Каша).“⁶⁸ Дзепосдни презвиска, по його думаню, походза од географских назвох на мадярским язикю: „Бесерминї (од топ. Böszörmény або Hajduböszörmény), Дорокази (од топ. Dorogház), Мадї (од топ. Mád), Макаї (од топ. Makó), Сегеди (од топ. Szeged), Силадї (од топ. Szilágy).“⁶⁸ На основи того автор заключуе же „презвиска хтори би указовали на одношеня їх ношителей з далкими другими обласцями Европи медзи югославянскими Руснаками ест барз мало... а таки цо би указовали конкретно на бачванске походзене — ище меней (гибаль презвиска Керестурик и Лалицки).“⁶⁹ Медзетим, треба замерковац же випущел дзепосдни назвиска, як Коцурски за фамилию Пастовнічки котру того назвиско вяже за место Коцур у матичних обласцох Руснацох, а не зоз местом у Бачки, але тиж так медзи югославянскими Руснацами ест фамилиї зоз презвиском Обровски, Филіповчик и другима котри, попри Керестурик и Лалицки, виroyтно же походза зоз топонимох у Бачки.

Роман Миз, намагаючи ше позберац цо векше число руских презвискох у Югославиї, з часци дотика и толковане етимологий фамилийних менох: „У Мадярскей ест мено Дорокхаз, а у Румунії Доробаї. Еден од тих двох топонимох корень нашого презвиска Дорокхадзи... Ту вшеліяк припадаю назви валала Емеди, Кевежд и Няррад, потим Гадня од котрого маме презвиско Гаднянски; недалеко од Гадні и валал Сокач одкаль виroyтно людзе з презвиском Сокач, а Гаргаї, еден валал з таким меном на Закарпатю, а други з таким истим меном при Бардеевс у Восточней Словацкей — дало мено нашим Гаргайовим. Виroyтно же нашу людзе зоз презвиском

⁶⁷Я. Сабадош, Походзене и приход Руснацох до Бачкей, „Шветлоц“, 3, Руски Керестур 1954, 194.

⁶⁸П. П. Чучка, 99.

⁶⁹Исте, 102.

Ждиняк походза зоз лемковского валалу Ждиня. . . Радваньово виројтно походза зоз валалу Радваня. Копчански зоз Копчана”⁷⁰

Словаци ше населели до Войводины одприлики кед и Руснаци. Розвойна драга у прешлости им подобна. Ян Сирацки зазначел же и Словаци маю презвиска топонимийского характера, медзи иншим, „Липтак зоз Липтовскей жупаниї, а Страценски по походзеню зоз новоградске”⁷¹ Презвиско Липтак и Страценски стретаме и при югославянских Руснацох.

Иван Панкевич, преучуюци стари документи и кнїжки винчанних зоз 18. стороча, наишло на податок же презвиска пристахох, але и других оженетих, „часто наставаю по месце одкаль дотична особа походзи”⁷² Ту тому, у вязи зоз наставаньом презвискох при Руснацох, Михайло Врабель зазначел: „Як цо ше зоз каждодньового живота може видзиц, Руснаци часто еден другому любя дац одвигуюце назвиско, тим баржей у часох код ше Руснаци збсрали з вецей бокох до едного места и у тей вимишаносци, кед мало хто знал свойо праве презвиско, настали вельо исти мена: Янко Ковачов, Митро Гудакон, Янко Иванов, котри административни службейки чезко могли препознац и почали их означовац зоз числами: Гарди Дюра I-ши, Гарди Дюра II-ги, Дюра Дюриков I-ши, Дюра Дюриков II-ти итд. Но, кед и то не дало добри резултати, почали им давац нови мена и то з велькей часоци цудзи, як наприклад: Салонтай, Ерделїй, Макай, итд. Зоз того виходзи же медзи бачванским Руснацми, могло би ше повесц, лем 1/5 ма славянско-руски мена, а други цудзи”⁷³

Гаргайово у Руским Керестуре тиж так чуваю традицию же дакеди було вельо фамилий зоз презвиском Дюранїно, и власц их чезко розпознавала. Прето дзепоедним фамилийом дате назвиско по презвиску газдинї. То ше часто случовало окреме кед дахто пошел за присташа. Так и Гаргайово мали дакеди презвиско Дюранїно, але ше поступне того презвиско при нїх цалком забуло.⁷⁴

Топонимийни презвиска при Руснацох часте зявене. Една анализа сучасних украинских презвискох (подрозумуюци под тим и презвиска жительства одкаль походза и югославянски Руснаци), од дзвонц групох семантично-структуралних типох презвискох, такой после групи презвискох цо настали од власного мена, указала же найвекша група презвискох яки настали од „топонимох або места походзеня”. Тота група прецагуе шре през шлицки структурални тип и у одношеню на лингвистични способ правсня презвиско, а зоз самим тим потвердзуе свойо тварде исноване.⁷⁵

Медзи руским жителством традиция о походзеню фамилийох и презвискох и фамилийних назвискох не барз розвита. Мало ше па-

мета и преноши на млади поколеня. Ридко ест таких котри знаю одкаль походзи родоначалник його фамилий, з якей обласци або аж и з котрого места. Таки знаня и кед ест, общото су характера. Наприклад Джуджарово у Руским Керестуре пестую традицию же їх предки пришли зоз едного уваленїска на Карпатох, зоз „джуджи”, а Новаково у Коцуре приповедаю же перши их родоначалник пришол як легињ спущуюци зоз другима роботїяками древо по Тиси аж до Тителю. Так остал у Дюрдьове, оженел ше, а у немирох 1848. року зоз фамилию оцекол до Коцура. Медзитим, попри того же питалис походзеня дзепоедних фамилийох не переходзи узколокалну валалску заеднїцу (окреме кед слово о „дружтвеним углядце”, кед дахто ма окреми интерес розпитац ше о даким), та ані часово не заходзи глїбше як два до три генерациї до прешлости, одредзени знања медзи людзми заш лем ест:

— „Андри приповедал Осифови, свойому унукви, же кед ше приселели до Керестура, у другим прилїву, Андрийов оцек по нашим бешедовал, але цагал на горняцки. Прето го волали Горняк и так остало. Пришли зоз Гаднї, але у Керестуре уж було вецей з нїх зоз меном Варга Янко, та го администратор, прето же бул зоз Гаднї, навола Гаднянски”⁷⁶

— „За фамилию Макаї гваря же ше до Керестура приселела потим як прежимовала у Макове на драги зоз Карпатох, скорей ше волали Валковски”⁷⁷

— „Ми ондово тримаеме же зме зоз ондавки на рики ондави, та оталь же попри презвиска Олеяр маме и назвиско”⁷⁸

— „Турински ше волаю по валале Турия у котрим витримали едну етапу скорей як пришли до Руского Керестура”⁷⁹

— „За фамилию Сегеди гваря же ше скорей як пришла до Бачкей затримовала у Сегедине и по тим городзе достала мено”⁸⁰

— „... И мой дїдо бул зоз Галициї, сюд рики Висла, прето го наволали Виславски”⁸¹

Фамилийна традиция Гаднянского и ондових (Олеярових) же походза зоз Гаднї односно ондавки на рики ондави, не без основи. Исноване руского жительства у тих местах у 18. сторочу несумнїве.⁸² И една и друга фамилия зоз тих топонимох маю виведзени фамилийни назвиска. Гаднянского цалком страцели першобутне презвиско Варга, а назвиско Гаднянски административно виведли до рангу презвиска, але затримали пове назвиско Горняк. Олеярово лем у едним фамилийним конаре затримали фамилийне назвиско ондово и преїт нього здогадоване на свойо териториялне походзене.

⁷⁶Податок достати од Владимира Гаднянского, новинара РТВ Нови Сад 1971. року.

⁷⁷Р. Јеремїћ, 65.

⁷⁸Податок достати од Янка Олеяра, директора Дома култури у Руским Керестуре 1979.

⁷⁹Р. Јеремїћ, 65.

⁸⁰Р. Јеремїћ, 65.

⁸¹Я. Виславски, Даскельо слова з нашей историї, Руски календар 1934, Дяково 1933, 152.

⁸²А. Петровь, наведзена работа.

⁷⁰Р. Мизь, 77.

⁷¹Сирацки, Словаци у Войводины као историјско-етнографски феномен, Зборник за историју, 5, Нови Сад 1972, 114.

⁷²І. Панкевич, Культурно-историчне значення покрайних записів, Науковїй збірник Музею української культури в Свидавку, 4, кн. 2, Пряшев 1970, 31.

⁷³М. Врабель, Русин на долині бачванской, Календар 1891, 80—86.

⁷⁴Спрам информациї Янка Варного, народженого у Руским Керестуре 1955.

⁷⁵Ю. К. Редько, Сучасні українські прїзвища, Київ 1966.

Податок за фамилию Макаї, скорей Валковски, же пред тим як пришли до Керестура, одну жиму препровадзели у Макове та им по назви того места дате назвиско, т. е. познейше презвиско, дополнюе други жрицла же една група Руснацох пришла зоз Макова, та и една улїчка у Руским Керестуре наволапа Маковски шор. Значи, цалком можлїве же Маков бул една зоз станїцох руского миграційного жительство на драги зоз Прикарпат'я до Бачки.

Подобни случай и зоз фамилию Сегеди, же скорей приходу до Бачки еден час була у городзе Сегедин и по тим достала назвиско, односно презвиско. Спрам того, и Сегедин було место у котрим ше затримовала руска миграційна маса, бо ше ту могло прежимовац або заробиц за дальшу драгу.

Ест мало основи за повязоване презвиска Шовш и населеня Шове, понеже ше того презвиско стрета и при жительстве котре не ма директней вязи зоз Бачку. У тей виведзеной антропонимней конструкції, медзитим, обласени историйни факт же Руснаци у своєї селїдби оцитли и по того место. Володимир Гнатюк 1897. року зазначел приповедане Василя Джуджара же ше перши Руснаци у Бачки населили у меце Шови „и там перебували даскелї роки“, та кед дознали же ше Руснаци населили на пустари Керестур, „врацели ше и тоти зоз Шови“.⁸³

Други случай могол буц зоз презвиском Турински и местом Турія, точ за тєраз нет нїяки блїзши потвердзєня за таку народну етимологию. Прето, кед ше похаоноу индиректни податки, вязани за презвиско Макаї и Сегеди, або наприклад народну реминисценцию у руский присловки „Мота ше як Обровски“ (дума ше на одход и познейше на врацане дзєпоедних православних руских фамилийох зоз Руского Керестура до Обровцу уж у перших роках насельованя), надрилюе ше заключене же и Турія була станїца за руске жительство, з тим баржей же у перших децениях 18. стороча того старе место зазначає обачлїви рост жительство, але исто так и економску несигурносц з оглядом на зраженя коло жеми зоз сентомашским, „орбобранским“ гранїчарами.⁸⁴

Виява Дюра Виславского же його дїдо походзи зоз Галициї „опод рики Висли“ и „прето го наволали Виславски“ настала 1848. року, цо у поглядзе „швижосци“ народней традиції барз значне. Може ше предпоставиц же з тим етимологийне повязоване презвиска и мена географского объекта достава реалносц, обективну компоненту. Але, кед ше зна же презвиско Виславски медзи Руснацами у Руским Керестуре зазначене у матичних кнїжках уж у периодзе 1769—1774. року, док Галиция прилучена Австриї аж 1772. року, чєжко предпоставиц же ше галицийске жительство могло приклочиц ту першей рускей миграційней струї котра настава у обласцох горней Угорскей. Прето би ше могло вжац до огляду факт иснованя ваталу Вислава у матичних обласцох руского жительство, и як то зазначає П. П. Чучка, зоз того топониму вироятнo настала фа-

⁸³В. М. Гнатюк, Руські оселі в Бачні (в полудневій Угорщині), Записки Наукового Товариства ім Шевченка, XXII, кн. 2, Львів 1898, 6.

⁸⁴Vács-Bodrog vármegye, I, Budapest 1909, 171.

милійна назва.⁸⁵ Намагане Дюра Виславского повязац назву своєї фамилий з Галицию мож поашнїц з його повидомєньом же у Галициї у тедшнїм часе бул интензивни дружтвенно-политични и культурно-просвитни живот медзи галицийанску интелїгенцию, цо мало одраженя и на руске жительство у других обласцох Угорскей.⁸⁶

Бєруци до огляду становиска спомнєтих авторох и рушаючи од назвох населєньох и оживующих обласцох у котрих ше стредком 18. стороча находзи руске жительство, стретаме ше зоз шлїдуюцим станом медзи югославянским Руснацами у поглядзе виведзених презвискох або фамилийних назвискох топонимского характера:

- Абрагамски од населєня Абрагамовци у жупанїї Шариш;
- Абодї або Абодич од населєня Абод у жупанїї Боршод;
- Арва або Арваї од жуи або рики Арва;
- Бабинчак од населєня Бабици у жупанїї Берєг;
- Берєк од населєня Берєговци або од жупанїї Берєг у котрей ше того место находзи;
- Бєсерминї або Бєсерминьски од населєня Бєсерминь або жупи Гайгубєсерминь;
- Бики од населєня Бикиня у жупанїї Угоч;
- Бобаль од населєня Бобовици у жупанїї Берєг;
- Бодваї або Бодваньски од населєня або рики Бодба у жупанїї Абауй-Торна;
- Чакан од населєня Чакно (?);
- Чельовски од населєня Чельовце у жупанїї Земплин;
- Чинго од населєня Чингова у жупанїї Угоч;
- Давид од населєня Давидов у жупанїї Земплин;
- Деречко од населєня Деречке у жупанїї Гайдук;
- Дюрко од населєня Дюрков у жупанїї Шариш;
- Дороцки од населєня Дороц у жупанїї Унг;
- Дорокгази (Дорокхази) або Дорокази од населєня Дороказ або жупанїї Гайду-Дорок;
- Еделински од населєня Еделин у жупанїї Гємер;
- Емеди (або Емейди) од населєня Емед у жупанїї Бордош;
- Ерделї од географско-политичней обласци Ердель;
- Фаркаш од населєня Фаркашфальва у жупанїї Угоч;
- Гаднянски од населєня Гадня у жупанїї Абауй-Торна;
- Гали од населєня Галфальва у жупанїї Берєг;
- Герембелї од населєня Герембель у жупанїї Бордош;
- Гайдош од населєня Гайдош у жупанїї Берєг;
- Гаргаї од населєня Гаргаї у жупанїї Спїш;
- Гомза од населєня Гома у жупанїї Берєг;
- Горнянски од населєня Горяна (?);

⁸⁵П. П. Чучка, 102.

⁸⁶Дюра Виславски отримовал кореспонденцию зоз М. Павликом у Львовє, єдним з активних дружтвених и наукових роботнїкох тедишнього часу, кед у гємтєйших дружтвених кругох рошнє интересованє за руске жительство и у найоддалєних крайох. Єден з резултатох такого интересованя було перебуванє Володимира Гнатюка у Керестуре и Коцуре.

Иваново од населеня Ивановци у жупанії Берег;
 Илько од населеня Ильковци у жупанії Берег;
 Янов од населеня Яковяни у жупанії Шариш;
 Яно од населеня Янов у жупанії Шариш;
 Калай од населеня Нацькалаі у жупанії Саболч;
 Каменіцки од населеня Каменіца у жупанії Унг;
 Кашаі од населеня Каша у жупанії Абауй-Торна;
 Кашовски од населеня Кашов у жупанії Бордош або Земплин;
 Кечкеш од населеня Кечковци у жупанії Шариш;
 Кевежди од населеня Кевежд у жупанії Земплин або Кивяжд
 у жупанії Берег;
 Колбас од населеня Колбасово у жупанії Земплин;
 Кузмяк од населеня Кузмина у жупанії Берег;
 Копчански од населеня Копчана (?);
 Лазор од населеня Лазорпоток у жупанії Берег;
 Ліптак од жупи Ліптава;
 Маді од обласци Мад у жупанії Земплин;
 Магоч од населеня Магоч у жупанії Бегеш;
 Макаі од населеня Мако у жупанії Чанад;
 Маковецки од населеня Маковец або гори Маковица у жупанії Шариш;
 Малік од населеня Малі у жупанії Боршод;
 Матис од населеня Матисова у жупанії Берег;
 Медеші од населеня Медеш у жупанії Шариш;
 Мельнік од населеня Мельничний у жупанії Берег;
 Михальовски од населеня Михальовци у жупанії Земплин;
 Мишка од населеня Мишколци у жупанії Боршод;
 Мученски од населеня Мучонь у жупанії Боршод;
 Мункачи од населеня Мункач у жупанії Берег;
 Няради од населеня Нярад у жупанії Боршод;
 Онда од населеня Ондавка або рики Ондава у жупанії Шариш;
 Парошки од населеня Порошко у жупанії Унг;
 Пашо од населеня Пашковци у жупанії Берег;
 Провчи од населеня Провч (?);
 Радвані од населеня Радвань у жупанії Земплин;
 Регак од населеня Регетавка у жупанії Шариш;
 Роман од населеня Романовец у жупанії Земплин;
 Рускаі або Русковски од населеня Русков у жупанії Земплин;
 Сакач од населеня Сокач у жупанії Боршод;
 Салонски од населеня Салоня (?);
 Салонтаі або Салонтаі од населеня Салонта у жупанії Бекеш;
 Сегеди од населеня Сегедин у жупанії Чонград або од населеня
 Шайо-Сегед у жупанії Боршод;
 Силаді од жупи Силаді;
 Сопка од населеня Сопковец (?);
 Страцени або Страценски од населеня Страцена на граніци жупанії Спиш и Гемер;
 Стричко од населеня Стричава у жупанії Унг;
 Шандорово од населеня Шандорфальва у жупанії Марамарош;
 Штефанчиково од населеня Штефанковци у жупанії Земплин;

Турински од населеня Турина (?) або Турия у Бачки;
 Уйфалуши од населеня зоз основу „Уй“, т. е. од славянскей назви места Новоселица у жупанії Берег, Марамарош, Угоч и Унг;
 Вадаски од населеня Фельше-Вадас у жупанії Абауй-Торна;
 Венчельовски од населеня Венчельова (?);
 Врецко од населеня Верцки у жупанії Берег;
 Винаі од топонима Вина (?);
 Виславски од населеня Вислава у жупанії Шариш;
 Войтко од населеня Войтковоц у жупанії Берег;
 Загороки або Загорянки од населеня Загор (?);
 Ждиняк од населеня Ждиня (?);
 Жиповски од населеня Жипов (?);

Даскельо замеркованя

Топоними у рускей народней творчосци одражую територіялну розпрестартосц, миграційни процеси и комуникаційни контакти Руснацох у прешлосци и як реминисценция, мож хасновац за реконструкцию историйно-культурней трансформаций рускей националней заедници.

Прегляд топонимох котри вошли и зачувани су у рускей народней творчосци оможливюе одредзене території на котрей ше топоними находза. Зоз самим тим, обласена територія мушела буц на одвигуюци способ вязана за Руснацох, виројтно у длугим периодзе або такого интензитета по значеню же остала „урезана до паметаня“ у народней традициі. З оглядом на час установеня презвискох при Руснацох и период у котрим зазначена векпина народних писньох, слово о осемнастим, дзеветнастим и початку двадцетого сторочя.

У територіялним поглядзе залапена ширша обласц котра у тешипнім часе обласяла шлідуючи географско-административни единици, жупанії и жупи: Абауй-Торна, Арва, Чанад, Чонград, Бекеш, Берег, Боршод, Гемер, Гайду, Гевеш, Ліпто, Марамарош, Саболч, Сатмар, Силаді, Спиш, Шариш, Угоч, Унг, Земплин и Галиция. То би були обласци переважно рускей етничней території односно дзепослани з тих географско-административних единицох коинцови, гравитацийни обласци спрам централней маси.

Евидентне концентроване миграційних струйох руского жительствога спрам жупанийох зоз инородним жительством, Хевеш, Бордош, Гайду, Бекеш, Чонград, Чанад, тим периферним обласцом, и далей гу Бач-Бодрошквей, Торснталскей и Сримскей обласци, так же ше готи краі у народней традициі третирую у истим стногенетичним значеню як и матични обласци Руснацох у сиверлих обласцох дакедишней Угорскей. Понеже у питаню сукцесивне досельоване, ніч не звичайне же ше дзепослани групи баржей вязали за места або обласци през котри преходзели або у котрих ше еден час затримовали. Кед слово о презвискох и назвискох, тот факт мал вшеліак и одредзене значене у розпознаваню „старих“ и „нових“ жительствох, т. е. старшей и младшей миграційней струі Руснацох до перших двох матичних местох у Бачки, Керестура и Коцура, а по ше з дальшим дружтвским виедначованьом и консолидованьом рускей националней заедници од-

ражело на скоро подполне неставане розликох у духовней и матерн-ялней культурі. У тим случаю, принесени и хасновани народни пис-ні и приповедки як и презвиска у першим шоре, не служели лем за розпознаванє походзєня їх безпостредних ношителюх, але и Русна-кох у целосци.

Руснаци у Бачки, Сриме и Славонї затримали „здогацоване“ на матични обласци през топонимийне наслідство, але источасно, нова творчосц збогацовала иснуюци топонимийни фонд операючи ше на ситуацию у нових крайох. Назви югославянских населєных, рикох и обласцох уткали ше до нововитворених культурних вредносцох як пошлїдок обективней ситуациї: Бачка, Београд, Беркасово, Бешка, Била, Вепровач, Вербас, Вуковар, Дунай, Коцур, Кула, Кулпин, Лалить, Миклошевци, Морава, Петроварадин, Петровци, Пишвиц, Рискаша, Керестур, Сентомаш, Сомбор, Сотин, Сримски Карловци, Тиса, Торжа, Турия, Филїпов.

Миграцийни цєки непрерывно тирваю и Руснаци, як и роботнїки з других народох, розшали ше по швецє. Руснаци єден час одходзєли на роботу до Америки, цо тиж не могло остац незазначєне у народ-ней творчосци, та и през хаснованє топонимох: Америка, Норт Аме-рика, Питсбург.

Богатство и дружтвена моц народней творчосци, медзи иншим, звєкшую ше през нукащню флексибилносц змисту и подлежносц пре-бераня и дальшою розрабляня. Прето можлїве же дзєпєднї топони-ми як цо Молдавия, Морава (обласц), Тренчин, Чарне морїо, Черве-не морїо, резултат пребераня, а не директного спознаня, видзєня. Могло би то буц пошлїдок комуникативносци зоз другима, пребераня же би з часом и забуцом причини постало особна власносц, часц фонду знаня заєднїци о географских поняцох. Вшедїяк не без одви-тующей функионалносци.

Любомир Медеш

ЗОЗ РОБОТИ СЕКЦИЈ ЛЕКТОРОХ И ПРЕКЛАДАТЕЛЮХ

Члєни Секциї лекторох и прекладателюх при Дружтве за руски язык и литературу ше сходза справм потреби, кед ше назбера термини котри треба роз-ришиц и усоглашиц. З оглядом на природу роботи члєнох Секциї, велї пробле-матични термини ришовани у особних контактах преїг черанки думанюх, бо наглосц роботи того вимагала. Вєкшина терминох доручєна зоз Прекладателней служби Скупштини САПВ и Вивершней ради, цо не значи же други служби и институциї не маю подобни почежкосци, так же ше чувствус потреба ище шир-шого сотрудицтва члєнох Секциї.

Члєни Секциї констатовали же ше чувствус окреме недостаток словнїкох з обласци педагогїи, психологїи, методитики и дидактики и же би на тим плане требало подняц конкретни мири. Тогорочни Список нерозришених терминох со-ставени, углавним, зоз наставних планох и програмох, та го, справм того, гоч є не зробени на способ як би то по лексикографийних пропозицийох було призви-часне, у таким контексту треба и толковац.

беспосличєне — дармованс, гевєрова-не
бєс — бєс
бодрити — подшмєльовац
божлївєст — бояжлївєст
брзалица — языколамка
брзоплет говор — нагла бєшеда
брижан — дєбали
бројалица — розчитованка
будилник — векер
вальонички капацитет — рєляльнови капацитет, капацитет роляльнї
вєштїна — скопносц
врабєње у невєрат — безповратно
врєскав изговор — шєпетлївє вигвар-яне
гладєње — патрєс
гнєв — гнїв
губитачна производња — продукция з утратами
гурачи — дрїлячи
заговарати — потрїмовац
замарати (неког) — трапц (дакого)
зєпажєње — замєркованє
запамбїванє — памєтанє
згрчєност зглобова — скорчєносц ставцох
зловольан — зловольнї
зналчкн — знавєцкн, з познаньом
зубни тєснац — зубна цєснїна
јарост — розєдвєносц
јадиковање — бидканє; поносованє; мариканє
јурњавя — бєготня
лаж — цїганєство, сирєводзка
лицє — особа
личност — особносц
лик — подоба
љутья — гнїв
корачнїца — марш, крєчайнїца
методичан — методичнї
методски — мєтодски
мрљанє — жубротанє
мрморєње — жубронєње
муцање — загакованє
мушичало понанєње — капрїциозно справованє
набрајалице — начнїльованки
натгросєчан — понадєтрєднї
обманїванє — кламанє
оглушити се — потулиц, занєдзбац;
бєш, прєслухац
окрєтност — вєрткосц
окрутан — нємїлосєрднї
опажєње — обачованє
опїпаванє — мацанє
осєт — осєт
осєтљивост — чувствитєлносц

осєћај — чуцє
осєћајност — чувствєвносц
осєћање — чувствє
осоран — здути
отупљивати оштрїцу — ублажовац,
змєчїовац оштрєсц
напирїлати дијалог — „паперови диј-лог“
плашљивост — злєкнутосц, бояжлї-вєст
повратна сирєга — повратна вязя
подозривост — подозривєст
поимєнично гласанє — поєдинєчнє гласанє
понєти акцију — подняц ше на акцию
пєслєник — роботнїк, дїяч
посматранє — припатранє, провадзє-нє, опатранє
пєзнитєност — убитосц
поткрадатење — окраданє; подкраданє
прабєнє — провадзєнс
прєвара — сирєводзка
пузанє — рачкованє; цаганє
разгїбаванє — розрушованє
раслојзаванє — роспасованє; дзєлєнє на ласма
сликє у слєду — пошоровани сликє
словарнїца — букварнїца
служни — слухови
способност — способносц, валунносц
спрєтност — лашнєносц
стракованє — страхованє, обаванє
стрєнїя — поцєрпанє
струїни сугласнїци — струїни, ужнї-кови, фрїкативни консонанти
суров — сурови
тєгљачи — цагачи
товилїште — обєкти за кармєнє
увїжєње — обачованє
ударалька — палїчка
удружїванє по понманьу — здруж-ванє по видзєню
удружїноци — здружитєлє
уєкав изговор — загалївє вигвар-яне, вигваряне през нос
уношљаванє капацитєта — вїхасно-ванє капацитєтох
у прилог — на хасєн
цвєтњак — квитнїк, градка з квєцом
црє — смуги; рєси
ћудљиво понанєње — норовнє справо-ванє
ћутање — дїхосц
чуло — чуло
шака — гарєц
шаптав говор — шаптаца бєшеда
шарање — шмарганє, шварбанє,
шмирганє; цифрованє

ОТРИМАНА РОЧНА СКУПШТИНА ДРУЖТВА ЗА РУСКИ ЯЗИК И ЛИТЕРАТУРУ

Рочна Скупштина Дружтва за руски язык и литературу отримана 29. януара 1983. року у просторийох КУД „Максим Горки” у Новим Садзе и на ней присуствовали 65 делегати, члени и госци.

Скупштини предшествовал Мирон Роман, а у роботним председательстве були ище: Серафимна Макайова, Янко Олеяр, Яким Чапко и Микола Шанта. За записничара избрани Янко Рац, а за оверйовачох записника Любомир Медеша и Гавриіл Колесар.

Спрам дньового порядку, делегати на Скупштини розпатрели и прилапели звити о работи Председательства, секцийох и подружничох, потим финансийни звит и звит Одбору самоуправней контроли за 1982. рок, як и плани и програмни задатки за 1983. рок. Делегати принесли и одлуку спрам котрей членарина и у 1983. року будзе виношиц 60 динари, а за школярох, студентох и незанятих 20 динари. У членарини ураховани и гласник Дружтва „Творчосц” за 461 члена.

На Скупштини окончена и вименка члена 25. Статута Дружтва у смислу же би мандат председателя Председательства Скупштини Дружтва за руски язык и литературу место едного, тирвал два роки. На основи теј вименки Комисия за кадри предложела же би тоту длужносц ище еден рок, цо значи по виберанкову Скупштину Дружтва, окончовал Любомир Медеша. Тото предложене було едногласно прилапене з боку присутних делегатов.

У работи Скупштини, як и у дискусии, учасц вжали: Любомир Медеша, Янко Рац, Мелания Павловичова, Микола Каменички, Гавриіл Колесар, Кароль Касаш, Янко Олеяр, Дюра Варга, др Юлиан Тамаш, Ирина Ковачевичова и Симеон Сакач.

ЗВИТИ О РОБОТИ ПРЕДСИДАТЕЛЬСТВА, СЕКЦИЙОХ И ПОДРУЖНИЦОХ У 1982. РОКУ

Звит о работи Председательства Скупштини Дружтва за руски язык и литературу у 1982. року

Председательство Скупштини Дружтва за руски язык и литературу, як колективни орган, у назначеним периодзе отримало шейц схадзки зоз котрих три у преширеним составе. На схадзкох, як и медзи схадзками, чувствовала ше интензивна робота на реализовано планох работи яки були принесени на рядовой рочней Скупштини Дружтва, отриманей 30. януара прешлого року. Истого дня отримана и Перша схадзка Председательства на котрей бул избрани Одбор за означоване 90-рочниці народзенья и 45-рочниці приходу на чоло Партии Йосипа Броза Тита и 40-рочниці АВНОИ-а, до котрого вошли: Любомир Медеша, Мирон Роман, Ирина Ковачевичова, Дюра Палгаргаї, Михал Рамач (РТВ) и Янко Рац. На схадзки була прилапена и Програма означованя спомнутих юбилейох зоз котру було предвидзене активне уключоване шпичких членох подружничох по местох до програмох означованя спомнутих юбилейох у месних и општинских организацийох ССРН Войводини. Та истей схадзки окончена догварка о реализованю програмох работи секцийох, комисийох и подружничох и окончени давдни кадрови вименки у секцийох Дружтва. За председателя Секции за зазбероване и обробок скарбу материялней и духовней култури избрани Гавриіл Колесар, а за председателя Координацийного одбору за роботу з младежским литературним секциями избрана Тат'яна Латякова.

На другой преширеной схадзки Председательства, отриманей 29. марца, окончени конкретни догварки у вязи з реализацию Програми означованя значних юбилейох; розпатрена реализация програми работи Председательства, секцийох, комисийох и подружничох; поднесена информация о примопридаваню проєктох Институту за педагогию, односно Студийней групи за руски язык и литературу. На истей схадзки до Скупштини АРТ „Дядя” делегована Ирина Ковачевичова, а окончене и предложене и утвердзоване кандидата Любомира Медеша за делегата до Ради культурних діялносцох Скупштини СИЗ култури Войводини. На схадзки бул розпатрени и Предлог за медзнародне сотрудничество.

На Тречей схадзки Председательства, отриманей 7. мая, розпатрени и прилапели текст Рециталу „Жие Титов час”, котри зробел Владимир Бесермині; розпатрени Нарис звиту о дружтвено-политичней активносци Покраїнскей конференциі ССРН Войводини, ей органах и формах дійствованя од Тринастей по Штернасту виберанкову конференцию; розпатрана реализация програми работи Дружтва и окончени виберанки за делегата Любомира Медеша до Ради культурних діялносцох Скупштини СИЗ култури Войводини. Од 13 членох Председательства гласали 10, а шпички листки були за предложеного кандидата.

На штартей схадзки Председательства, отриманей 25. юлия, розпатрени и прилапели звит Одбору за означоване значних юбилейох за период януар — юний 1982. року; розпатрени и прилапели програми работи за 1983. рок пре вимогу средствох од СИЗ култури Войводини и то: а) за рядову діялносц Дружтва; б) за часопис „Творчосц”. У вязи з тоту точку було порушане и питане закончующих работох на Библиографии о Руснацох у Югославии. Закончене же би Дружтво винашло потребни средства же би ше роботу могло привесц гу

концу, т.е. до фази по об'явлюванню. На складки було порушане и питане отримованя наукового Советованя, а яке би мало ушлідзниц 1983. року, кеди ше на-полюно и 60 рокі од друкованя Граматикі бачваньско-сримскей бешеди. За нового одвичательного редактора часопису „Творчосц“ вибрали Гавриіл Колесар, место Дюри Лятка, котрому вишол мандат. Источасно дати и предлаганя за прилозаня членом Дружтва. Предложене же би Дружтво за награду „Партизански учитель“ предложело Дюру Варгу, а за Плакету ССРН Войводини, як и за едно з одликованьох, Янка Раца.

На Пиятей преширеной складки Председательства, отриманей 22. октября, розпатрени и прилапени звити: а) Звит о діялносци Дружтва за Период I — IX, 1982. року, б) финансийни звити за период I — IX за рядову діялносц и за часопис „Творчосц“; окончена догварка о виробку роботних и финансийного звиту за 1982. рок и планох роботи и финансийного плана за 1983. рок за наступну складку Председательства; окончена догварка о реализованю проскта Библиография о Руснацох у Югославии по пририхтованю материялу до друку, а з Редакцию часопису „Шветлосц“ винайдзена можливосц же би ше материял у формі прилогу од 1983. року почал об'явлювац у „Шветлосци“ и источасно чувал склад у Друкарні, а по об'явлюваню и забезпечованю финансийних средствох же би ше Библиографию о Руснацох у Югославии видруковало як окрему книжку. У вязи з науковим Советованьом Председательство завжало становиско же би организатор бул Институт за педагогию, односно Студийна група за руски язык и литературу, а Дружтво за руски язык и литературу же би було соорганизатор. Предвидзене з боку организатора же би на Советованю з науковима прилогами вжали учасц др Митар Пешикац, др Юлиан Тамаш, др Юлиан Рамач, Гелена Медешова, Гавриіл Колесар, Яков Кишогас и др. На истей складки були подзелени и задлужени у вязи з организовањом сходу младежских литературних секцийох и означованьом 150-рочниці народзения Дюри Якшича, а котри плановани за 17. децембер.

На Шестей преширеной складки Председательства, отриманей 17. децембра, розпатрени и прилапени роботни звити за 1982. рок и плани роботи, ведно з финансийним, за 1983. рок (секцийох, комисийох, редакцийох, подружничох як и Председательства Скупштини) и як таки доручени шницим делегатом Скупштини Дружтва на конечне розпатране и прилапшоване на рочней скупштини котра наказана за 29. январ 1983. року.

У вязи з друкованьом Библиографіи о Руснацох у Югославии ршене же би Мария Чурчичова по конец рока забезпечила материял за друковане, а же би рецензию Библиографіи окончели: Яков Кишогас, Гавриіл Колесар и Дюра Мапгаргаї. На складки були окончени и дадчи кадрови вименки и делеговани. Так, за руководителя Секции лекторох и преподавательох выбрана Мария Ковачова, место Владимира Весермина котри пошол на нову длужносц, а до Совету Фестивала культуры „Червена ружа“ делеговани Яков Кишогас, место Янка Раца котрому вишол мандат.

На дньовим порядку була розпатрана и информация зоз складки Координацийного одбору за дружтвени организации и здружения гражданох ПК ССРН Войводини, дзе було бешеди о функцичованю делегатней системи. На спомнутой складки Любомир Медеша у мено Председательства внїссол же нам потерашне искуство указуе же би длужину мандата председателя требало звекшац на два роки, место одного, а тиж и же би ше зменшало число делегаторох у Скупштини. Понеже за тото нет ніяки препреченя, треба так и поступиц, а то би було и у складзе зоз статутами у других дружтвох за языки народох и народносцох

Войводини. У вязи з тим заключене же би ше окончело потребни вименки и допавлїня у Статуту Дружтва.

Дружтво у 1982. року мало 461 регистрованого члена, або 21 вецей у одношеню на предходни рок.

Анализуючи план роботи Председательства Скупштини Дружтва за 1982. рок, можеме констатовац же воя скоро у целосци и витворени. Значне надпомнуц же Програма о означованю 90-рочниці народзения и 45-рочниці приходзения на чоло Партии Йосипа Броза Тита и 40-рочниці АВНОИ-а успешно реализована. З тей нагоди Одбор за означоване спомнутих юбилейох забезпечел Рецитал на тему: „Жие Титов час“ у сотрудничестве з РГ Нови Сад, НВРО „Руске слово“ и Руску редакцию РНС, котри бул на ТВ зняти у Кумровцу и приказани на телевизии з нагоди 25. мая, потим 18. юния виведзени на заедничим означованю юбилейох трох часописох НВРО „Руске слово“ (35-рочниці „Пшонирскей заградки, 25-рочниці „Шветлосци“ и 10-рочниці МАК-а), як и на отвєраню Фестивала культуры „Червена ружа“ у Руским Керестуре, 25. юния. Учасники рецитала були члени Дома культуры з Руского Керестура и члени хорскей секции КУД „Максим Горки“ з Нового Саду. Тиж так на достоинствени способ була означена 150-рочница народзения Дюри Якшича, у чим окрему активносц указали подружници у Новим Садзе, Коцуре и Руским Керестуре, док у вкупней діялносци треба ище визнациц и активну роботу подружничох у Вербаше и Дюрдьове.

През цали час члени Председательства, як делегати Дружтва, активно участвовали у работи на складках секцийох при ПК ССРН Войводини потим у КПЗ Войводини, Координацийним одборе дружтвох за языки народох и народносцох при КПЗ Войводини, у СИЗ культуры Войводини, як и на рижних других сходох культурних и наукових институцийох.

Як позитивне можеме наглашиц успешне сотрудничество з велїма организациями у реализації дзелосдних програмних задаткох Дружтва. Таке уж роками успешне сотрудничество розвите зоз Филозофским факултетом, Войводянским музєйом, Библиотеку Матици сербскей, НВРО „Руске слово“, Прекладательну службу Скупштини САНВ, Одбором фестивала „Червена ружа“, КУД „Максим Горки“, РТВ Нови Сад и другима. На основі винєшеного мож заключиц же Председательство през цали час було активно укљочене на витворьованю програмних задаткох яки шлідза з його плана котри з векшим або меншим успехом реализовани.

Звит о работи Секции за литературу у 1982. року

Члени тей секции вжали учасц у означованю 90-рочниці народзения и 45-рочниці приходу на чоло Партии товариша Тита, потим 40-рочниці АВНОИ-а, при чим їх діялносц була окреме унапрямена на виробок Рецитала под назву „Жие Титов час“, котри бул на вецей заводи з успехом давани на телевизии, означованю юбилейних часописох НВРО „Руске слово“ и на отвєраню Фестивала культуры „Червена ружа“. Тиж так на достоинствени способ була означена 150-рочница народзения визначного писателя и маляра Дюри Якшича у Новим Садзе, Коцуре и Руским Керестуре, дзе окрему активносц указали члени младежских литературних секцийох у спомнутих местох. Комисия за координоване з младежскими литературними секциями котра роби у рамках тей секции, забезпечила участвоване своїх членох на „Петровских вечарох поезии“, а на концу рока, ведно з новосадску подружницу, организовала успешне стретнуце младежских литературних секцийох народох и народносцох Войводини, як и представительох зоз

СР Горватскей, яке отримане у Новим Садзе. Тиж так дали и одредзену допомогу у організованю „Митинга поезії“. У прешлим року була окреме розвита и индивидуална діялносц писательох — членох тей секції.

Звіт о роботі Секції лекторох и прекадательох у 1982. року

Тогорочну активносц членох Секції лекторох и прекадательох, як и прешлого року, меней характеризовали роботни складки и дайки колективнейши, екипни роботи, а вецей индивидуални уключованя до рижних роботох. Не ишло ше нательо на скорейши способ розришованя терминох, фразох и синтагмох (проблеми ше рижовало углавним у индивидуалних стикох або на телефон), але ше, на иницијативу „Руского слова“, пробовало розришени або предложени язични проблеми цо ширше презентовао каждому заинтересованому читачови. Подобна акция пестованя язичного вислову реализована на даскельо заводи и на габох Радио-Нового Саду.

Члени Секції дали своєю доприношене Конференції на тему „Язични контакти у югославянскей засадници“ котру Союз дружтвох за применену лингвистику організовал у маю мешацу того року на Охридзе.

Члени Секції, тиж так, були активно уключени до Совитованя о правней терминології котре Покраїнски завод за явну управу організовал у сотрудицтве зов Правним факултетом з Нового Саду.

Окрем того, цо датируе зов скорейших рокох, члени Секції участвую и у континуованей роботі на виробку „Велького словника“, як и на роботи коло реализації двох мултимедиялних курсох „Учиме ше по руски“ и „Учиме ше по сербскогорватски“.

Звіт о роботі Секції за вичоване и пестоване руского языка у 1982. року

Спрам плана роботи за 1982. рок опредзелене Секції було унапрямене на два основни напрями. То семинари за наставнікох руского языка и участвоване у явних розправах о тив. першим занімано у системи унапряменого образования и о програмних ядрах.

Семинар за наставнікох руского языка отримани у януаре у Новим Садзе, а децемберски семинар отриманиу Коцуре и у Руским Керестуре. Тиж так отримани розгварки и дати зауваги на материял о тив. першим занімано, а у цеку и явна розправа о програмних ядрах. заказана и будзе отримана по 15. януар 1983. року. Секция з тим у вязи отрима окремну роботну складку, та ше годно дад активне доприношене и помоц при виробку нових наставних планох и програмох за руски язык.

Звіт о роботі Секції за народни скарб у 1982. року

Тота секция організаційно консолидована на початку 1982. року з кадровима вименками, але не робела на способ же би ше члени зиходзели на 2—3 заводи. Члени Комисії за материялну и Комисії за духовну культуру робели баржей поединечно (Барна, Рамач, М. Каменіцки, Олеяр и др.). Янко Варна дал еден закончени материял до архиви Дружтва. Яким Олеяр понукнул за одкуп Дружтву даскельо старши виданя, медзитим, цена не була вигодна же би ше тото окончело.

Активносци на презентованю позбераних материялох ше и у тим периодзе предлужело през часописи. У рамикох „Пионирскей заградки“ до пол календарского рока виходзели прилоги М. Каменіцкиа, а тераз у цеку циклус толкованьох повяцох зов народних шпиванкох котри пририхтуе Любомир Медеши. У МАК-у виходзи уж длужни час сериал „Зов записох после Гнатюка“, у котрей ше зявюю записи М. Каменіцкиа спрам приповеданьох новших народних приповедачок. Дасдни значни материяли обявени у „Творчосци“, „Шветлосци“ и Народним календаре.

У тим року ше знова актуализовало розгварки о функционованю Музейней збирки у Руским Керестуре.

Звіт о роботі Подружніци у Новим Садзе у 1982. року

Новосадска подружніца Дружтва за руски язык и литературу, и без огляду на не тельо вельо формални акції, заш лем охабела за собу у прешлим року достаточне число и значни резултати активносци.

Насампредз треба визначиц активносц спомнутей подружніци у рамикох Координаційного одбору дружтвох за язики народох и народносцох у Новим Садзе, котри роби у рамикох Културно-просвитней засадници городу Нови Сад. У прешлим року, як окончена змена председательох, за председателя спомнутаго одбору выбрана руководитель новосадскей подружніци Ирина Гарди Ковачевичова. Активносц того одбору една з порушюцих активносцох вообще, як нашей, так и других подружніцох. Спрам плана роботи, два рочни сходи членох новосадских подружніцох маю задаток не лем отримоване вязох медзи розличнима дружтвами, односно постредно и културами, язикох и традицию тих народносцох, але и буц стимул же би ше активносци озбильнейше витворйовали.

У прешлим року отримане удатене стретнуце подружніцох дружтвох за язики, з потримовку и главним организатором КУД „Шафарик“ при котрим Подружніца Дружтва за словацки язык нашла досц порозуменя. На тим сходзе ше добре указали и члени других подружніцох, та и нашей. Подружніца Дружтва за руски язык мала своіх представнікох не лем при учаснікох, але и медзи публику. Сход бул майски, пошвечени рочніци народзена и шмерци товариша Тита, та другим значним юбилеєм, як цо то Першому зашеданю АВНОИ-а, рочніци організації АФЖ и Союзу пионирох и младежи.

Други подобни, тиж з намиру же би бул традиційни, сход подружніцох дружтвох за язики народох и народносцох з городской території отримани у організації КУД „Петефи Шандор“. Сход бул пошвечени означованю рочніци Дюра Якшича и на нім як поетове участвовали: Агнета Вучкова и Михал Рамач, котри зов своєю поезию указую же традиция Дюра Якшича моцна и у нашей литератури.

Тей рочніци бул пошвечени и сход литературних секційох з наших местох, котри отримани у КУД „Максим Горки“. На нім, окрем членох спомнутих секційох, участвовали и члени новосадскей Подружніци, окреме у часци зов котру, ше сцело подцагнуц значносц творчосци и діла Дюра Якшича. Же би тот сход бул цо успишнейши допомогли и дасдни подружніци других дружтвох з Нового Саду, як и члени КУД „Максим Горки“.

Мож повесц же Подружніца була, правда не у официелней форми, але активно уключена до шицких активносцох у рамикох Дружтва, цо и розумліве кед ше зна состав и численосц ей членства. У веліх акційох не лем Дружтва, але и других институційох култури нашей народносци, тоти члени едноставно не могли буц заобидзени.

Звіт о роботі Подружніци у Руским Керестуре у 1982. року

Члени Подружніци вжали учасц у означованю 90-рочніци народзена и 45-рочніци приходзена на чолу Партії Йосипа Броза Тита як и 40-рочніци АВНОИ-а, ССМЮ и Союзу пионирок. З нагоди означованя 150-рочніци народзена Дюрї Якшича бул порихтани рецитал хтори виведли школяре Образовного центра. Реализовани и интерни конкурсе за литературни роботи на теми зоз живота и діялносци Дюрї Якшича (за школярох О.Ц.).

Члени Подружніци були соорганізаторе стретнуток зоз Миру Алечкович, як и стретнуца месних засідітох Руского Керестура и Вачкого Ярку, на котрим заплановане сотрудоване школох и музейох и окончена черанка кніжок и публикаційох.

Треба спомнуц и успешне сотрудицтво Подружніци зоз часописами „Шоширська заградка“ и „Мак“.

Члени Подружніци вжали учасц у розправи о Чаркву закона о воспитаню и образованю, у розпатраню предладаня за формоване образовного ядра, як и на семинарох за руски язык и литературу.

На годзинох руского язика у Образовним центре організоване забероване народних присловкох, загадкох и пареміюток. У О. Ц. успешно робела литературна секция (младша и старша група).

Не реалізована анализа хаснованя факowej термінології у О. Ц. котра була планована (окрем у индивидуалних розгваркох).

Звіт о роботі Подружніци у Коцуре у 1982. року

Робота коцурскей Подружніци Дружтва за руски язык и литературу у 1982. року була у знаку означованя 90-рочніци народзена и 45-рочніци приходзена на чолу Партії Йосипа Броза Тита, як и 40-рочніци Першого замеданя АВНОИ-а.

Дораз треба наглашиц окрему активносц членох на реалізованю програмних задаткох през цали рок и визначиц резултати котри настали зоз закладаньом найактивнейших членох.

1) У рамикох акції „Мешац кніжки '82“, з окрему програму у просториюх Читальні означена 150-рочніца народзена Дюрї Якшича. У реалізації програми участвовали просвітни роботніки и школяре Основней школи у месце. Тиж так, у рамикох истей акції, реалізовани еден приказ кніжки Владимира Назора „Вили елень“ за школярох нізших класох Основней школи.

2) Члени Подружніци були активно уключени до пририхтованьох и реалізації традиційней культурно-забавней манифестації „Коцурска жатва '82“. Того ше окреме однони на організоване вистави вишивкох.

3) Индивидуална активносц дзепоздних членох Подружніци дала и того року замерковани и значни резултати, котри маю интерес за ширшу наукову явносц, прецо превозиходза рамки тей подружніци. Микола Каменіцки и того року виступел на Конгресу фолклористох Югославії (уж штварти раз) зоз рефератом чия тема була: Медзиезичне преплтане у народних песьнях Руснацох у Коцуре. Конгрес отримани у октобре на Хвару. Исти член Подружніци уж роками присутни на бокох нашей периодики зоз записами нашей усней творчосци.

4) Дзепоздани члени Подружніци уж роками присутни на бокох нашей периодики зоз факовима роботами з области истории, истории литературы и фолклористики. Попри „Шивесосци“, „Народного календара“ и „Новой думки“, таки роботи друковани и у осталих двох числах „Творчосци“, а Подружніца уклада условносци же би преширела круг сотрудинок зоз тих обласцох и на других потенциалних членох Подружніци котри интересовани за тоту файту роботи.

5) Подружніца и у тим року робела на зveckшаню числа членох Дружтва за руски язык и литературу.

6) Едно число членох Подружніци дало помоц у винаходзено старих виданьох котри несобходни за варобок Библиографії с Руснацох у СФРЮ. Тото сотрудицтво медзи Подружніцу и пошителями того проекта ше и надалей предлужуе.

Коцурскей подружніци у 1982. року едина ше не послішило реактивованю роботу Литературней секції „Крочай“. Проблема не таки вельки, але ше указало же за його риховане потребна помоц и других факторох на уровне места, на сампроду Дому культуры и Младежскей організації.

З роботи подружніцох у Вербаше, Дюрдьове и Шидзе

И попри тим же подружніци у Вербаше, Дюрдьове и Шидзе не мали у прешлим року таку широкую и розковарену діялносц яку видиме при подружніцох у Новим Садзе, Коцуре и Руским Керестуре, зана все не можеме заобисц факт и визначиц и їх дзепоздни активносци, котри у вкупним сумированю резултатох Дружтва дали одредзени допомогу на витворованю програми. Члени тих подружніцох були тиж през цали час уключени до месних організаційох з нагоди означованя значних юбилейох, предконгресних и конгресних активносцох и вообще до дружтвено-политичних и культурних цехох у месце.

Так подружніца у Вербаше окреме унапрямовала свою активносц на розвой литературней и культурней діялносци преїг уж афирмованей секції „Зарі“, котра уж роками зазначае успешни резултати на заберованю младих талантох, хтори и на тот завод своєю квалитети потвердзели з участвованьом на „Митингу поезії“, „Петровских вечарок поезії“, Стретнуцу младих поетох народох и народносцох у Новим Садзе, як и на других наступох. Тиж так одредзени успихи зазначели и активи у роботних колективох Радио Вербас-Кула и Прекладательней Служби СО Вербас.

Члени дюрдьовскей подружніци, преїг Секції за вичоване и пестоване мацеринского языка, активно участвовали на семинаре просвітних роботнікох, закладали ше за чистоту и розвой руского языка и литературы на своїх роботних местох, а як резултат того то и формоване литературней секції у школи хтора ноши мено нашего визначного лингвиста и писателя Миколи Кочыша.

У Шидзе тиж зробени крочай напредок. Запровадзени години пестованя мацеринского языка и у висших класох основней школи и формована литературна секция. Таки резултати даваю гаранцию же зме уж у шлідуюцим року годни очековац и вельо вельки успихи у роботі.

Звіт Видавательней секції у 1982. року

1. Гласнік Дружтва „Творчосц“ за 1981. рок. Тираж: 500 прикладніки; обсяг 6 табаки.

ПЛАН РОБОТИ ПРЕДСИДАТЕЛЬСТВА, СЕКЦІЙНОХ І ПОДРУЖНИЦОХ У 1983. РОКУ

План роботи Председательства у 1983. року

- Отримав 3—4 скартки (2 преширени);
- Означити 40-рочницю Другого засідання АВНОІ-а;
- Порушувати активність роботи подружниць по местах и у ОК ССРН на цих територіях існують і давати їм допомогу у роботі;
- Участвувати у прихитованьох за Совитованє з нагоди 60-рочниці друкованя Граматики бачвансько-сримскей бешеди, чий організатор Інститут за педагогію, односно Студійна група за руски язык и литературу;
- Окончит анализ роботи делегатих;
- Сотрудзувати зоз Студійну групу при Філософским факультету на реалізації превжатиох проєктих и о других питањох;
- Дати допомогу на реалізації проєкта Библиографії о Руснацох у Югославії;
- Ришити проблем Лексикологіей картотеки и обезпечити простор за змєстованє книжок Дружтва, т. е. утвердити концепцію роботи библиотеки Дружтва;
- Пополнювати книжков фонд библиотеки Дружтва з насловами які хіба з области повойнових и предвойнових виданьох;
- Порядне окончувати розпатранє и прилапйованє звітох секційох, комісійох, редакційох, Председательства и закончующого финансового рахунку за 1983. рок, як и приношенє планох роботи и предлога финансового плана за 1984. рок;
- Означити рочницю народзєня: 150-рочницю И. И. Змая, 80-рочницю Осифа Костелника и 70-рочницю Гавриїла Нада.
- Видати гласнік Дружтва „Творчосц“ за 1982. рок;
- Окончит організаційни и технічни прихитованя за Трецу виберанкову делегатну Скупштину Дружтва.

План роботи Секції за литературу у 1983. року.

- Секція пошведи окрему увагу розробку концепції своєї діяльності на планє преплетаня литературох народох и народносцох.
- Порушати активність младежских литературних секційох по местах.
- Укључити ше до организовања „Митинга поезиї“, котри ше отримує у рамках Фестивала „Червена ружа“.
- Помогне организовац сходити младежских литературних секційох.
- Означити 150-рочницю народзєня И. И. Змая, 80-рочницю народзєня Осифа Костелника и 70-рочницю народзєня Гавриїла Нада.

План роботи Секції лекторих и преподавателей у 1983. року.

Понеже дасдни зоз поставених задаткох у 1982. року не реалізовані у цілосці, або часточне, дасдни з них ше преноши и до того планского периода, зоз кус вимененим способом роботи.

1. Сходзиц ше през рок спрам потреби, але вшеїяк организовац 3—4 ширши скартки на котрих би ше верификовало термини, вирази, словозлучєня и вообще проблеми котри би ше зявели у каждодньовой практици. Тоті рішеня би, медзитим, предходно обробєла една менша група котру би ше задлужєло, а котра би цілу роботу окончєла по предходно достатих предкладаньох з боку лекторих, фаховцох и вообще заинтересованих за наш язык.

2. И далєй треба найсц можливосци и укључити ше до роботи коло реалізації проєкта ТВ сериї „Учимє ше по руски“.

3. Предлужити провадзєне языка котри ше хаснує у наших редакційох (дзе то ище не окончєне) и то у: Гласніку Скупштини општини Нови Сад, Радио и Телевизиї Нови Сад, у гласніку „Јавносц“ Завода за социјалне осигуранє Войводини.

4. И далєй дати полну допомогу коло реалізації „Велького словніка“.

5. Предлужити з участвованьом у рубрики „Слово о словох“ у новинох „Руске слово“ и на габох Радио-Нового Сада, але и преширити число авторох.

План роботи Секції за виучованє и пєстованє руского языка у 1983. року

Секція за виучованє и пєстованє руского языка будзе и надалєй впливовати на виучованє и пєстованє руского языка преїг рижних формох дійствованя (семинари, скартки, индивидуални контакти). У 1983. року Секція планує:

1. Участвувати у организовању двоох семинарох за наставнікох руского языка;

2. Участвувати у организовању одного семинара за наставнікох котри водза пєстованє руского языка;

3. Участвувати у явней розправи о програмних ядрах (обласц языка и литературы).

Секція ше будзе закладац же би до своєї роботи укључила и школярех и студентох Педагогіей академії и студентох Студійней групи за руски язык при Філософским факультету у Новим Садзе.

На семинаре за наставнікох руского языка буду поволани и наставніки котри викладаю руски язык у СР Горватскей.

План роботи Секції за народни скарб у 1983. року

Необходне организовац голєм єдну ширшу скартку-пораду зоз ентузијастами-сотрудниками на терене (у Руским Керестуре) на тему „Чуванє и пєстованє традиційней народней култури; стан и унапредзованє активносцох котри ше на тим планє подніма.“

Предлужувати роботу поєдинцох-ентузијастох на записованю и вигледованю на терене — стасмна работа.

Обявйованє подобних написох на пропагованю теї активносци и преїг истих упознаванє явносци з поробеним — у часописох „Пионирска заградка“, „МАК“, „Шветлосц“, „Творчосц“, Народни календар, „Нова думка“ и други.

Предлужити одкупйованє старей и новей литературы и других експонатих з теї области — стасмна работа и обовязка.

Предлужити координовано робити на розришованю статуса Музейней збирки у Р. Керестуре, дати доприношенє на розришованю проблемох просторийох, уложити моци же би Збирка преросла до Завичайного музею у Р. Керестуре.

Предклада ще акцію (на бази самофінансування) у чийх би ще рамках виробило типові портрети культурних активістів, письменників і других культурних робітників за потреби КУД-ок, Домох культури, читальних, шкілох і других інституційох. О тим мож ширше предискутовац на першій скарбці Президентиства у 1983. року.

План роботи Подружніци у Новим Садзе у 1983. року

Подружніца Дружтва за руски язык и литературу у Новим Садзе ма у плане у 1983. року:

1. Обновиц евиденцию членства;
2. Организовац рядови сходи своїх членох, у смислу культурно-забавних вечарох, на котрих би ще позберало максималне число интелектуалцох и широких других особох котри можу кед на воз активносцу, воно воз активну потримовку и интересованьом дац порив работи Подружніци. Реально, мож битвориц таки 5 сходи;
3. Организовац майски сход подружніцох, означуюци юбилей, насампредз Дзень младосци;
4. Организовац ешеньски сход подружніцох — означит на нїм рочніцу АВНОИ-а;
5. Направит сход на котрим ще означит юбилей культури югославянских народох и народносцох: Йована Йовановича Змая и Коньовича;
6. Окончит виберанки: нового руководства и руководзащих целох;
7. Уключит ще до широких акційох Дружтва за руски язык и литературу;
8. Потримовац акції и манифестації, помогнуц роботу організаційох и институційох котри ще стараю за очуване и розвой русской культуры;
9. Уключовац ще до обидружтвенних цскох и розришованьох питаньох, насампредз культури нашого социалистичного самоуправного дружтва.

План работи Подружніци у Руским Керестуре у 1983. року

Вжац учасц у виробку нових наставних планох и програмох за руски язык и литературу.

- Анализовац хасноване фаховей терминології у Образовним центре.
- Предлужиц роботу на зазберованю народного скарбу.
- Участвовац на семинарох за руски язык.
- Предлужиц сотрудицтво зоз часописами на руским язике.
- Предлужиц зоз роботу Литературней секції и оможливиц издаване гласніка секції „Дзвончок“.
- Вжац учасц у преславйованю рочніцох.

План работи Подружніци у Коцуре у 1983. року

Попри стаемней акції на збекшаню нових членох Дружтва за руски язык и литературу, котра ще предлужує и у тим року, коцурска Подружніца планує у 1983. року реализовац шлїдуюци програмни задатки:

- 1) Отримац 3—4 скарбци з котрих голем 2 у преширеним составе.
- 2) Змоцнит роботу Актива Подружніци при ДOME культури, з учленованьом до Дружтва младих активістох Дому культури и їх цеснейшим сотрудицтвом зоз Активом просвітних робітнікох односно руководством Подружніци.

3) Под час акції „Мешац кнїжми '83“, у сотрудицтве зоз Читальню у месце, организовац голем еден приказ давней кнїжки на руским язике, або организовац литературни вечар-стретнуце з давним руским письменником.

4) Вжац активну учасц у пририхованьох и реализації культурно-забавней манифестації „Коцурска жатва '83“.

5) Поднят конкретни мирн же би ще библиотека и архива проф. Гавриїла Нады и учителя Янка Фейси благочасно зачували и прикладно змещали у просторї читальни у Коцуре. Вбрац комисию котра ще о тим будзе старац и информовац руководство Подружніци о посцигнутих резултатох на тим плане.

6) Прешировац круг активістох заинтересованих за историографию, историю литератури або фолклористику, координовац їх роботу и старац ще же би резултати їх работи були обявени у публикаційох на руским язике. У тим контексту, розпатриц можливосци и форми усного презентованя народней творчосци котру зазначел Микола Каменїчки.

7) Иницировац при компетентних органах места потреби и значносц виробку монографії Читальни и Школи у Коцуре. Координовац роботу на зазберованю и чуваню историографичного материялу котри значни за историю Читальни и Школи у месце.

8) Предлужиц и преширит сотрудицтво зоз носителем проєкта „Библиография Руснацох у СФРЮ“ Марио Чурчичову на плане винаходзєня и обробку медзвойнових видацьох и периодики на руским язике.

9) Помогнуц Дому культури у винаходзєню рїшеня за реактивованє работи Младежскей литературней секції „Кроча“.

План Издавательней секції у 1983. (1984) року

1. Гласник Дружтва „Творчосц“ за 1982. рок. Тираж 500 прикладніки; обсяг 6 табаки.
2. Володимир Гнатюк: „Етнографични зборїци“ (I—IV) — фотопин виданє у сотрудицтве з Филозофским факултетом — Студийну групу за руски язык и литературу в НСРО „Руске слово“. Тираж 6×1.000 прикладніки.

Финансийни план за 1983. рок

ГЛЕДАНС ОД СИЗ КУЛТУРИ ВОЙВОДИНИ

— за рядову діялносц широких органах Дружтва	150.000
— за гласник Дружтва „Творчосц“ число 9	101.500
	251.500

У плане глєдац од СИЗ за наукову роботу Войводнини

— за „Творчосц“ число 9	101.500
-------------------------	---------

ВЄДНО: 353.000 ДИНАРИ

Пририхтац Янко Гац

ПРОГРАМНИ ЗАДАТКИ ДРУЖТВА ЗА РУСКИ ЯЗИК И ЛИТЕРАТУРУ ЗА 1983. РОК

Дружтво за руски јазик и литературу врши своје обавезе у оквиру створеног политике равноправности народа и народности у СРП Војводини и залага се за развој већинског комуникација, међусобног упознавања и моћне социјалистичког самоуправног заједништва југославијске већинског заједнице. Прејд Координационог одбора друштва за јазик при Културно-просветној заједници Војводини, укључено је до заједничког друштвеног старана за једнаке положење јазика народности и њих активне хасновање. Тот друштвени задаток Друштво за руски јазик и литературу у 1983. року будзе помоћено сполнобац. Друштво будзе дејствовац на обједињавану ангажованости друштвених и фахових организација, школах, редакција, предлацаких служба и других организација здружене работи и појединох (просветних работних, науковца, новинара, прекадацелца, лектора и других заинтересованих) на пестовану и развојану руског јазика, афирмовану литератури, култури у цалости.

Тот значни задаток, дугорочног характера, у 1983. року треба же би се сполнобавал през међусобне повязоване, акцијне моћне и озмисловане работи друштвених субјектох котри унапреди на питање јазика и литератури, але и индивидуалних особах котри професијно и јак ентузијастички доприноша афирмовану руског јазика и творчости на тим јазик. У пршим шоре Друштво будзе помагац же би се на Студијној групи за руски јазик и литературу у оквиру Института за педагогију на Филозофском факултету у Новим Садзе успишне развивала работа на науковим пројектох котри започати у Друштве и по догварки пренесени до теј научно-воспитној организацији. Друштвени интерес же би се резултати теј науковогледовацкеј работи хасновали, же би були закончени и објавени. Тиж так, Друштво за руски јазик и литературу превжало друштвену обавезу жа будзе помагац периодичне спатране стану и развоју руског јазика и литератури, и у 1983. року се активно укључа до совитованя на тоту тему, а у организацији Студијној групи.

Друштво за руски јазик и литературу ма интерес же би се творели потребни кадрово, материјални, технички и други услови за развојане вкупнеј функцији Студијној групи и његовом до полнеј оспособености за вестране фахове дејствоване и задовољоване потребах активног живота руског јазика и литератури.

Треба уложиц већје усилвености и работи жа би се створило план фототипног виданя првих записа рускеј народнеј уснеј творчости. Слаба доступност тих публикација една зоз причинох же лингвистични, литературни и културни изворни фонд руског јазика не досе преучени. Друштво уложи своје организацијне и други моћи же би у соработништве зоз НВРО „Руске слово“ знова допринесло збогацовану библиотекахох јак цо то було и зоз фототипним виданом „Руског соловя“.

Прејд својих делегатахох у делегатних скупштинах самоуправних интересних заједницах и друштвених организацијахох и у самоуправних целох културно-уметничких манифестацијахох, Друштво змоћно свој влив на обци рушаня у култури. (Обаче же же се витвори већше међусобне соработништво зоз АРТ „Дядя“, з огледом на функцији котри по характере подобни (красне висловљоване и беседа култура). Фестивал култури „Червена ружа“ тиж форма спатрована досигнуцох

руског јазика и окреме манифестација „Митинг поезији и музики младих“ будзе обласц заједничког доприношеня развоју обичнеј култури. Младежски литературни секцији мају нашу полну потримовку и помоц и њих тврдејше повязоване зоз спомнутима културно-уметничким манифестацијама ма првенствену значност за обједињоване творчих моцох. Прето же окреме увагу посвеци творчости младих и моћнобацом њих активног живота.

Друштвени услови за дејљност Друштва за пестоване и развојане јазика народности и народности же непреривно злепшуют, та Друштво за руски јазик и литературу у вигодним положењу развивац потреби и интересоване за питања јазика при широким числах работних люцох и гражданох. Прето же методологија работи нашег Друштва муши прилагодовац гу објективним условној друштвеног ангажованя. У оквиру Друштва треба развивац форми друштвеног живота и сроднеј членох, а з тим моћнобац положене и активност подружничкох, активох, секцијахох и комисијахох. Друштво, окреме през потреби окончованя самоуправних работох, правахох и обавязкох кед же сродзи Скупштина, не ма нијак други сполнобав заједничког сроднеј членства у цалости або голем у већшим числах Интересе повязоване по линији окончованя работног задатку то значна форма и еден з основних способахох организованя Друштва, але директне цалостне спатране конкретних резултатахох ише же не решене. З огледом же сст иницијативи у тим напране, идеји треба розпатрац и далей развивац.

Активност Друштва у редовној дејљности и спрам окременеј програми котру же утверди, будзе же одвивац и на означовану 40-рочици Другого зашаданя АВНОЈ-а, 150-рочици народнеј Йована Йовановича Змая и юбилејахох руских писатељахох.

СПИСОК

НОВИХ ЧЛЕНОХ ДРУШТВА ЗА РУСКИ ЈАЗИК И ЛИТЕРАТУРУ

ВЕРБАС

- 441. Микола Гайдук
- 442. Славица Мали
- 443. Сена Надлукач

КОЦУР

- 444. Марја Барат
- 445. Владимир Вудински
- 446. Меланија Буила
- 447. Любомир Горњак
- 448. Марја Горњак
- 449. Силвестер Гайдош

- 450. Мирослав Новак
- 451. Михайло Русковски
- 452. Славица Сакач
- 453. Павлина Салонтај
- 454. Владимир Скубан
- 455. Зденка Стрибер
- 456. Меланија Хромиш
- 457. Владимир Цап
- 458. Звонко Шанта
- 459. Јанко Шанта
- 460. Јанко Југас

НОВИ САД

- 461. Миломир Шайтош

З М И С Т

ПИТАНЯ ЯЗИКА

Др Славко Вукоманович: Язычни контакти у синхронизованей и диахроней перспективи	3
Др Юлиан Рамач: Србскогорватски урмив и способ творения нових словох у нашем языке	17
Гелена Медани: Язык самоуправних общих актох	24

ПИТАНЯ ЛИТЕРАТУРИ

Дюра Матяк: Издавательна діялносц на языке войводинских Руснацох	32
Дюра Папгаргај: Якичово стихи у Брабелъозим зборнику	55

ОГЛЯДИ, ПРИКАЗИ И АНАЛИЗИ

Др Александер Д. Дуличечко: Ище раз о русской глотогенези	58
---	----

ПРИЛОГИ

Любомир Медани: Топоними у русской народной творчосци	62
З работи Секції лекторох и прекладателюх	80

ХРОНИКА ДРУЖТВА

Отримана рочна скупштина Дружтва за руски язык и литературу	82
Звит о работи Председательства, секцийох и подружничкох у 1982. року	83
Плани работи Председательства, секцийох и подружничкох у 1983. року	90
Програмни задатки Дружтва за руски язык и литературу за 1983. рок	94
Список нових членох Дружтва за руски язык и литературу	95